

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

**PRIVRŽENOST RODITELJIMA I PARTNERIMA KOD
STUDENATA ČIJI RODITELJI NE ŽIVE ZAJEDNO**

Diplomski rad

Margareta Medić

Mentorica: prof.dr.sc. Anita Vulić-Prtorić

Zadar, 2014.

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
1.1. Razvoj teorije privrženosti.....	4
1.1.1. Normativni razvoj privrženosti.....	8
1.1.2. Individualne razlike u kvaliteti privrženosti i unutarnji radni modeli	10
1.1.3. Stablnosti i promjene u stilovima privrženosti.....	14
1.1.4. Privrženost u adolescenciji i odrasloj dobi.....	17
1.2. Odnos privrženosti roditeljima i ljubavnim partnerima	24
1.2.1. Privrženost ljubavnim partnerima kod djece rastavljenih roditelja	27
1.2.2. Reakcije na razvod s obzirom na spol i dob djeteta.....	29
1.2.3. Stavovi prema braku i razvodu i predanost bliskom odnosu.....	30
1.2.4. Kvaliteta braka roditelja	32
2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	34
2.1. Cilj istraživanja	34
2.2. Problemi istraživanja	34
2.3. Hipoteze istraživanja	35
3. METODA	37
3.1. Ispitanici	37
3.2. Mjerni instrumenti	39
3.3. Postupak	44
4. OBRADA REZULTATA	45
5. RASPRAVA	57
6. OGRANIČENJA I PRIJEDLOZI ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA	72
7. ZAKLJUČCI	75
8. LITERATURA	77
9. PRILOZI	82

PRIVRŽENOST RODITELJIMA I PARTNERIMA KOD STUDENATA ČIJI RODITELJI NE ŽIVE ZAJEDNO

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se pitanjem privrženosti roditeljima i ljubavnim partnerima kod djece čiji su se roditelji rastavili ili razveli. Danas je stopa razvoda veća nego ikad. U Hrvatskoj se danas razvodi svaki peti brak. Ovakvo stanje je rezultiralo time da nemali broj djece odrasta u necjelovitim obiteljima i postavlja se pitanje koje posljedice to ostavlja na njihovo opće funkcioniranje i psihološku dobrobit, a od posebne je važnosti znati kako iskustvo razvoda roditelja utječe na formiranje partnerskih odnosa u odrasloj dobi. Razvod se smatra ekstremno traumatičnim iskustvom, te istraživanja mahom ukazuju na negativne posljedice koje razvod roditelja ostavlja na njihovu djecu, kao što su socijalna anksioznost i anksioznost vezana uz ljubav i odanost u vezama, depresivnost, agresivno ponašanje, nisko samopoštovanje, osjećaji krivnje i otuđenosti. S obzirom na to, važno je znati koje su to varijable ključne kada se govori o odnosu privrženosti partnerima i karakteristika primarne obitelji. Za pretpostaviti bi bilo da će djeca rastavljenih roditelja, zbog traume koju su doživjeli, nedostatka bliskosti i podrške jednog ili oba roditelja, a i samog modela roditeljskog ponašanja, imati problema s intimnošću i privrženošću u svojim ljubavnim vezama.

Istraživanje pod nazivom *Privrženost roditeljima i partnerima kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno* provedeno je na uzorku od 552 studenata Sveučilišta u Zadru. Osnovni cilj istraživanja bio je ispitati odnos privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa, konkretno, privrženost ocu, majci i ljubavnom partneru, kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno. Pri tome su se primijenili sljedeći mjerni instrumenti: Modificirana verzija Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama i Upitnik o međusobnom odnosu roditelja.

Rezultati istraživanja pokazali su sljedeće: 29,4% ispitanika dolazilo je iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji, 55,6% ispitanika dolazilo je iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji, a tek 9,6% dolazilo je iz obitelji u kojima roditelji ne žive zajedno. Što se tiče spolnih razlika, studentice pokazuju veći stupanj anksioznosti u odnosu s majkom, a studenti veći stupanj izbjegavanja u bliskim odnosima s oba roditelja. Studenti koji nisu u ljubavnoj vezi pokazali su više razine anksioznosti i izbjegavanje u bliskim odnosima prema ljubavnim partnerima općenito, što je bilo za očekivati, ali i više razine izbjegavanja u odnosu s majkom, u usporedbi s studentima koji su u trenutku provođenja istraživanja bili u vezi. Struktura primarne obitelji pokazala se relevantnom za bliske odnose roditelj-dijete, dok se kvaliteta odnosa unutar primarne obitelji pokazala značajnom za bliske partnerske odnose. Studenti čiji roditelji ne žive zajedno pokazali su više razine izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima, za razliku od druge dvije skupine, dok su studenti iz loše funkcionirajućih obitelji pokazali najviše razine anksioznosti prema partnerima. Na kraju, studenti čiji roditelji ne žive zajedno, bilo da su rastavljeni ili razvedeni, u usporedbi s onima iz cjelovitih i dobro funkcionirajućih obitelji pokazuju više razine anksioznosti u bliskom odnosu prema majci i izbjegavanja u bliskom odnosu prema ocu.

Ključne riječi: privrženost roditeljima, privrženost ljubavnim partnerima, razvod roditelja, loše funkcionirajuće obitelji

ATTACHMENT TOWARD PARENTS AND ROMANTIC PARTNERS IN STUDENTS WHOSE PARENTS LIVE APART

ABSTRACT

The aim of this research was to examine the impact of the parental divorce on the intimate relationships of adult offspring. Nowadays divorce rate is bigger than ever. In Croatia every fifth marriage ends with divorce. As outcome, significant number of children grows in non integral families and question that should be asked is what consequences it leaves on their overall functioning and subjective well-being, and especially how parents divorce experience influence on their romantic relationships in adulthood. Parental divorce is considered as extreme traumatic experience and previous researches have shown a lot negative outcomes of parental divorce on children, such as: social anxiety, anxiety in close relationships, depression, aggressive behavior, low self-esteem, feelings of guilt and alienation. Considering, it is important to know which variables are crucial in relations between attachment to partners and family characteristics. It can be assumed that, considering experienced trauma, lack of intimacy and support of one or both parents and parental behavior model, adult offspring from divorced families would have problems with intimacy and attachment in close relationships.

For purpose of research called: "*Attachment toward parents and romantic partners in students whose parents live apart*" 552 participants were examined. They were students of University of Zadar. The main aim of research was to examine relations in different kinds of close relationships, in particular attachment to father, mother and romantic partner in a group of students whose parents live apart. Modified version of Brennan's Experiences in Close Relationships Inventory and Quality of parental relationships questionnaire were used.

The results of research have shown that 29,4% of students come from intact families with high parental relationships quality, 55,6% come from intact families with low parental relationships quality, and 9,6% from divorced and separated families. With regard to sex differences, female students have shown higher anxiety towards mothers, and male student higher avoidance in relations with both parents. Students that were not romantically involved, as expected, have shown higher anxiety and avoidance in close relationships towards romantic partners in general, but also higher avoidance towards mothers, compared to students who were romantically involved. Structure of relations in adult offspring families was significant for close relationships with parents, and quality of relations in adult offspring families was significant for romantic partners. Students whose parents live apart have shown higher avoidance towards parents and students with low parental relationships quality have shown higher anxiety towards romantic partners. At the end, students whose parents live apart (either official divorced or not), compared to students who come from intact families with high parental relationships quality, have shown higher anxiety in close relationships with mothers and higher avoidance in close relationships with fathers.

Key words: attachment to parents, attachment to romantic partners, divorced families, intact families with low parental relationships quality

1. UVOD

Privrženost je snažna emocionalna povezanost s objektom privrženosti, a svrha joj je održavanje blizine sa objektom privrženosti, osobito u stresnim uvjetima (Bartholomew i Horowitz, 1991). Privrženi odnos se iskazuje privrženim ponašanjem, a ono se odnosi na bilo koju vrstu ponašanja koje rezultira ostvarenjem ili održavanjem blizine ili kontakta s osobom kojoj smo privrženi tj. s objektom privrženosti. Privrženo ponašanje se aktivira kada dijete nije u blizini osobe kojoj je privrženo, dok se prekida kada je objekt privrženosti dostupan (Cassidy, 1999). Bowlby (1973., prema Cassidy, 1999) navodi kako nije važna puka fizička prisutnost objekta privrženosti, nego i uvjerenje da će objekt privrženosti biti dostupan, ukoliko ga osoba koja mu je privržena zatreba. Ponašanje dojenčeta najbolje opisuje funkcije privrženosti. Dojenče pokazuje tendenciju ostanka u *neposrednoj blizini* objekta privrženosti, pogotovo u situacijama stresa. Nadalje objekt privrženosti služi kao *sigurno utočište* u koje se dojenče vraća po utjehu i umirenje u slučaju opasnosti i prijetnji. Naposljetku, objekt privrženosti služi kao *sigurna baza* koja omogućuje dojenčetu nesmetano istraživanje okoline. Neposredna okolina, sigurno utočište i sigurna baza tri su karakteristike koje neki odnos mora zadovoljiti da bi se nazvao privrženim (Hazan i Shaver, 1994).

Privrženo ponašanje temeljni je i važan aspekt ljudskog života. Bowlby (1969., Kamenov i Jelić, 2003) smatra da privrženo ponašanje postaje organizirano unutar ličnosti pojedinca i određuje emocionalne veze tijekom cijelog njegova života, te kako jednom uspostavljen tip privrženosti u djetinjstvu djeluje i strukturira kvalitetu odnosa u adolescenciji i zreloj dobi.

Da bi bolje razumjeli privrženost nakon djetinjstva trebalo bi se orijentirati na dinamiku odnosa s drugim značajnim osobama izvan obiteljskog okružja, to su u prvom redu prijatelji i ljubavni partneri. Na privrženost ljubavnim partnerima, među ostalim utječe i (ne)cjelovitost primarne obitelji (Kamenov i Jelić, 2003).

Ovaj rad bavi se pitanjem privrženosti roditeljima i ljubavnim partnerima kod studenata čiji su se roditelji rastavili ili razveli. Danas u Hrvatskoj svaki peti brak završava rastavom i značajan broj djece odrasta u necjelovitim obiteljima pa se postavlja pitanje kako se ona nose s time i kako to utječe na njihovu opću psihološku dobrobit. S obzirom na to, važno je znati koje su to varijable ključne kada se govori o odnosu privrženosti roditeljima i partnerima.

1.1. Razvoj teorije privrženosti

Teorija privrženosti primarno se bavi vezom koja nastaje između djeteta i skrbnika i njenim posljedicama na samopoimanje i razvoj stavova o socijalnom svijetu. Teorija privrženosti zajednički je rad dvoje istraživača, Johna Bowlbyja i Mary Ainsworth (Ainsworth i Bowlby, 1991., prema Bretherton, 1992).

Početak teorije privrženosti veže se uz rad Johna Bowlbyja, britanskog liječnika i psihoanalitičara, koji je, nezadovoljan dotadašnjim objašnjenjima *zašto* je majka tako važna za dijete, integrirao spoznaje iz evolucijske biologije, etologije, razvojne psihologije, kognitivnih znanosti i teorije kontrolnih sistema te formulirao osnovne postavke ove teorije (Cassidy, 1999). Bretherton smatra da upravo Bowlbju dugujemo novi način u razmatranju veze između dojenčeta i majke, kao i razumijevanje posljedica tog prekida putem separacije i deprivacije (Bretherton, 1992). Bowlbjev istraživački interes bio je prvotno usmjeren na separaciju majka – dijete. On je, radeći u instituciji za neprilagođenu djecu i opažajući ih, primijetio da su veliki poremećaji u odnosu majka-dijete povezani s kasnijom psihopatologijom djeteta (Cassidy, 1999). Smatrao je da rana separacija od majke može negativno utjecati na kasniji razvoj te je poticao majke da, što je moguće više, posjećuju svoju djecu koja su bila hospitalizirana. Objašnjenja odnosa majka-dijete s psihoanalitičke točke gledišta smatrao je nedostatnima i nije se slagao s tadašnjim mišljenjem psihoanalitičara, koji su smatrali da važnost veze majka – dijete proistječe iz činjenice da majka hrani dijete pa dijete onda majku povezuje sa zadovoljstvom. Velik utjecaj na njegovo mišljenje imala su i Lorenzova i Harlowljeva istraživanja (poslije i Ainsworthina), a koja dokazuju da dojenčad, kao i mladunci životinja, nisu isključivo vezani uz odrasle koji ih hrane. U slučaju Harlowljevih rhesus majmuna, mladunčad je, pogotovo u stresnim situacijama, birala 'majku' koja pruža topli i ugodan dodir, a ne 'majku' od željeza koja ima hranu (Cassidy, 1999). Bowlby je, imajući na umu nalaze iz svih ovih područja, želio formulirati novu teoriju koja će djetetovu povezanost s majkom objasniti kao posljedicu evolucijskih pritisaka (Cassidy, 1999). U svojim prvim radovima, Bowlby (1969/1982., prema Cassidy, 1999) navodi kako djetetova snažna privrženost majci ima *biološku funkciju* i rezultat je zapravo prirodne selekcije. Privrženo ponašanje povećavalo je vjerojatnost blizine djeteta skrbniku (najčešće majci), što je nadalje povećavalo vjerojatnost zaštite dojenčeta od predatora, a time i samo preživljavanje (Cassidy, 1999; Jerković, 2005). Upravo je to razlog zašto je sistem privrženosti evoluirao – pružao je

dobro rješenje za jedan od najvećih adaptivnih problema naših predaka, kako povećati mogućnost preživljavanja!

Mary Ainsworth nije samo omogućila empirijsko testiranje nekih od Bowlbyjevih ideja, nego je omogućila i proširenje teorije, govoreći o individualnim razlikama u privrženosti, te je objasnila koncept sigurne baze.

Nakon završetka školovanja, Ainsworthova se susreće s Williamom Blatzom koji je upoznaje s teorijom sigurnosti (Blatz, 1940, prema Bretherton, 1992) i pod njegovim utjecajem uvodi pojam *sigurne baze* u kontekst privrženosti.

Jedna od osnovnih postavki teorije sigurnosti je da dojenčad i djeca trebaju razviti sigurnu ovisnost prema roditeljima prije nego krenu u nepoznato, u istraživanje okoline (Ainsworth, 1963., prema Cassidy, 1999). Ainsworthova (tada Slater) u svojoj disertaciji "*An Evaluation of Adjustment Based Upon the Concept of Security*" (1940., prema Bretherton, 1992) navodi kako je: "Sigurnost u početku ovisnog tipa i predstavlja temelj na osnovu kojeg pojedinac postepeno uči, formirajući nova znanja i vještine. Kada sigurna ovisnost izostane, pojedinac je hendikepiran jer mu nedostaje tzv. sigurna baza, koja je neophodna za daljnje učenje i napredak." (str. 45., prema Bretherton, 1992). Pojedinac se jedino, krećući iz sigurne baze, može razviti u zdravu i neovisnu osobu. Na taj način se sigurna ovisnost tijekom razvoja usmjerava s roditelja na vršnjake i kasnije (eventualno) na ljubavne partnere, o čemu će još biti riječi.

Pedesete godine prošlog stoljeća Ainsworthova dolazi u London, zapošljava se u jednoj klinici i postaje dio istraživačkog tima Johna Bowlbja i tu negdje započinje priča o začecu *teorije privrženosti* (Bretherton, 1992).

1957. godine Bowlby je prvi put prezentirao teoriju privrženosti u Londonu u radu pod nazivom '*The nature of the child's tie to his mother*' (1958., prema Bretherton, 1992). Istaknuo je da su dojenčad odmah po rođenju sposobna formirati socijalne veze. Ponašanje dojenčeta sastoji se od brojnih instinktivnih reakcija, čija je funkcija približavanje i povezanost djeteta majci i majke djetetu (Bretherton, 1992). Neka ponašanja dojenčadi (smješkanje, vokaliziranje) daju majci signal da je dijete zainteresirano za interakciju i tako privlače majku djetetu, neka ponašanja (plač) su averzivna i privlače majku djetetu kako bi se to ponašanje prekinulo, a neka ponašanja približavaju dijete majci (prilaženje i slijeđenje) (Cassidy, 1999). Upravo ta ponašanja, koja postaju organizirana tijekom druge polovine prve godine, čine privrženo ponašanje.

Organizaciju privrženih ponašanja koju pojedinac posjeduje Bowlby naziva bihevioralni sistem privrženosti. On omogućuje pojedincu da se prema promjenama u okolini postavi fleksibilno, kako te promjene ne bi negativno utjecale na ostvarenje pojedinčevog cilja.

U svojoj drugoj publikaciji '*Separation Anxiety*' iz 1959., Bowlby, na osnovu istraživanja Robertsona i Heinickeea, ali i Harlowljevih istraživanja o rhesus majmunima, opisuje tri faze separacijskog odgovora: *protest*, *očaj* i *nijekanje/odvajanje* (prema Bretherton, 1992). Bowlby je zajedno sa suradnikom Jamesom Robertsonom proveo 4 godine u britanskim bolnicama, dokumentirajući i snimajući reakcije djece na separaciju od roditelja. Djeca su bila stara od 18 mjeseci do 4 godine, a istraživanje je uključivalo odvojenost od primarnih skrbnika, ali i smještanje djeteta u nepoznatu okolinu (bolnica) te brigu o njemu od strane nepoznatih osoba (Kobak, 1999). Separacijska anksioznost, prema Bowlbyju je iskustvo kada je privrženo ponašanje aktivirano, ali kada se ne može zaustaviti ili ukinuti (Bretherton, 1992). Drugim riječima, separacijsku anksioznost dijete doživljava kada se javi privrženo ponašanje, a objekta privrženosti nema u blizini. Tada dolazi do, već spomenutog, separacijskog odgovora: *protest*, (povezan sa separacijskom anksioznošću), *očaj*, (povezan s oplakivanjem i žalovanjem) i *nijekanje/odvajanje* (povezano s mehanizmima obrane, naročito potiskivanjem) (Bretherton, 1992; Hazan i Shaver, 1994). *Protest* se, kao inicijalna faza, javlja u trenutku kada roditelji trebaju ostaviti dijete u bolnici i otići, a traje i do nekoliko tjedana. Stres izazvan separacijom, praćen je plakanjem i vrištanjem, a dominantne emocije prisutne u ovoj fazi su strah, ljutnja i tuga. Dijete je vođeno nadom da će majka doći po njega i odvesti ga, a naponi drugih odraslih osoba da smire dijete i pruže mu utjehu, uglavnom ostaju bez uspjeha. Bowlby naglašava da će uspješno voljeno dijete najvjerojatnije protestirati prilikom separacije od svojih roditelja, ali poslije će razviti više samopouzdanja. Druga faza, *očaj*, karakterizirana je beznadnošću da će se majka vratiti. Iako dijete i dalje može ponekad plakati, njegovo aktivno ponašanje polako nestaje te se dijete povlači u sebe. Bowlby navodi kako se ova faza može krivo protumačiti kao djetetov oporavak, dok je ono zapravo u stanju duboke žalosti '(pseudo – nezavisnost', koja se zapravo pripisuje mehanizmima obrane). U zadnjoj fazi, *nijekanju/odvajanju*, dijete se ponovno aktivno uključuje u okolinu te ne odbija više osoblje kao alternativu skrbnicima. Također, u ovoj fazi djeca pokazuju i socijalno poželjno ponašanje prema drugoj djeci. Učinak zadnje faze najevidentniji je u ponovnom susretu s majkom. Za razliku od djeteta koje je doseglo zadnju fazu, te u susretu s majkom

pokazuje sreću i entuzijastične pozdrave, dijete koje nije doseglo ovu fazu, u ponovnom susretu s majkom je ravnodušno (Kobak, 1999).

Kako navodi Bretherton, poslije su ove ideje ponovno izašle na vidjelo kroz Ainsworthinu podjelu obrazaca privrženosti na sigurne, ambivalentne i izbjegavajuće (Ainsworth, Blehar, Waters, i Wall, 1978., prema Bretherton, 1992).

1953. godine Mary Ainsworth je napustila kliniku u kojoj je radila s Bowlbyjem, i krenula je za suprugom u Ugandu. Počela je raditi u "*East African Institute of Social Research at Kampala*" te je počela opažati majke i djecu u interakciji tijekom odbijanja od prsiju u prirodnim uvjetima (Bretherton, 1992). Međutim s vremenom, Ainsworthova se okrenula istraživanju interakcije majka-dijete. Tijekom 9 mjeseci opažala je opetovano djecu staru između 15 tjedana i 2 godine po dva sata svaka dva tjedna. Opažanja su se odvijala u domovima ugandskih majki i djece, a Ainsworthovu je posebno zanimao set signala i ponašanja koja ukazuju na privrženu vezu između majke i djeteta i kada se ti signali i ponašanja javljaju. Istraživanje dojenčadi u Ugandi vrlo je važna prekretnica u razvoju teorije privrženosti jer postaje prva empirijska studija o privrženosti. Ainsworthovoj je bilo važno provjeriti postavke teorije, koju je Bowlby prethodno postavio.

Nakon povratka iz Ugande, Ainsworthova se doselila u Baltimore gdje je počela predavati kliničku psihologiju na '*John Hopkins University*'. Kada ju je 1960. godine Bowlby posjetio, ona ga je izvijestila o rezultatima opažanja iz Ugande što je uvjetovalo da Bowlby dopuni svoja izdanja o teoriji privrženosti.

Nakon pregleda podataka koje je skupila u Africi, Mary Ainsworth uočila je da je zapravo zanimaju *individualne razlike* u kvaliteti interakcije majka-dijete, tema koju je Bowlby bio potpuno ostavio sa strane, objašnjavajući da ju je teško ispitivati. Od posebne važnosti, u svjetlu Ainsworthina budućeg rada, bila je evaluacija majčine osjetljivosti na signale dojenčeta, podaci koji su derivirani upravo iz studije u Ugandi. Ainsworthova je i oblikovala nekoliko mjernih instrumenata za evaluaciju majčinske osjetljivosti na signale dojenčeta. Majke koje su pružale jasne i dobrovoljne informacije o djetetu te su spontano otkrивale puno detalja i bile strpljive tijekom intervjua, bile su označene kao visoko osjetljive na signale dojenčeta, za razliku od onih koje su odgovarale na pitanja kratko i nepotpuno ili bile nezainteresirane za razgovor.

Tri su obrasca privrženosti bila opažana: djeca sigurne privrženosti su manje plakala i istraživala su okolinu u prisustvu majke, nesigurno privržena djeca plakala su znatno više,

čak i kada su ih majke držale u naručju i malo su istraživala, dok djeca koja još nisu ostvarila privrženost majkama nisu pokazivala nikakvo usmjereno ponašanje (Bretherton, 1992). Ainsworthova je uočila da ove tri kategorije privrženosti značajno koreliraju s podacima dobivenim intervjuom s majkama o njihovoj osjetljivosti na signale dojenčeta. Dojenčad 'osjetljivih' majki uglavnom su bila sigurno privržena, dok su dojenčad manje osjetljivih majki u većini slučajeva bila nesigurne privrženosti (Bretherton, 1992).

1963. godine M. Ainsworth kreće u projekt poznat pod nazivom '*Baltimore study*'. Cilj ove studije bio je utvrditi normativne obrasce interakcija, razvoj i korijenje individualnih razlika u privrženosti. U istraživanju je sudjelovalo 26 bjelačkih obitelji srednje klase, a opažanja su se odvijala 4 sata svaka 3 tjedna tijekom prve godine, te je na kraju prikupljeno preko 70 sati opažanja interakcije majka-dijete. Nalazi Baltimorske studije važni su zbog saznanja o tome kako privrženo ponašanje funkcionira, ali još više zbog definicije tri stila privrženosti u dojenačkoj dobi. Ovi podaci dosta su utjecali na Bowlbyja, osobito podaci vezani za individualne razlike među dojenčadi tijekom prve godine života, koji su ovisili o osjetljivosti njihovih majki.

1.1.1. Normativni razvoj privrženosti

Četrdesetih i pedesetih godina prošlog stoljeća brojne su se studije bavile pitanjem separacije djeteta od majke, i fazama separacijske anksioznosti, o kojima je već bilo riječi. Ispostavilo se da su te faze jednake kod sve djece bez obzira na različitost među obiteljima i različitosti u stupanju i kvaliteti roditeljske skrbi za dijete. Bowlby je, zajedno s ostalim kolegama, ustvrdio kako je gubitak *specifične majčine figure*, ono što je najvažnije i zajedničko u svim reakcijama na separacijsku anksioznost. Shodno tome, za daljnji napredak u teoriji, trebalo je prvo odgovoriti na pitanje zašto je odnos s primarnim skrbnikom tako važan! (Marvin i Britner, 1999). Kako navode Bowlby i njegove kolege, jedino se shvaćanjem normalnog (predviđenog) razvoja i funkcioniranja, može eventualno shvatiti i maladaptivno funkcioniranje (Marvin i Britner, 1999).

Bowlby je razvoj privrženosti podijelio u četiri faze (Marvin i Britner, 1999), od kojih se tri odvijaju tijekom prve godine života, a četvrta počinje negdje oko djetetovog trećeg rođendana.

1. Prva faza je *faza orijentacije bez diskriminacije specifične osobe*, u kojoj sve reakcije djeteta služe tome da dijete privuče i zadrži odraslu osobu u svojoj blizini. Dijete i primarni skrbnik su neprestano u međusobnoj interakciji koja za cilj ima zadovoljenje djetetovih potreba. No, dojenče u ovoj fazi zapravo jednako reagira na svaku odraslu osobu koja dolazi s njim u interakciju. Djeca vrlo rano počinju reagirati na ponašanje ljudi u svojoj okolini, i pri tome su, za razvoj privrženog ponašanja, jako važni osjeti vida i sluha. Na početku je skrbnik taj koji održava kontakt s dojenčetom, no već prvih tjedana djetetova života taj odnos postaje recipročan i ukoliko su odgovori skrbnika u skladu s djetetovim privrženim ponašanjem (npr. smješkanje, plač), tada je uspostavljen stabilan obrazac interakcije. Prema Bowlbyu, ova faza traje do između 8. i 12. tjedna starosti (Marvin i Britner, 1999).
2. Druga faza je *faza u kojoj su orijentacija i signali usmjereni prema jednoj ili više specifičnih osoba*. Najveća razlika od prve faze je što dijete u ovoj fazi počinje preferirati određene osobe te razlikuje osobe koje su stalno s njim u kontaktu od drugih osoba koje susreće. Privrženost ponašanja sada su usmjerena prema skrbnicima (najčešće majci), i dijete sada ima više kontrole nad odnosom i sve češće uspostavlja i održava privrženo ponašanje s primarnim skrbnikom kroz plač, smješkanje, vokalizaciju, vizualno-motornu orijentaciju i istraživanje.
3. Treća faza, *faza održavanja blizine sa specifičnom osobom pomoću pokreta i signala* počinje između 6. i 9. mjeseca. Za ovu fazu karakteristične su brojne motorne, kognitivne i komunikacijske promjene u djetetovom razvoju i prema većini istraživača u ovoj fazi dijete postaje potpuno i zapravo privrženo jednom skrbniku. Dijete počinje istraživati okolinu i koristi skrbnika kao sigurnu bazu iz koje istražuju okolinu i utočište u koje se vraća kada je uznemireno.
4. Četvrta faza je *faza formiranja odnosa partnerstva*. Ova faza počinje između 3. i 4. godine, a odnos djeteta i skrbnika dobiva kvalitetu partnerstva, jer dijete sada može istodobno razmatrati svoje planove i skrbnikove planove kako bi održavalo blizinu skrbniku. Dijete shvaća da skrbnik ima svoje vlastite namjere i može utjecati na te namjere i planove kroz dogovaranje, a ne samo se prilagođavati objektu privrženosti. Kod djeteta se više ne mora aktivirati privrženo ponašanje kada roditelj ode, jer ga dijete sada može pratiti i istraživati okolinu. U slučaju da dijete naiđe na prepreku koju ne može premostiti, traži roditelja za pomoć. Sve više su mu

zanimljivi odnosi s drugom djecom, pa se sve češće i fizički odvaja od majke, a stres zbog odvajanja od majke sve je manji.

Ovakav slijed faza u razvoju privrženosti smatra se normativnim, i nađen je u različitim kulturama u istom obliku unatoč velikim razlikama u odgojnim metodama (Jerković, 2005). A s obzirom da je rečeno, da je sistem privrženosti adaptivan s evolucijske točke gledišta, onda ne bi trebalo čuditi što su osnovne postavke teorije primjenjive za sve ljude, neovisno o kulturnoj ili kakvoj drugoj varijaciji.

1.1.2. Individualne razlike u kvaliteti privrženosti i unutarnji radni modeli

Sva djeca razvijaju privrženost, čak i prema roditeljima koji ih zanemaruju ili zlostavljaju, no nisu sva djeca sigurno privržena, odnosno postoje individualne razlike u kvaliteti privrženosti. Iako ih nikada nije ispitivao, Bowlby je uočio da individualne razlike postoje, te ih je objašnjavao *unutarnjim radnim modelima* (Hazan i Shaver, 1994).

Sistem privrženosti reguliran je mentalnim reprezentacijama ili (kako ih je Bowlby zvao) unutarnjim radnim modelima koje pojedinac razvija temeljem interakcija s objektom privrženosti. Ti unutarnji radni modeli sadrže model o sebi, model o drugima, kao i modele odnosa sebe i drugih (Weinfield, Sroufe, Egeland i Carlson, 1999). Na osnovu ponavljajućih interakcija skrbnik-dijete, djeca nauče što mogu očekivati u pojedinim situacijama i s obzirom na to prilagođavaju svoja ponašanja (Hazan i Shaver, 1994). Drugim riječima, unutarnji radni modeli služe pojedincu kako bi regulirao, interpretirao, te predvidio ponašanja objekta privrženosti, i sukladno s tim prilagodio i vlastita ponašanja, mišljenja i osjećaje. Dijete, na osnovu prijašnjih iskustava, anticipira ponašanja objekta privrženosti u budućnosti (Bretherton i Munholland, 1999). Djeca koja, s obzirom na prijašnja iskustva, očekuju osjetljivost, podršku i zaštitu objekta privrženosti, osjećaju se slobodnima svoju pažnju usmjeriti na neke druge brige, kao što je istraživanje okoline ili na druge socijalne interakcije. To su sigurno privržena djeca. Djeca koja nemaju model objekta privrženosti koji je dostupan i osjetljiv na njihove potrebe, razvit će nesigurnu privrženost (Bretherton i Munholland, 1999; Cassidy, 1999). Prema teoriji privrženosti, vjerovanja i osjećaji o sebi dijelom su određeni i osjetljivošću skrbnika na potrebe djeteta za sigurnošću i udobnošću (Cassidy, 1988., prema Hazan i Shaver, 1994).

O unutarnjim radnim modelima govori još Margaret Mahler u okviru teorije objektnih odnosa (Mahler, Pine, i Bergman 1975., prema Blazina i Watkins, 2000). Kao bivša pedijatrica, Mahler je, kroz proučavanje normalnog razvoja, pokušala razumjeti kako se unutarnje reprezentacije sebe i drugih razvijaju u kontekstu interpersonalnih interakcija između skrbnika i djeteta, što na kraju rezultira integriranim osjećajem sebe. Prema Mahler, ove unutarnje reprezentacije ili radni modeli, izgrađeni su kroz interakcije sa skrbnicima u prve tri godine života, a sastoje se od pozitivnih i negativnih iskustava u vezi. Unutarnji radni modeli uključuju emocije, očekivanja, vjerovanja, strategije za selektivnost pažnje, interpretaciju informacije i organizaciju memorije.

Kako je prethodno rečeno, Mary Ainsworth je bila ta koja se pozabavila pitanjem individualnih razlika u kvaliteti privrženosti. Ona je koristeći tehniku '*nepoznate situacije*', empirijski provjerila postavke teorije privrženosti. Tehnika '*nepoznate situacije*' je polustandardizirana laboratorijska procedura za ispitivanje privrženosti djece stare od 11 do 18 mjeseci, a sastoji se od 8 epizoda koje traju po 3 minute (Kobak, 1999). Djeca su unutar tih 8 epizoda sistematski razdvajana i ponovno spajana s roditeljima (uglavnom majkom). Cilj ove tehnike je bio aktivirati sistem privrženosti koji je teško dostići u prirodnim uvjetima, što bi uvjetovalo jasnije individualne razlike u organizaciji privrženog ponašanja. Ainsworthova je, dakle, željela provjeriti hoće li stres kod djece, izazvan majčinim odlaskom, tj. separacijom, aktivirati privrženo ponašanje i prekinuti ponašanje istraživanja na koje je dijete bilo navedeno u prisustvu majke. Dijete je najviše istraživalo kada je bilo samo s majkom, koristeći je kao sigurnu bazu za istraživanje okoline, a vrhunac separacijskog protesta (plakanje i traženje majke) događalo se kada je dijete ostavljeno samo. Privrženo ponašanje, definirano kao traženje blizine i kontakta s majkom, raslo je kontinuirano sve do 8. epizode kada je dijete ponovno sjedinjeno s majkom (Kobak, 1999).

-
1. **Roditelj i dijete:** uvodi ih se u prostoriju, te im se pokazuje što sve ima u sobi (različite igračke) (traje 1 minutu)
  2. **Roditelj i dijete:** Dijete se opušta i istražuje prostoriju, a roditelj mu pomaže samo ako je to potrebno (traje 3 minute)
  3. **Roditelj, dijete i stranac:** stranac ulazi u prostoriju i dijete se igra s njim zadnju minutu ove epizode, aktivira se sistem privrženosti (traje 3 minute)
  4. **Dijete i stranac:** roditelj ostavlja dijete sa strancem, stranac se pokušava igrati s djetetom, strah i privrženo ponašanje se povećavaju, a stupanj igre i istraživanja se smanjuje – *prvo razdvajanje* (traje 3 minute)
  5. **Roditelj i dijete:** roditelj se vraća u prostoriju, a stranac tiho odlazi, većina djece se
-

-
- raduje majci, te ponovno istražuje i igra se – *prvi ponovni susret* (traje 3 minute)
6. **Dijete:** roditelj ostavlja dijete samo u sobi, kod djeteta se javlja strah zbog nepoznate okoline, separacije od majke, ali i strah od opasnosti jer je samo, aktivira se veći stupaj privrženosti, javljaju se plač i ljutnja kao reakcije na odsutnost majke – *drugo razdvajanje* (traje 3 minute)
  7. **Dijete i stranac:** stranac ulazi u sobu i ostaje s djetetom i komunicira s njim, pokušava ga utješiti, što mu u većini slučajeva ne uspijeva, dijete ostaje uznemireno sve do 8. epizode (traje 3 minute)
  8. **Roditelj i dijete:** roditelj se vraća u prostoriju, a stranac tiho odlazi, dijete uglavnom od majke traži fizički kontakt, strah se smanjuje, a dijete pokazuje osjećaj sigurnosti i dobrobiti – *drugi ponovni susret* (traje 3 minute).
-

Slika 1. Prikaz 8 epizoda tehnike 'nepoznate situacije' u istraživanju Ainsworth (1978., prema Kobak, 1999).

Koristeći već spomenutu paradigmu, Ainsworthova je uočila da dojenčad različito reagira na separaciju od majke i ponovni susret s njom, ali da se i različito ponaša u prisustvu majke i strane osobe. Na temelju svojih opažanja, Ainsworthova je, zajedno sa suradnicima 1978. godine (Hazan i Shaver, 1994; Bretherton i Munholland, 1999) identificirala 3 različita obrasca privrženosti:

1. *Sigurna privrženost (B)* - većini djece (oko 65%) majka je sigurna baza prilikom istraživanja okoline. U uvjetima razdvajanja pokazuju znakove uznemirenosti, a prilikom ponovnog susreta pozdravljaju roditelja osmjehom, gestama i bez poteškoća uspostavljaju ponovni kontakt s njim. U situacijama kada su uznemireni traže roditelja, a majke ih svojom neposrednom blizinom i fizičkim kontaktom uspijevaju smiriti. Kad se smire, djeca iz ove skupine, nastavljaju istraživati.
2. *Izbjegavajuća privrženost (A)* – dio djece (oko 25%) istražuje okolinu, ali ne pokazuje potrebu za sigurnom bazom. Prilikom separacije od majke pokazuju minimalne odgovore i malu razinu stresa, a kod ponovnog susreta ne gledaju u majku, ignoriraju majčin pokušaj uspostave kontakta, te im pažnja ostaje usmjerena na igračke i druge stvari na podu.
3. *Ambivalentna ili opiruća privrženost (C)* – preostali dio djece (oko 10%) pokazuju veliku razinu stresa prilikom ulaska u nepoznatu prostoriju i ne istražuju je. Prilikom separacije od majke pokazuju intenzivan strah i uznemirenost. Kod ponovnog susreta su ili agresivni i nametljivi prema roditelju ili pasivni i previše uznemireni da bi reagirali. Većina traži fizički kontakt s majkom tijekom ponovnog susreta, a u ponovljenim rastancima od majke ne nastavljaju s igrom. U jednu ruku

su sretni što vide roditelja, ali u drugu i ljuti jer ih je ostavio. Oni ne nalaze utjehu u roditelju.

Poslije su Main i Solomon (1990., prema Simpson i Rhodes, 1998) dodali i klasifikaciju *D* – *Anksiozno-dezorganizirani-dezorijentirani* ili skraćeno *dezorganizirani*.

4. *Dezorganizirani (D)* – sva djeca koja se nisu mogla svrstati u neki od tri, prethodno navedena, tipa privrženosti. Od ostale djece razlikuju se po nedostatku koherentne strategije prilikom separacije, a pokazuju ponašanja koja su mješavina izbjegavajućih i ambivalentnih ponašanja. Kako sam naziv kaže, uglavnom su dezorganizirani, pokazuju stereotipna ponašanja i otvoreni strah prema strancu, ali mu i usmjeravaju privrženo ponašanje kada se roditelj vrati u prostoriju. Neki autori navode kako se ovaj obrazac privrženosti razvija kod djece čiji su primarni skrbnici depresivni, uznemireni ili nasilni na neki način (npr. Crittenden, 1988; Main i Hesse, 1990., prema Hazan i Shaver, 1994).

Kao što je prethodno objašnjeno ovi različiti obrasci privrženosti objašnjavaju se različitim unutarnjim radnim modelima dojenčadi, odnosno dojenčad ima različita očekivanja o dostupnosti i osjetljivosti njihovih majki. Majke sigurno privržene djece ocjenjene su kao osjetljive na potrebe svog djeteta i dosljedne u reagiranju na njegove signale. Djeca čije su majke ocjenjene kao nedostupne i neosjetljive na djetetove potrebe, modificiraju svoje ponašanje i izbjegavaju svoju majku, i tako smanjuju šansu da budu odbijena te razvijaju izbjegavajuću privrženost. Ove majke, pokazalo se, izbjegavaju fizički kontakt s djetetom (nošenje, maženje), a djeca prema njima pokazuju viši stupanj agresije u svakodnevnim situacijama (Bretherton i Munholland, 1999). Ainsworth i sur. (1978., prema Bretherton i Munholland, 1999) objašnjavaju izbjegavanje kao vid samoobrane od majčinog odbijanja u stresnim situacijama. No, zanimljiv je podatak da ova djeca pokazuju visoke razine anksioznosti prilikom kratkih separacija od majke u kući. Djeca čije su majke pokazale nekonzistentnu osjetljivost na brige djeteta, jer su ponekad dostupne i responzivne, a ponekad ne, razvijaju ambivalentnu privrženost. Ove majke ne odbijaju fizički kontakt s djetetom (dijete sjedi u majčinom krilu), ali istovremeno ignoriraju pokušaje djece za kontaktom. Ova djeca ovisna su o svom skrbniku te često ljutnjom zadržavaju skrbnika u svojoj blizini (Bretherton i Munholland, 1999). Majke dezorganizirane djece, i same su ocjenjene kao dezorganizirane u razgovoru, prelazeći s jedne teme na drugu bez očitih poveznica. Njihova djeca u većoj su mjeri hostile i agresivna kako prema roditeljima tako i prema drugoj djeci. Općenito, nesigurna i anksiozna djeca ne mogu istraživati svoju

okolinu bez prisutnosti straha i brige da će biti ostavljena sama i povrijeđena, i zbog toga ne mogu doseći jednak stupanj povjerenja u sebe i svoje vještine, kao što to mogu sigurno privrženica djeca. Zbog toga je njihovo uspješno vladanje okolinom i samopoštovanje narušeno, kao i osjećaj neovisnosti, samopouzdanja i vlastite učinkovitosti (Weinfield i sur., 1999).

Posljedično ovome, individualne razlike u kvaliteti privrženosti zasigurno igraju ulogu u formiranju ličnosti i održavanju mentalnog zdravlja, a mogle bi imati značajan dugoročni utjecaj na kasnije intimne veze, pojam o sebi, čak i psihopatologiju. Bowlby je sigurnost u odnosima vidio kao faktor zaštite za mentalno zdravlje, a anksioznost i nesigurnost kao faktor rizika za psihopatologiju. Istraživanja su pokazala kako su sigurno privrženi pojedinci u većoj mjeri otporni na stres (Pianta, Egeland i Sroufe, 1990., prema Weinfield i sur., 1999), a anksioznost, niska tolerancija na frustraciju, otuđenost, ljutnja i agresivnost, prisutni kod nesigurno privrženih, u većoj su mjeri povezani s depresijom i drugim psihičkim poremećajima (Weinfield i sur., 1999).

Razlike između sigurno i nesigurno privrženih pojedinaca, pretpostavlja se, imaju utjecaj i na prirodu intimnih bliskih odnosa. Iako nije govorio o direktnoj vezi, Bowlby je smatrao da individualne razlike u privrženosti imaju utjecaja na ljubavne odnose u odrasloj dobi kao i na buduće roditeljstvo (Weinfield i sur., 1999).

1.1.3. Stabilnost i promjene u stilovima privrženosti

Kako navodi Sroufe (2005), već dugi niz godina istraživači se trude dobiti odgovor na najvažnije pitanje u razvojnoj psihologiji: Da li obrasci privrženosti stečeni u ranom djetinjstvu djeluju i strukturiraju kvalitetu odnosa i u odrasloj dobi, odnosno može li se govoriti o kontinuiranosti obrazaca privrženosti tijekom života?

Bowlby (1969., Mikulincer i Shaver, 2007) smatra da sustav privrženosti postoji i djeluje kroz čitav život pojedinca i kako jednom uspostavljen tip privrženosti u djetinjstvu, određuje emocionalne veze osobe tijekom cijelog života. Kao što je već rečeno, rana iskustva sa skrbnicima determiniraju set ponašanja koja dijete koristi u budućim bliskim odnosima (Bowlby, 1973., Mikulincer i Shaver, 2007), što implicira da privrženost s primarnim skrbnikom djeluje na kvalitetu odnosa u adolescenciji i odrasloj dobi, a time i na uspostavljanje i održavanje bliskih romantičnih odnosa. Usprkos generalnom viđenju

primarnog odnosa kao prototipnog za buduće odnose, Bowlby je ipak smatrao da se organizacija privrženog ponašanja i priroda privrženih odnosa mijenja tijekom godina (Mikulincer i Shaver, 2007). Naša rana iskustva ne moraju nužno određivati naše odnose u budućnosti, ali ipak su ti budući odnosi dijelom određeni prijašnjim iskustvima.

Upravo ova postavka teorije privrženosti, da je kvaliteta privrženost stabilna kroz životni vijek, odnosno da je privrženost u odrasloj dobi determinirana ranim iskustvima, možda je jedna od najprovokativnijih i najkontroverznijih (Hazan i Shaver, 1987, 1994., prema Fraley i Shaver, 2000). Iako je ideja o povezanosti ovih dvaju stilova relativno nekontroverzna, hipoteza o izvoru i stupnju preklapanja između ove dvije vrste privrženosti jest (Baldwin i Fehr, 1995; Duck, 1994; Owens i sur., 1995; Hendrick i Hendrick, 1994; Klohnen i Bera, 1998., prema Fraley i Shaver, 2000).

Odgovoriti na pitanje o stabilnosti i promjenama privrženosti zaista nije lako. Neke, uglavnom ranije, studije govore u prilog kontinuiranosti obrazaca privrženosti. Tako npr. Waters (1978., prema Mikulincer i Shaver, 2007), navodi da vrlo visok postotak djece (96%) koja su sudjelovala u testu 'nepoznate situacije', i šest mjeseci poslije ima isti obrazac privrženosti. No, problem je što su rana istraživanja uzela prilično kratak vremenski period (od 6 mjeseci do 2 godine) da bi mogla govoriti o kontinuiranosti obrazaca privrženosti (vjerojatno je to i razlog ovako visokih postotaka)! Sveukupno, korelacije u istraživanjima stabilnosti obrazaca privrženosti potvrđuju stabilnost obrazaca u periodu od 12 do 24 mjeseca, što implicira da su obrasci privrženosti stabilni barem u ranom djetinjstvu. Neka kasnija istraživanja, koja su ispitivala privrženost u razmaku od 4, 5 ili više godina, daju ponešto drukčiji odgovor na pitanje kontinuiteta. Naime, nalazi tih istraživanja pokazuju kako je povezanost obrazaca privrženosti u ranom i srednjem djetinjstvu, pa i adolescenciji, pozitivna, ali vrlo niska. U svojoj meta-analizi radova koji su ispitivali stabilnost obrazaca privrženosti u periodu od 3 do 6 godina, Fraley (2002.) je našao povezanost od .35 za obrasce privrženosti koji su mjereni u razmaku od jedne do četiri godine i povezanost od .67 za obrasce privrženosti koji su mjereni u razmaku od šest godina. Kada je riječ o mjerenjima u odrasloj dobi, Fraley (2002) u svojoj meta-analizi studija koje su koristile AAI (*Adult Attachment Interview*), navodi povezanost od .27 između rezultata dobivenih tehnikom nepoznate situacije i rezultata na ovom upitniku, kada su ispitanici imali 19-20 godina, što ide u prilog kontinuitetu privrženosti, barem do mlađe odrasle dobi. Owens i sur. (1995., prema Fraley i Shaver, 2000) koristeći AAI i CRI (*Current Relationship Interview*) pronašli su povezanost od .29 između privrženosti u

djetinjstvu i privrženosti partneru u odrasloj dobi. Najbolji način da se empirijski provjeri hipoteza Hazanove i Shavera jesu longitudinalna istraživanja, kojih baš i nema na pretek. Postoji samo jedna longitudinalna studija u čijim nalazima postoji povezanost privrženosti roditeljima u 1. godini života i privrženosti romantičnim partnerima. Nalazi ove neobjavljene studije navode korelaciju do $.17$ između ove dvije varijable (Steele, Waters, Crowell i Treboux, 1998., prema Fraley i Shaver, 2000). Ipak, čini se da postoji umjeren stupanj preklapanja između sigurnosti u odnosu s majkom i u odnosu s ljubavnim partnerom. Fraley (2002) izvješćuje da je trenutačni stil privrženosti s roditeljem i trenutačni s ljubavnim partnerom u umjerenj vezi od $.20$ do $.50$. Nalazi nekih novijih longitudinalnih istraživanja (Dinero, Conger, Shaver, Widaman i Larsen-Rife, 2008., prema Fraley i sur., 2013) pokazuju da kvaliteta odnosa roditelja i djeteta u dobi od 15 godina, može uspješno predvidjeti stil privrženosti koji će to dijete iskazati u dobi od 25 godina ($r=$ od $.05$ do $.21$). U jednoj većoj studiji (Salo, Jokela, Lehtimäki i Keltikangas-Järvinen, 2011., prema Fraley, i sur., 2013), koja je imala uzorak od 1070 ispitanika, dobiveno je da je odnos s majkom i njezina briga i njega za dijete, ispitana od strane majke u 10. godini života djeteta, dobar prediktor izbjegavajućeg stila privrženosti djeteta i do 27 godina poslije ($r=.07$).

Što se tiče stilova privrženosti, većina rezultata istraživanja potvrđuje umjerenu stabilnost podjele na sigurne i nesigurne i kada je uzorak sastavljen od normativnih ispitanika ($r=.49$) (Hamilton, 2000; Waters, Merrick, Treboux, Crowell i Albersheim, 2000., prema Simard i sur., 2011), no kada je riječ o kliničkom uzorku tada nalazi idu u prilog diskontinuiteta (Lewis, Feiring i Rosenthal, 2000; Weinfeld, Sroufe i Egeland, 2000., prema Simard i sur., 2011). Treba naglasiti i to da su istraživanja pokazala da je vjerojatnija promjena iz nesigurnog u siguran stil privrženosti, nego obrnuto, što će reći da je sigurna privrženost u većoj mjeri stabilna kroz vrijeme (Egeland i Farber, 1984., prema Hazan i Shaver, 1994).

Međutim, nalazi istraživanja stabilnosti privrženosti nisu konzistentni i još uvijek nema konačnog odgovora na to pitanje. Kako navode Hazanova i Shaver (1994) nije pitanje jesu li unutarnji radni modeli stabilni ili ne, već pod kojim uvjetima je više ili manje vjerojatno da će do njihove promjene doći! Općenito se smatra da su značajne promjene, i stres koji one donose, povezane s nižom stabilnosti stilova privrženosti. Te stresne situacije odnose se na promjene u obitelji (npr. razvod ili gubitak važne osobe), promjene mjesta boravka pa čak i bolesti (Simard i sur., 2011). Weinfeld i sur. (1999) promjene u stilovima

privrženosti također pripisuju promjenama usred stresnih i kaotičnih uvjeta života. Kilkpatrick i Hazan (1994., prema Scharfe i Cole, 2006) pronašli su da je promjena u statusu veze povezana s promjenama u stilovima privrženosti, a nekoliko autora spominje i osobnu i obiteljsku psihopatologiju (Kilkpatrick i Hazan, 1994; Davila, Karney i Bradbury, 1999., prema Scharfe i Cole, 2006). Scharfe i Cole (2006) na osnovu svojih nalaza zaključuju da je promjena statusa veze moderator promjene, a stres medijator. Zaključno, Collins (1996., prema Scharfe i Cole, 2006) i Simpson i sur. (1992., prema Scharfe i Cole, 2006) ipak navode da je promjena u većoj mjeri moguća u djetinjstvu nego li u odrasloj dobi. Odrasli na stresne situacije i promjene reagiraju u svijetlu svojih unutarnjih radnih modela, odnosno kongruentno svom stilu privrženosti i time ostavljaju vrlo malo mjesta za promjenu.

Ovdje valja spomenuti i neke metodološke zamjerke istraživanja koja se bave pitanjem (dis)kontinuiteta privrženosti. Postoji vrlo velika mogućnost da se u istraživanjima privrženosti u dječjoj i odrasloj dobi zapravo ne ispituju isti aspekti privrženosti (*ponašanje* u djetinjstvu, a *svjesni afekti* i *misli* u odrasloj dobi). Važno je napomenuti i da neka istraživanja pokazuju da je stupanj povezanosti između privrženosti u djetinjstvu i odrasloj dobi viši ($r = .31$), ukoliko se koristi ista metoda ispitivanja, nego u situaciji kada se koriste različite metode (korelacije svega $.15$) (Fraley, 2002). I na kraju, uvijek ostaje činjenica da su mjerenja privrženosti u odrasloj dobi većinom retrospektivna, a time i subjektivna, a k tome je poznato i da postoji tendencija da se odnosi u djetinjstvu, mjereni u odrasloj dobi, prikažu boljima nego jesu (Scharfe i Bartholomew, 1998., prema Fraley i sur., 2013).

1.1.4. Privrženost u adolescenciji i odrasloj dobi

Bowlby u svojoj teoriji navodi kako je privrženost važna okosnica svih bliskih odnosa, (a ne samo majka-dijete) i to kroz sve razvojne faze čovjeka, (a ne samo u djetinjstvu) te kao takva u bitnome određuje kvalitetu bliskih odnosa kroz cijeli životni vijek čovjeka (Mikulincer i Shaver, 2007).

Adolescencija je tranzicijski period u kojem je glavni zadatak pojedinca razvoj autonomije i samostalnosti. Kako navode Allen i Land (1999), adolescencija nije samo spona između djetinjstva i odrasle dobi, na adolescenciju bi trebalo gledati kao na period

dubokih emocionalnih, kognitivnih i biheviornalnih promjena koje za cilj imaju razvoj adolescenta iz primatelja skrbi i njege u potencijalnog skrbnika. Priroda odnosa roditelj-dijete u ovoj se fazi neminovno mijenja, adolescent traži više slobode i neovisnosti, a mijenja se i hijerarhija objekata privrženosti u kojoj su na vrhu sada prijatelji, a ne roditelji. Kako navodi Steinberg (1990., prema Allen i Land, 1999) iako korištenje prijatelja kao objekata privrženosti ponekad može biti prilično nespretno, to je vid sigurne privrženosti u djetinjstvu, a ujedno i jedini način da se razviju kapaciteti za privrženost u odrasloj dobi. Na želju za autonomijom, prema tome, treba gledati kao na vid zdravog razvoja, jer se jedino na taj način može ostvariti najvažniji zadatak u budućnosti, a to je uspostavljanje dugoročnih romantičnih partnerskih odnosa. S obzirom da je evidentno da adolescenti ne trebaju potporu roditelja na način koji je treba dojenčad, postavlja se pitanje koja je uloga i funkcija privrženosti u adolescenciji. Prema Allan i Land (1999), adolescenti još uvijek trebaju roditelje kao potporu u razvijanju kapaciteta za emocionalnu regulaciju, odnosno adolescenti koriste roditelje kao sigurne baze iz kojih istražuju cijeli niz emocionalnih stanja koja im pomažu da uče živjeti kao potpuno autonomni odrasli pojedinci.

Privrženost u odrasloj dobi, definirana je kao afektivna veza koju karakterizira tendencija da se traži i održi bliskost s drugom osobom, naročito kada je osoba pod stresom (Bowlby, 1969., prema Kamenov i Jelić, 2003). Kako je već navedeno, smatra se da privrženo ponašanje postaje organizirano unutar ličnosti pojedinca i djeluje na kvalitetu odnosa u adolescenciji i zreloj dobi. Prema tome, teorija privrženosti ujedno predstavlja i teorijski okvir za razumijevanje obiteljskih, prijateljskih i ljubavnih odnosa u odrasloj dobi, ili čak bolje rečeno, kroz cijeli životni vijek, odnosno kako bi Bowlby rekao "*od kolijevke do groba*" (1969/1982, 1973, 1980., prema Bretherton i Munholland, 1999). Kako navodi Weiss (1982, 1986, 1991., prema Feeney, 1999) privrženost u odrasloj dobi ima iste ili slične karakteristike kao i u djetinjstvu, samo je sada ljubavni partner glavni objekt privrženosti, barem u većini slučajeva, dok roditelji postaju tzv. 'figure privrženosti u pričuvi'. Ljubavni partner postaje sigurno utočište u stresnim situacijama i sigurna baza u kojoj se osoba osjeća zaštićeno i voljeno (Crowell Fraley i Shaver, 1999). Naravno, postoje i brojne razlike u privrženom odnosu u djetinjstvu i u odrasloj dobi, od kojih je najočitija, a možda i najvažnija uzajamnost u odnosu. Asimetričan odnos u djetinjstvu u kojem je jedna osoba primatelj skrbi, a druga skrbnik, zamjenjuje recipročan odnos u odrasloj dobi u kojem ljubavni partneri jedan drugome pružaju sigurnost i njegu (Hazan i Zeifman, 1999).

Osamdesetih godina prošlog stoljeća nekolicina autora preuzima i nastavlja istraživanja na području privrženosti odraslih. Pioniri u ovom području su Hazanova i Shaver koji su u svojim radovima (1987, 1988, prema Feeney, 1999) prvi konceptualizirali ljubav između dvoje odraslih kao privrženi odnos. Ovo dvoje autora razvili su kategorijalnu mjeru privrženosti u kojoj se od ispitanika traži da izaberu jedan od ponuđena tri opisa ponašanja i doživljavanja u romantičnim odnosima, s napomenom da se mjeri generalno ponašanje u vezama. Koristeći Ainsworthinu tipologiju, Hazanova i Shaver pretpostavili su da se ista tri tipa privrženosti koja postoje u djetinjstvu mogu razlikovati i u odrasloj dobi, a to su: sigurni, izbjegavajući i anksiozni (anksiozno/ambivalentni) tip privrženosti.

- a) Sigurno privržene pojedince (stil koji je povezan s responzivnošću roditelja u djetinjstvu), karakterizira lako zbližavanje s drugima i povjerenje prema ljudima, uspješno nošenje s negativnim emocijama, kao i rješavanje problema na konstruktivan način. U situacijama stresa okreću se svojim bližnjima u potrazi za podrškom i utjehom.
- b) Izbjegavajuće privrženi pojedinci (stil povezan s konstantnom neosjetljivošću roditelja u djetinjstvu) da bi se osjećali "sigurno" izbjegavaju intimne odnose, pogotovo u situacijama stresa, osjećaju nelagodu kada su previše bliski s drugima, pokazuju nepovjerenje te pokušavaju zadržati distancu u "bliskim" odnosima. Imaju pesimističan pogled na veze i posljedično tome visoku stopu prekida. Veze s roditeljima uglavnom idealiziraju, ali se ne mogu prisjetiti primjera koji to potkrepljuju. Od strane prijatelja su ocjenjeni kao hostilni, posao uglavnom koriste kako bi izbjegli socijalne situacije, a češće su involvirani u neobavezne seksualne odnose, te u većoj mjeri zloupotrebljuju opojna sredstva.
- c) Anksiozno privržene pojedince (stil povezan s nekonzistentnom responzivnošću roditelja u djetinjstvu) karakterizira nedostatak povjerenja da će drugi biti dostupni, ukoliko je potrebno, boje se da nisu dovoljno voljeni, misle da drugi ne žele biti onoliko bliski koliko bi oni to htjeli i često se žele potpuno poistovjetiti s drugom osobom. Neprestano teže osjećaju sigurnosti u vezi i troše neizmjernu energiju da bi zadržali važne osobe u svojoj blizini. Ako je ishod suprotan, manifestni su strah i disfunkcionalna ljutnja. Lako se zaljubljuju, opsesivno su zaokupljeni partnerom, ekstremno su ljubomorni te često doživljavaju neuspjehe u ljubavi. Često se osjećaju uplašeno i osamljeno, čak i kada su u ljubavnoj vezi. Imaju nisko

samopoštovanje. Općenito izvješćuju o više fizičkih i psihičkih simptoma (Hazan i Shaver, 1994).

Brojna istraživanja (Feeney i Noller, 1990; Hazan i Shaver, 1987; Mikulincer, Florian i Tolmacz, 1990., prema Hazan i Shaver, 1994) su pokazala da su frekvencije pojedinih stilova privrženosti u odrasloj dobi vrlo slični onim u djetinjstvu: nešto više od pola ispitanika klasificirano je u sigurni stil privrženosti (otprilike 55%), a od ostalih nešto veći broj je onih koji su klasificirani kao izbjegavajući (25%), nego ambivalentni (20%) (Hazan i Shaver, 1994; Feeney, 1999). No, kada se govori o distribuciji stilova privrženosti mora se navesti još nešto. Kako navode Brennan i sur. (1999) broj sigurno i nesigurno privrženih nije pouzdan i nepromjenjiv. Naprotiv, pokazalo se da je distribucija stilova privrženosti čak arbitrarna i da ovisi o mjernom instrumentu koji se koristi, tipu odnosa koji se ispituje (privrženost prema roditeljima, prijateljima ili ljubavnim partnerima), ali i uzorku na kojem je istraživanje provedeno (npr. manji broj studenata se klasificira u sigurno privržene, u usporedbi s mladim odraslima koji nisu studenti).

Od velike važnosti, u ovom području, je rad autorice Kim Bartholomew (1990., Bartholomew i Horowitz, 1991; Kamenov i Jelić, 2003), koja je, krećući od Bowlbyeve koncepcije o unutarnjim radnim modelima definirala individualne razlike u privrženosti u odrasloj dobi. Naime, Bowlby, unutar svog koncepta unutarnjih radnih modela, govori o modelu o sebi i modelu o drugima. Ta dva modela se odnose na bazična vjerovanja o sebi, drugima i socijalnom svijetu općenito. *Dimenzija modela o sebi* povezana je sa stupnjem emocionalne zavisnosti o drugima zbog samovrednovanja; pozitivan model o sebi odražava interni osjećaj vrijednosti samog sebe, neovisno o vanjskoj procjeni. S druge strane, negativan model o sebi povezan je s anksioznošću zbog prihvaćanja i odbijanja pojedinca u bliskim odnosima. *Dimenzija modela o drugima* odnosi se na vjerovanja koliko su nam drugi dostupni te koliko podrške će nam pružiti. Tako pozitivan model o drugima, dovodi do lakšeg traženja intimnosti i podrške u bliskim vezama, dok negativan model vodi ka izbjegavanju intimnosti (Bartholomew, 1997., prema Balent, 2006).

Na osnovu ove podjele, Bartholomew omogućuje razlikovanje četiri obrasca privrženosti u odrasloj dobi: sigurni, zaokupljeni, odbijajući i plašljivi (Bartholomew i Horowitz, 1991) (slika 2.).

		MODEL O SEBI	
		Pozitivan	Negativan
MODEL O DRUGIMA	Pozitivan	Sigurna privrženost	Zaokupljena privrženost
	Negativan	Odbijajuća privrženost	Plašljiva privrženost

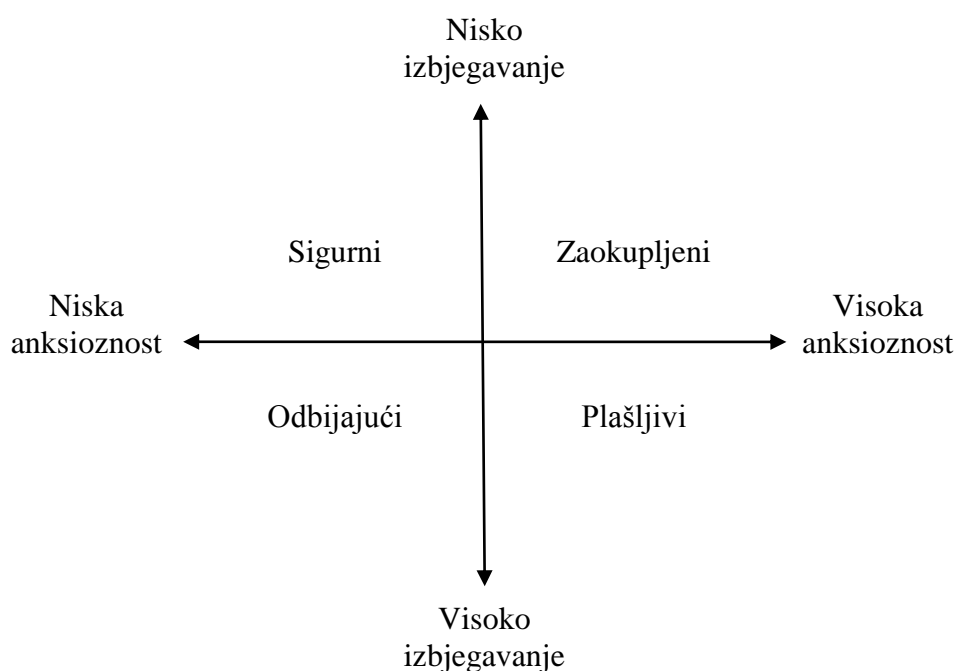
Slika 2. Kategorijalna klasifikacija stilova privrženosti (Bartholomew i Horowitz, 1991).

Za razliku od Hazanove i Shavera, Bartholomew je smatrala da s obzirom na dvije, prije spomenute dimenzije, trebaju postojati četiri stila privrženosti (Feeney, 1999). Ona naime smatra da postoje dvije forme izbjegavajuće privrženosti: odbijajuća (motivirana obrambenim mehanizmom samodostatnosti) i plašljiva (motivirana strahom od anticipiranog odbijanja od strane drugih osoba) (Kamenov i Jelić, 2003).

Ova dva faktora koja su u podlozi privrženosti mogu se razmatrati u kognitivnim terminima kao model o sebi i model o drugima ili pomoću afektivno-bihevioralnih pojmova: *dimenzija anksioznosti* i *dimenzija izbjegavanja* (Crowell, Fraley i Shaver, 1999). Zanimljivo, ove dimenzije spominje još Ainsworthova prilikom kodiranja ponašanja dojenčadi u tehnički nepoznate situacije (Brennan i sur., 1998; Bretherton i Munholland, 1999). Bartholomew (1990., prema Crowell i sur., 1999) dimenzije objašnjava na sljedeći način: anksioznost se odnosi na strah od odbijanja i napuštanja, te nedovoljno primljene ljubavi (negativan model o sebi) dok se izbjegavanje odnosi na neugodnost zbog bliskosti i ovisnosti o drugome, kao i emocionalne otvorenosti prema drugome (negativan model o drugima). Brennan i sur. (1999) navode kako dimenziju anksioznosti opisuju čestice koje se odnose na zaokupljenost drugima, ljubomoru/strah od napuštanja, te strah od odbijanja, a dimenziju izbjegavanja čestice koje se odnose na izbjegavanje intimnosti, neugodu zbog bliskosti i oslanjanje na samog sebe. Kako navode ovi autori, odnos ovih dvaju faktora,

koji su u podlozi privrženosti, je ortogonalan, što će reći da povezanost između ove dvije dimenzije ne bi smjela biti značajna (u istraživanju Brennana i sur. (1998), ona iznosi tek .12). Konceptualno, ova dva faktora trebala bi biti ekvivalentna horizontalnoj i vertikalnoj osi u podjeli na četiri stila privrženosti koju je napravila Bartholomew (vidi sliku 2) (Brennan i sur., 1999).

U terminima dimenzija anksioznosti i izbjegavanja, podjela na četiri stila privrženosti je sljedeća: osobe čiji su rezultati na obje dimenzije pozicionirani nisko, pokazuju sigurni stil privrženosti, a one čiji je rezultat na obje skale visoko, prema ovoj podjeli, spadaju u grupu plašljivo privrženih. Ukoliko je vrijednost visoka na dimenziji izbjegavanja, a niska na dimenziji anksioznosti, radi se o odbijajućem stilu privrženosti. A u obrnutom slučaju, osoba je zaokupljenog stila privrženosti (slika 3).

Slika 3. Dvodimenzionalni model privrženosti (Brennan i sur., 1999).

Istovremeno s razvojem teorijskih spoznaja, razvijane su metode i tehnike istraživanja, kao i instrumenti za mjerenje privrženosti u odrasloj dobi. Bartholomew je npr. konstruirala *'Intervju vršnjačke privrženosti'* uz pomoć kojeg je moguće smjestiti pojedinca u jedan od ova četiri, prethodno navedena stila privrženosti, kao i kategorijalnu

(*RQ – Relationships Questionnaire*) i kontinuiranu mjeru (*RSQ – Relationship Scales Questionnaire*) četiri tipa privrženosti (Bartholomew i Horowitz, 1991). I drugi su istraživači nastavili razvoj instrumenata privrženosti u odrasloj dobi (npr. George i sur., 1985. g., Armsden i Greenberg 1987. g., Simpson 1990. g., Collins i Reed 1990. g., Feeney, Noller i Hanrahan 1994. g., i drugi). Isto tako Brennan i suradnici 1988. godine objavljuju svoju vlastitu skalu, konstruiranu na temelju svih do tada poznatih skala samoprocjene privrženosti. Instrument je konstruiran na temelju spajanja čestica 60 subskala koje se bave privrženošću odraslih (Brennan i sur., 1999.; Kamenov i Jelić, 2003).

Kada se spominju instrumenti za mjerenje privrženosti važno je napomenuti kako se većina autora danas zalaže za dimenzionalnu, a ne kategorijalnu podjelu privrženosti, a time i korištenje instrumenata koji mjere dimenzije za koje se smatra da su u podlozi privrženosti. Primjenom kategorijalnih mjera privrženosti, kakva je npr. Hazanina i Shaverova, dovodi se u pitanje snaga i preciznost zaključivanja. Mnogi autori nisu pronašli dokaze koji bi išli u prilog kategorijalnoj prirodi stilova privrženosti, pa je sukladno tome teško i opravdati korištenje takvih mjera privrženosti (Hazan i Shaver, 1994).

Za razliku od ranijih istraživanja u ovom području, koja su se pretežno usmjerila na tip privrženosti pojedinca, novija istraživanja provode se s parovima kao jedinicom analize. Također, većina prijašnjih istraživanja privrženosti u odrasloj dobi bavila su se isključivo privrženošću u ljubavnim odnosima, a u novije vrijeme ispituje se i privrženost prema prijateljima, članovima obitelji i drugim bliskim osobama (npr. Kamenov i Jelić, 2003).

Kako je i za pretpostaviti, privrženost se pokazala važnom varijablom za objašnjenje brojnih doživljaja i ponašanja koja ukazuju na funkcionalnu prilagodbu pojedinca različitim životnim događajima. Sigurna privrženost povezana je s razvojem zdrave ličnosti, uspješnim psihološkim funkcioniranjem i dobrom socijalnom prilagodbom (Jerković, 2005).

1.2. Odnos privrženosti roditeljima i ljubavnim partnerima

Kao što je već i navedeno, hijerarhija objekata privrženosti mijenja se kroz život (Bretherton, 1985, prema Mikulincer i Shaver, 2007). Tako primarnog skrbnika, u adolescenciji i odrasloj dobi, zamjenjuju druge osobe s kojima pojedinac uspostavlja trajnu emocionalnu vezu. U središtu pozornosti ovdje je, već spomenuta, implikacija teorije privrženosti, ona kako je način na koji razmišljamo, osjećamo ili se ponašamo u odrasloj dobi odraz naših iskustava u prošlosti (Fraley, 2000). Drugim riječima, prema teoriji privrženosti, pojedinčev odnos prema socijalnom svijetu u odrasloj dobi ovisit će o percepciji roditelja ili osoba koje su se brinule o njemu, a imat će i utjecaja na njegovo ponašanje i doživljavanje tijekom života. Imajući na umu važnost ove pretpostavke, brojna istraživanja bavila su se pitanjem preklapanja unutar ovih dvaju domena.

Nalazi nekih studija pokazali su preklapanja između sigurnosti u roditeljskoj i partnerskoj domeni. Kao što je već navedeno, Owens i sur. pronašli su korelaciju od .29 između privrženosti roditeljima i privrženosti partneru (Fraley i Shaver, 2000). Vrlo slične rezultate u jednoj neobjavljenoj studiji dobili su Fraley i Shaver (1999., prema Fraley i Shaver, 2000). Prikupivši mjere samoiskaza vezane uz privrženost prema značajnoj roditeljskoj figuri i trenutnom partneru, ovi autori dobili su povezanost od .30 između sigurnosti u ove dvije domene. Prema ovim nalazima, može se zaključiti da je povezanost između ovih dvaju domena u najboljem slučaju umjerena.

Rana privrženost, navodi Fraley (2002) vjerojatno ima utjecaja na sigurnost u kontekstu romantičnih veza. Nažalost postoji malo longitudinalnih studija koje bi to i empirijski provjerile (tek jedna u kojoj je privrženost između ovih dviju domena .17). Što se tiče retrospektivnih studija, Hazanova i Shaver (1987., prema Fraley, 2002) našli su da se odrasli, sigurno privrženi u svojim vezama, prisjećaju svojih roditelja kao nježnih, brižnih i prihvaćajućih. Drugi autori (Pincus i sur., 1999; Gallo i sur. 2003., prema Sanković, 2005) izvješćuju kako odrasle osobe s nesigurnim stilom privrženosti procjenjuju svoj odnos s roditeljima u djetinjstvu lošijim od sigurno privrženih osoba. Nesigurno privrženi pojedinci, također, svojih se roditelja prisjećaju kao distanciranih te se dosjećaju manjeg broja interakcija s roditeljima tijekom svog razvoja, u usporedbi sa sigurno privrženim pojedincima (Gallo, 2003., prema Sanković, 2005). Rezultati jednog istraživanja na hrvatskim ispitanicima također pokazuju da se ispitanici sigurne i nesigurne privrženosti u ljubavnim vezama razlikuju u percepciji svojih roditelja. Ispitanici sa

sigurnim stilom privrženosti imaju pozitivniju percepciju roditelja iz razdoblja svog djetinjstva u odnosu na nesigurno privržene ispitanike (Sanković, 2005). Mikulincer i Shaver (2012) navode kako su se brojne studije fokusirale na percepciju roditeljske osjetljivosti, kao i na kvalitetu odnosa roditelj-dijete i pronašle da su ovo važni prediktori djetetove privrženosti u budućim romantičnim odnosima. Isto tako i neke druge karakteristike primarne obitelji pokazale su se važnima za privrženost u odrasloj dobi, a to su kvaliteta braka roditelja (Belsky i Isabella, 1988., prema Mikulincer i Shaver, 2012), njihovo zadovoljstvo odnosom, kao i percipirana socijalna podrška, pogotovo u slučaju majke (Atkinson i sur., 2000., prema Mikulincer i Shaver, 2012). Sažeto, ovi nalazi upućuju na zaključak da se privrženost romantičnom partneru u nekoj mjeri može predvidjeti s obzirom na prirodu ranih odnosa i općenito atmosferu u obitelji.

Fraley i Davis (1997) također navode kako se mogu povući neke paralele između privrženosti u djetinjstvu i u odrasloj dobi. Naime, rezultati njihovog istraživanja pokazali su kako faktori koji karakteriziraju privrženost u dojenačkoj dobi (briga, povjerenje, podrška, zavisnost) igraju važnu ulogu u stvaranju bliskih odnosa i u odrasloj dobi. Također spominju i intimnost kao važnu komponentu obaju bliskih odnosa. Intimni fizički kontakt obilježava privrženost u dojenačkoj, ali i u odrasloj dobi, u kojoj seksualnost povećava vjerojatnost stvaranja privrženog odnosa s ljubavnim partnerom (Hazan i Zeifman, 1994; Fraley i Davis, 1997). U ovom istraživanju pokazalo se da mladi koji su u djetinjstvu iskusili sigurnu privrženost u većoj mjeri koriste romantične partnere kao figure privrženosti, te percipiraju partnere kao manje nesigurne u odnosu. Za mlade s izbjegavajućim modelom privrženog ponašanja dobiveno je da uopće ne traže sigurno utočište i sigurnu bazu u bliskim romantičnim odnosima niti da pokušavaju zadržati tu osobu u svojoj blizini, što upravo opisuje model ponašanja kojem su svjedočili u djetinjstvu.

Najskromnije rečeno, sigurnost u odnosu s roditeljem utire put sigurnosti u drugim bliskim odnosima. Fraley i Davis (1997) i Fraley i Shaver (2000) navode kako osobe sigurno privržene u djetinjstvu, imaju više samopouzdanja u istraživanju i stupanju u prijateljske i partnerske odnose, a veća je vjerojatnost i da će održati bliski intimni odnos koji će onda postati privrženim. No, dodaje Fraley (2002), ti dokazi ipak ne znače i da postoji direktna veza između privrženosti roditelju i ljubavnom partneru. Drugim riječima, ne smije se zaključivati o postojanju prototipova koji bi dovodili do stabilnosti u ovim dvjema domenama. Pravo pitanje je u kojem stupnju privrženost usvojena u djetinjstvu utječe na

naše ponašanje, osjećaje i misli u odrasloj dobi, odnosno u kojem stupnju individualne razlike čine razliku u ovim domenama!

Neki autori smatraju kako privrženost može biti specifična za svaki pojedini odnos, odnosno da ljudi mogu imati više mentalnih modela privrženosti (Cozzarelli i sur., 2000., prema Caron, Lafontaine, Bureau, Levesque i Johnson, 2012). Autori koji se zalažu za ovakvo viđenje privrženosti navode kako je povezanost između privrženosti u djetinjstvu i u odrasloj dobi, ako je uopće ima, slaba i nije dokaz kontinuiteta privrženosti kroz životni vijek (Baldwin i Fehr, 1995., prema Caron i sur., 2012). Tinke i Bartholomew (1997., prema Caron i sur., 2012) nalaze da mladi odrasli imaju više od 5 figura privrženost (uključujući roditelje, prijatelje i romantične partnere). Nadalje, Imamoğlu i Imamoğlu (2006., prema Caron i sur., 2012) nalaze da sigurnost, odnosno nesigurnost u odnosu ovisi isključivo o iskustvu u pojedinoj vezi. Neki pak autori (Furman i sur., 1999; Berlin i Cassidy, 1999., prema Caron i sur., 2012) navode kako privrženost roditeljima prije ima utjecaja na privrženost prijateljima, ali ne i na odnos s ljubavnim partnerima. Kako navode ovi autori, privrženost romantičnim partnerima nije kongruentna s onom koju smo iskusili u djetinjstvu, za razliku od privrženosti prijateljima gdje oba odnosa počivaju na istim temeljima: voljna su, egalitarna i podrazumijevaju kompromis i uzajamnost. Neka istraživanja navode kako privrženost prijateljima može imati više utjecaja na očekivanja u odnosu s partnerom, a onda i na sam odnos. U istraživanju Carona i sur. (2012) sličnost u prijateljskoj i partnerskoj domeni dobivena je u izraženoj dimenziji anksioznosti u oba odnosa, što je i očekivano za ispitanike mlade odrasle dobi na kojima je istraživanje provedeno. I za kraj, kako navode Kamenov i Jelić (2003), iako teorija privrženosti pretpostavlja da će tip privrženosti formiran u djetinjstvu strukturirati kasnije odnose, nigdje ne stoji da to isključivo moraju biti romantični partneri, već se kao relevantne osobe navode i prijatelji i članovi obitelji. U istraživanju ovih dviju autorica, provedenom na hrvatskim studentima i učenicima, dobiveni su rezultati koji upravo upućuju na to kako odnosi s prijateljima i članovima obitelji mogu biti kompenzacijski.

No, odnos s roditeljima se pokazao važnim za opću psihološku dobrobit pojedinca (tzv. *well-being*). O tome još govori i Ainsworthova (1989., prema Caron i sur., 2012) kada navodi da bez obzira na manji broj interakcija roditelj-dijete u adolescenciji i odrasloj dobi, odnosi s roditeljima ipak ostaju oni koji doprinose općoj psihološkoj dobrobiti.

1.2.1. Privrženost ljubavnim partnerima djece rastavljenih roditelja

Uspješna romantična veza pozitivno utječe na psihološku dobrobit osobe, dok neuspjeh u uspostavljanju i održavanju ljubavnog odnosa povećava razinu fizičke i emocionalne ranjivosti (House, Landis i Umberson, 1988; Simon i Marcussen, 1999; Weiss i Heyman, 1997; Wickrama, Lorenz, Conger i Elder, 1997., prema Cui i Fincham, 2010). S obzirom da se do sada već da zaključiti da odnosi unutar primarne obitelji utječu na sposobnost osobe da održi ljubavni odnos i da mu bude predana, velik je interes za istraživanja koja se bave mogućim ishodima razvoda roditelja na intimne odnose djece i ideji o prijenosu obrazaca ponašanja s generacije na generaciju (Amato, 1996; Sanders, Halford i Behrens, 1999., prema Cui i Fincham, 2010).

Danas je stopa razvoda u svijetu veća nego ikada. Od 1960. do danas stopa razvoda u zapadnim zemljama popela se sa 10% na 30-50%. Neki podaci govore da se danas u SAD-u razvodi gotovo svaki drugi brak (Ottaway, 2010). U Hrvatskoj se danas razvodi svaki peti brak (Državni zavod za statistiku, 2010). Ovakvo stanje je rezultiralo time da velik broj djece odrasta u necjelovitim obiteljima i postavlja se pitanje kako se ona nose s time, i kako to utječe na njihovo opće funkcioniranje i mentalno zdravlje, a posebno kako iskustvo razvoda roditelja utječe na bliske odnose s ljubavnim partnerima u odrasloj dobi. Naravno, brojni autori mahom ukazuju na negativne posljedice koje razvod roditelja ostavlja na djecu kao što su: veći rizik za poremećaje u ponašanju, anksioznost, depresivnost, agresivno ponašanje (Kasen i sur., 1996., prema Kamenov i sur., 2010), viša socijalna anksioznost (Farndale i sur., 2003., prema Kamenov i sur., 2010) i anksioznost vezana uz ljubav i odanost u vezama u odrasloj dobi (Wallerstein, 2005., prema Kamenov i sur., 2010). Negativne emocije koje su vezane uz razvod roditelja, kod odrasle djece, povezuju se s osjećajem napuštenosti, odbijanja, krivnje i niskog samopoštovanja (npr. Kurdek, Blisk i Siesky, 1981., prema Carranza, Kilmann i Vendemia, 2009). Razvod se smatra ekstremno traumatičnim iskustvom, štoviše prema nekim istraživanjima razvod je na drugom mjestu stresnih događaja u životu (ispred njega je samo smrt supružnika) (Hazan i Zeifman, 1999). Za pretpostaviti bi bilo da će djeca rastavljenih roditelja, zbog traume koju su doživjeli, nedostatka bliskosti i podrške jednog ili oba roditelja, a i samog modela roditeljskog ponašanja, imati problema s intimnošću i privrženošću u svojim ljubavnim vezama. Brojna istraživanja zaista to i potvrđuju, djeca čiji su se roditelji razveli i sama imaju veći rizik od razvoda i bračnih konflikata (Amato, 1996; Amato i Booth,

1997., prema Cui i Fincham, 2010; Feng, Giarrusso, Bengston, i Frye, 1999., prema Ottaway, 2010).

Iako istraživanja provedenih na ovu temu nema puno, neka imaju vrlo zanimljive rezultate. Tako npr. nalazi istraživanja Jacqueta i Surre (2001., prema Cui i sur., 2011) pokazuju da žene iz obitelji razvedenih roditelja, za razliku od žena iz cjelovitih obitelji, izvještavaju o nižem stupnju zadovoljstva u vezi. Nadalje, Ross i Mirowsky (1999., prema Cui i sur., 2011) nalaze kako je razvod roditelja povezan s manje sretnim romantičnim vezama kod djece. Sassler, Cunningham i Lichter (2009., prema Cui i sur., 2011) također nalaze da djeca razvedenih roditelja iskazuju niži stupanj zadovoljstva vezom, u usporedbi s djecom iz cjelovitih obitelji, ali pretpostavljaju i da će njihova romantična veza završiti prekidom. Zapravo, djeca rastavljenih roditelja ne gledaju na romantičnu vezu kao na nešto što bi moglo biti permanentno (Weigel, 2007., prema Cui i sur., 2011). Nekoliko studija govori i tome kako djeca rastavljenih roditelja ne pokazuju želju za dugoročnom romantičnom vezom (Booth, Brinkerhoff, i White, 1984; Gabardi i Rosen, 1992; Kinnaird i Gerrard, 1986., prema Cui i sur., 2011).

U nekim istraživanjima dobiveno je da razvod roditelja povećava vjerojatnost razvitka nesigurne privrženosti u ljubavnom odnosu. No, zaštitni faktor u ovom slučaju je sigurni tip privrženosti prema roditeljima. Za one koji su i nakon razvoda roditelja procijenjeni kao sigurno privrženi, postojala je manja vjerojatnost da će biti nezadovoljni u braku i da će se i sami razvesti, u usporedbi s onima koji su procijenjeni kao nesigurno privrženi (Crowell i sur., 2009). U istraživanju Carranze i sur. (2009) pokazalo se da je za djecu rastavljenih roditelja, koja nisu pozitivno ocijenila roditelja istog spola, veća vjerojatnost da će razviti nesiguran stil privrženosti u ljubavnom odnosu, a za one koji su izvijestili da roditelj ne pokazuje previše hostilnosti nakon razvoda, da će razviti sigurnu privrženost.

Razvod roditelja u brojnim se istraživanjima pokazao relevantnim za prekide ljubavnih veza kod djece (Bartell, 2006., prema Cui, Fincham i Durtschi, 2011). No, utjecaj roditeljske rastave nije univerzalan, naprotiv složen je i različito utječe na pojedince. Prema tome, nemaju sva djeca iz razvedenih i necjelovitih obitelji, problema u ljubavnim vezama prouzrokovanih samom činjenicom da su njihovi roditelji razvedeni. Upravo je zato, u daljnjem tekstu, sažet odgovor na pitanje koje to sve karakteristike pojedinca i okoline mogu utjecati na romantične veze djece rastavljenih roditelja.

Ovdje valja napomenuti kako većina ovih istraživanja u fokusu ima ljubavnu vezu ("*hodanje*"), a ne brak. Iz razvojne perspektive, određena vjerovanja i ponašanja koja su se

pokazala prediktivnima u braku, prisutna su već i prije braka (Conger i sur., 2000., prema Cui i Fincham, 2010), i zbog toga, neki autori smatraju da je važno proučiti romantične veze, a onda se iz tih odnosa, mogu povući paralele na brak.

1.2.2. Reakcije na razvod roditelja s obzirom na spol i dob djeteta

Jedna od ključnih varijabli za prilagodbu djece razvedenih roditelja, pokazala se dob djeteta u kojoj je ono bilo kada su se njegovi roditelji razveli. Oderberg (1986., prema Ottaway, 2010) navodi da što su djeca bila mlađa u vrijeme kada su im se roditelji razvodili, to poslije imaju više problema u svojim intimnim odnosima. Takve nalaze objašnjava nemogućnošću male djece da shvate i suoče se s rastavom roditelja. Isto tako, Oderberg smatra kako se mlađoj djeci, u takvim situacijama, pruža manje socijalne podrške koja bi im pomogla da prebrode tu traumu. Drugi autori navode da djeca koja su bila mala kada su im se roditelji razveli, poslije u adolescenciji, imaju problem s vjerovanjem da mogu biti vjerni svom partneru i da mogu održati svoju vezu, a svako neslaganje u vezi vide kao mogući prekid odnosa (Wallerstein i Blakeslee, 1989., prema Ottaway, 2010), što bi se moglo protumačiti kao nesigurnost u vezi. Također, ova skupina ima tendenciju da ranije stupa u brak i općenito, intimne i seksualne odnose, što se tumači načinom da se popuni praznina koju osjećaju. S druge strane, neki autori (Wallerstein, 1984., prema Ottaway, 2010) smatraju da tijekom razvoda roditelja mlađa djeca manje pate od starije, jer se i manje sjećaju pa razvod na njih ne može dugoročno imati negativnog utjecaja. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode kako nalazi povezanosti dobi djeteta u vrijeme razvoda i negativnih posljedica razvoda nisu konzistentni. Dok starija istraživanja (McLanahan i Sandefur, 1994., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) nalaze da su djeca u dobi od tri do devet godina najosjetljivija na razvod roditelja, neka novija istraživanja pokazuju da razvod djeluje jednako negativno bez obzira na dob u kojoj je dijete u vrijeme kada mu se roditelji razvode (Amato, 2001., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Sljedeća varijabla koja se pokazala važnom za privrženost ljubavnim partnerima djece rastavljenih roditelja je spol djeteta. U istraživanjima se pokazalo da razvod roditelja ima više negativnog utjecaja na intimne odnose, kada su u pitanju žene, nego kada je riječ o muškarcima. Za djevojke je vjerojatnije da će izgubiti kontakt sa svojim ocem nakon

razvoda roditelja, što povećava vjerojatnost razvoja nesigurnog obrasca privrženosti u ljubavnom odnosu (Amato i Booth, 1994., prema Ottaway, 2010). Što se tiče muškaraca, za njih je vjerojatnije da se uopće neće upuštati u intimne, ljubavne odnose i da će ih probati što više izbjegavati (Amato, 1996., prema Ottaway, 2010). Ukratko, za žene je veća vjerojatnost da razviju zaokupljeni (anksiozni) stil privrženosti u svojoj ljubavnoj vezi, a za muškarce je vjerojatnije da će razviti izbjegavajući tip privrženosti. Kod oba spola je od velike važnosti nedostatak, upravo, očinske figure: dobri odnosi s ocem povezani su s manje riskantnog seksualnog ponašanja i sretnijim brakom kod žena, a kod muškaraca je očinska figura odgovorna za cjelokupno funkcioniranje (Ottaway, 2010). Neki autori (Wallerstein i Blakeslee, 1989., prema Ottaway, 2010) smatraju kako trauma povezana s razvodom, ima veći utjecaj u djetinjstvu i adolescenciji kada je riječ o muškarcima, a kada je riječ o ženama posljedice traume na privrženost ljubavnim partnerima vidljivija je u odrasloj dobi. To je, pak, dob u kojoj se intimne veze i stvaraju pa možda zbog toga, prividno, žene imaju većih intimnih problema uslijed razvoda roditelja. S druge strane, Kamenov i sur. (2010) nalaze kako se obilježja primarne obitelji u mlađoj dobi više odražavaju na privrženost djevojaka, nego mladića, a kasnije na oba spola. Iz navedenog se može sažeti kako zaključci o spolnim razlikama s obzirom na cjelovitost obitelji nisu konzistentni i zasigurno pri zaključivanju u ovom kontekstu treba voditi računa o dobnoj skupini na kojoj je istraživanje provedeno.

1.2.3. Stavovi prema razvodu i braku i predanost bliskom odnosu

Prema teoriji socijalnog učenja (Bandura, 1977., prema Cui i sur., 2011) iskustvo roditeljske rastave može utjecati na formiranje stavova o razvodu, ali i na stupanj involviranosti pojedinca u ljubavnoj vezi. Djeca roditelja čiji je brak obilježen raznim problemima i intenzivnim svađama razvit će pozitivan stav prema razvodu, a negativan prema braku, što će negativno utjecati na njihovu predanost vezi, za koju se pretpostavlja da će u tom slučaju biti niska, što nadalje negativno utječe i na kvalitetu veze (Cui i Fincham, 2010). Pretpostavlja se da djeca uče obrazac ponašanja u situacijama roditeljskih konflikata i samim time problemi u komunikaciji, kritiziranje i neadekvatno rješavanje problema, prenosi se i na njih. U tom slučaju djeca na jednak način rješavaju probleme, što

onda povećava vjerojatnost prekida veze (Amato, 1996; Caspi i Elder, 1988; Jacquet i Surra, 2001; Sanders i sur., 1999., prema Cui i Fincham, 2010).

Brojne su studije pronašle da su za bliske odnose djece rastavljenih roditelja važni stavovi prema razvodu te predanosti u braku ili vezi. Npr. u usporedbi s djecom iz cjelovitih obitelji, mladi iz rastavljenih obitelji imaju pesimističnije poglede na brak i liberalnije stavove o razvodu, te razvod vide kao rješenje problematičnog braka (npr. Amato, 1996., Amato i Booth, 1997., Axinn i Thornton, 1996., Booth, Johnson, White i Edwards, 1985., Trent i South, 1992., prema Cui i sur., 2011). Isto tako, pokazalo se da mladi odrasli čiji su roditelji rastavljeni općenito pokazuju niži stupanj predanosti i u vezama i u braku (Amato i DeBoer, 2001., Amato i Rogers, 1999., Whitton, Rhoades, Stanley i Markman, 2008., prema Cui i sur., 2011). Weiser (2008., prema Cui i sur., 2011) potvrđuje ove rezultate na studentskoj populaciji, njegovi rezultati ukazuju na nisko vjerovanje u vječnost braka i nizak stupanj predanosti u vezi kod mladih čiji su roditelji rastavljeni. U istraživanju Cui i sur. (2011) dobiveno je da djeca rastavljenih parova imaju pozitivne stavove prema razvodu, u usporedbi s djecom iz cjelovitih obitelji. Imaju i nešto malo niži stupanj predanosti u vezi, a i među njima je veća proporcija onih koji prekidaju vezu unutar prvih 14 tjedana. Delač (2007) u istraživanju na hrvatskim srednjoškolcima dobiva da djeca razvedenih roditelja imaju jednako pozitivan stav prema razvodu kao i djeca iz loše funkcionirajućih obitelji, vjerojatno jer su se na primjeru vlastite obitelji uvjerali da razvod može donijeti smanjenje tenzija i sukoba između roditelja, ali i da istovremeno imaju pozitivan stav prema braku, slično kao i djeca iz dobro funkcionirajućih obitelji.

Posljedično, u vezama gdje su stavovi prema razvodu pozitivni, a međusobna predanost partnera niska, niska je i kvaliteta te veze ili braka, što onda dovodi i do prekida. Kao što je vidljivo, u ovakvoj situaciji javlja se ono što je u psihologiji poznato kao samoispunjujuće proročanstvo.

No, razni teoretičari se slažu u jednome, a to je da sam razvod roditelja ne mora nužno imati negativan utjecaj na ljubavne odnose djece u odrasloj dobi, već iskustvo roditeljskog razvoda te kvaliteta njihovog braka dok je trajao, kao i učestalost svađa mogu imati negativnog utjecaja na vezu, prvenstveno na stupanj predanosti pojedinca u toj vezi.

1.2.4. Kvaliteta braka roditelja

Kada se govori o različitim utjecajima razvoda roditelja na bliske odnose odrasle djece, varijabla koja se često spominje kao relevantna je kvaliteta odnosa roditelja dok su bili u braku (npr. Cui, Fincham i Pasley, 2008., Segrin, Taylor i Altman, 2005., prema Cui i sur., 2011). Obiteljski konflikti pokazali su se važnim pokazateljem psihološke prilagodbe djece rastavljenih roditelja u brojnim istraživanjima. Neki nalazi pokazuju da kvaliteta braka roditelja utječe na kvalitetu odnosa djece u odrasloj dobi, pogotovo u slučajevima kada su djeca bračnu kvalitetu svojih roditelja ocjenjivali lošom. Ukoliko su roditelji bili oslonac jedno drugome i ukoliko je obiteljska atmosfera bila topla, isti obrazac ponašanja mogu ponoviti i djeca u svojim ljubavnim odnosima (Conger, Cui, Bryant i Elder, 2000., prema Ottaway, 2010). U istraživanjima privrženosti djece rastavljenih roditelja u odrasloj dobi općenito je nađen izražen nedostatak povjerenja u vezi, što može biti povezano sa svjedočenjem propalog braka njihovih roditelja, što nadalje može voditi mišljenju da je povjerenje u vezi riskantno (Ottaway, 2010).

Iako se uz razvod, najčešće povezuju bračni konflikti, na percepciju djece o kvaliteti braka njihovih roditelja utječe frekvencija, odnosno učestalost tih svađa, njihov sadržaj i intenzitet. Istraživanja o bračnim konfliktima i prilagodbi djece pokazala su da je otvoren, intenzivan konflikt koji je k tome sadržajno vezan uz dijete, povezan s lošijom prilagodbom djeteta, nego u slučaju kada su konflikti manje intenzivni, a sadržajno nisu vezani uz dijete (Davies i Cummings, 2006., Grych i Fincham, 1990., prema Cui i sur., 2011). S obzirom na to različit je utjecaj razvoda roditelja na djecu, zbog toga što je percepcija o roditeljskom razvodu drukčija. A na nju upravo utječe stupanj izloženosti i involviranosti djeteta u roditeljskim konfliktima (kada je dijete "rastrgano između dvije strane"). Djeci koja su često bila izložena svađama roditelja, rastava može izgledati kao olakšanje, jer se na taj način učestalost i intenzitet konflikata smanjuje. Neka istraživanja pokazuju da je kod djece iz ovakvih obiteljskih situacija, razvod roditelja zaista značio olakšanje, vidljivo kroz njihov viši rezultat na skalama psihološke dobrobiti (Booth i Amato, 2001; Jekielek, 1998., prema Cui i sur., 2011). Posljedično takvim iskustvima, ta djeca kada odrastu mogu usvojiti pozitivne stavove prema razvodu. Štoviše, Kapinus (2005., prema Cui i sur., 2011) navodi kako su djeca čiji su roditelji u braku u kojem je stupanj konflikata visok, u višem stupnju izjavljivali da se njihovi roditelji trebaju razvesti. No, ako su roditelji uspijevali djecu "sačuvati" od bračnih konflikata, te ih ne uključivati,

bilo direktno, bilo kao predmet svađe, djeca roditeljske konflikte neće doživljavati kao intenzivne i burne, te je za tu djecu manje vjerojatno da će roditeljsku rastavu vidjeti kao nužnu, ili poželjnu. Posljedično tome, mladi iz ove skupine mogu imati pozitivne stavove o braku i ne moraju nužno razvod vidjeti kao rješenje bračnih problema, a time mogu i imati konzervativnije stavove prema razvodu.

U studiji Cui i suradnika (2008., prema Cui i Fincham, 2010), provedenoj na studentima, pronađeni su zanimljivi rezultati. Naime, rezultati ovog istraživanja pokazuju sljedeće: razvod roditelja povezan je s negativnim stavom prema braku i pozitivnim stavom prema razvodu, a negativan stav prema braku povezan je s nižim stupnjem predanosti u vezi, što za posljedicu ima nižu kvalitetu veze. Roditeljski konflikti, s druge strane, bili su pozitivno povezani s konfliktnim situacijama u vezama odrasle djece, što je nadalje opet bilo povezano s nižom kvalitetom odnosa. Znači, razvod roditelja i njihov međusobni odnos (tj. konflikti) su povezani s lošijom kvalitetom romantičnih veza njihove djece, ali na različite načine. I za kraj dobiveno je da je utjecaj razvoda roditelja na razvod djece veći ukoliko su roditeljski konflikti prije razvoda bili intenzivniji i češći.

Rezultati istraživanja, dobiveni na hrvatskim ispitanicima također pokazuju isti ili sličan utjecaj razvoda roditelja na privrženost djece romantičnim partnerima: djeca razvedenih roditelja općenito imaju slabiju kvalitetu privrženosti prema roditeljima i teškoće u formiranju kasnijih bliskih odnosa (Kamenov i sur., 2010). U istraživanju Kamenov i sur. (2010) utvrđeno je kako je kvaliteta odnosa među roditeljima važnija od strukture primarne obitelji, te da se u mlađoj dobi obilježja primarne obitelji više odražavaju na privrženost djevojaka nego mladića, a kasnije na oba spola. Tako da i mladići i djevojke iz loše funkcionirajućih obitelji u odrasloj dobi pokazuju veći stupanj izbjegavanja bliskosti s članovima obitelji, ali i veći stupanj anksioznosti u ljubavnim vezama.

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA:

2.1. CILJ ISTRAŽIVANJA:

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa, konkretno, privrženost ocu, majci i ljubavnom partneru, kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno.

Jedno od najvažnijih pitanja razvojne psihologije, koje do sada još nije dobilo konačan odgovor, je da li obrasci privrženosti stečeni u ranom djetinjstvu djeluju i strukturiraju kvalitetu odnosa i u odrasloj dobi. Dodatno, u novije vrijeme, se pored privrženosti primarnim skrbnicima, postavlja i pitanje o transmisiji tih obrazaca privrženosti na druge bliske odnose koje stvaramo, poput onih prema ljubavnim partnerima. U tom kontekstu, u ovom radu pokušava se odgovoriti na pitanje kakav je odnos privrženosti roditeljima i ljubavnim partnerima kod mladih odraslih čiji roditelji ne žive zajedno.

2.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA:

1. Ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na spol ispitanika.
2. Ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu.
3. Ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na kvalitetu braka roditelja u 3 skupine ispitanika: studenti čiji roditelji ne žive zajedno (razdvojeni), studenti iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji i studenti iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji.
4. Ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na strukturu primarne obitelji, tj. između studenata čiji su roditelji u braku i žive zajedno i studenata čiji roditelji ne žive zajedno.

5. Ispitati povezanost između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima.

2.3. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA:

1. Kada se govori o spolnim razlikama u privrženosti u odrasloj dobi, postoje neka, više stereotipna, viđenja ženskih osoba kao anksioznih u bliskim odnosima, te muškaraca kao onih koji pokazuju izbjegavanje u bliskim odnosima. Ipak većina autora (npr., Hazan i Shaver, 1994; Feeney 1999) navode kako se spolne razlike u privrženosti ne bi trebale očekivati i kako bez obzira na spol, one osobe koje ne izbjegavaju intimnost i ne boje se zblizavanja, izvješćuju o sigurnosti i zadovoljstvu u vezi, a one koje su anksiozne i boje se napuštanja i odbijanja, izvješćuju o nepovjerenju u vezi. S obzirom na ove nalaze, pretpostavlja se da neće biti spolnih razlika u dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja prema roditeljima i ljubavnim partnerima u uzorku studenata.
2. Kada se govori o privrženosti i ljubavnim vezama, prijašnja istraživanja pokazala su kako u ranoj odrasloj dobi samci, u usporedbi s onima koji su u ljubavnoj vezi, u većoj mjeri govore o zabrinutosti da će biti odbijeni i nevoljeni, kao i o izbjegavanju bliskosti i ovisnosti o drugima, odnosno, pokazuju više razine i anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu (npr. Adamczyk i Bookwala, 2013). Prema tome, može se pretpostaviti da će se razlike između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu prema ljubavnom partneru pokazati značajnima s obzirom na status ljubavne veze, i to takva da će ove razine biti više kod studenata koji nisu u ljubavnoj vezi. Kada je riječ o razinama anksioznosti i izbjegavanja prema roditeljima, s obzirom da se radi o studentima, tj. mladoj odrasloj dobi u kojoj se osoba ipak prirodno okreće bliskim odnosima izvan primarne obitelji, može se pretpostaviti da će u ovom odnosu biti izražene razine izbjegavanja, ali ne i anksioznosti.
3. Kada je riječ o razlikama u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s obzirom na tri tipa obitelji iz kojih studenti potječu: obitelji u

kojima roditelji ne žive zajedno, cjelovitih loše funkcionirajućih i cjelovitih dobro funkcionirajućih obitelji, prijašnja istraživanja pokazala su zanimljive rezultate. Naime, brojna istraživanja pokazala su negativne posljedice razvoda roditelja na bliske odnose djece, ali osim strukture primarne obitelji relevantnim se pokazala i kvaliteta odnosa u obitelji, konkretnije kvaliteta braka roditelja (u istraživanju Kamenov i Jelić iz 2010. godine kvaliteta odnosa roditelja pokazala se čak važnijom od strukture). S obzirom na te rezultate, pretpostavlja se da će postojati razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima između studenata koji dolaze iz tri navedena tipa obitelji, i to takva da će najviše razine anksioznosti (prema partnerima) i izbjegavanja (prema roditeljima) pokazati studenti koji dolaze iz loše funkcionirajućih obitelji pa iz obitelji u kojima roditelji ne žive zajedno, a najmanje studenti koji dolaze iz dobro funkcionirajućih obitelji.

4. Kada su u pitanju razlike između studenata čiji su roditelji u braku i žive zajedno i studenata čiji roditelji ne žive zajedno, za pretpostaviti bi bilo da će djeca rastavljenih i razvedenih roditelja, zbog traume koju su doživjeli, nedostatka bliskosti i podrške jednog ili oba roditelja, a i samog modela roditeljskog ponašanja, imati problema s intimnošću i privrženošću u svojim ljubavnim vezama, u usporedbi s onima koji dolaze iz cjelovitih i dobro funkcionirajućih obitelji. S obzirom na to, ovom hipotezom pretpostavlja se postojanje razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima kod ove dvije skupine studenata i to takve da će razine anksioznosti biti više kada se gleda bliski odnos s partnerima, a razine izbjegavanja kada se gleda odnos s roditeljima, te da će one općenito biti više kada je riječ o studentima čiji roditelji ne žive zajedno, u usporedbi sa skupinom studenata čiji su roditelji u braku.
5. Kada je riječ o odnosu privrženosti u djetinjstvu i privrženosti u odrasloj dobi može se zaključiti da su nalazi prijašnjih istraživanja nekonzistentni i da nema konačnog odgovora na to pitanje. No, s obzirom da su neka istraživanja pokazala pozitivnu povezanost između privrženosti roditelju i ljubavnom partneru i ako se pretpostavi da bi funkcija svakog bliskog odnosa generalno trebala biti ista, može se pretpostaviti da će postojati pozitivna povezanost u

privrženosti između dviju, prije spomenutih, domena. Gledajući s obzirom na dimenzije, pretpostavlja se da će anksioznost u bliskom odnosu s ljubavnim partnerom, ocem i majkom biti pozitivno povezana, kao i izbjegavanje u bliskom odnosu s ljubavnim partnerom, ocem i majkom

3. METODA:

3.1. Ispitanici

Ispitanici ovog istraživanja bili su studenti 3. godine preddiplomskih, te 1. i 2. godine diplomskih studija Sveučilišta u Zadru. S obzirom na rezultate nekih prijašnjih istraživanja kada je riječ o odnosu privrženosti roditeljima i ljubavnim partnerima, u istraživanju je postavljena dobna granica od 20 godina, odnosno mlađi studenti nisu bili uključeni u istraživanje. S obzirom da bi proces separacije-individuacije u toj dobi trebao biti završen, kako bi se osoba posvetila stvaranju novih bliskih odnosa, a pod pretpostavkom da je odvijanje tog procesa kod mlađih studenata još uvijek moguće, iz istraživanja su bili isključeni studenti 1. i 2. godine preddiplomskih studija.

Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 17 od 25 odjela Sveučilišta u Zadru, odnosno 552 studenta, od toga 443 djevojke (80,3% od ukupnog uzorka) i 109 mladića (19,7% od ukupnog uzorka). Uzorak je bio prigodan. Prosječna dob ispitanika bila je 22,95 godina, najmlađi ispitanik imao je 20,4 godine a najstariji 34,9 godina. Najveći broj ispitanika bili su studenti 3. godine preddiplomskih studija, njih 253 (45,8%), zatim 1. godine diplomskih studija, njih 247 (44,7%) i najmanje je bilo ispitanika koji su bili studenti 2. godine diplomskih studija, njih 52 (9,5%). U ljubavnoj vezi bilo je 296 ispitanika (54%), a ostalih 255 (46%), u trenutku provođenja istraživanja nije bilo involvirano u romantični odnos. Kada je riječ o podjeli ispitanika s obzirom na tip obitelji, pomoću *Indeksa kvalitete braka* opisanog u dijelu o mjernim instrumentima, ispitanici su podijeljeni u tri tipa obitelji: njih 53, odnosno 9,6% dolazilo je iz obitelji u kojima roditelji ne žive zajedno, 307, odnosno 55,6% dolazilo je iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji, a 162, odnosno 29,4% dolazilo je iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji. Ostalih 5,4% ispitanika nije dalo odgovore o kvaliteti braka svojih roditelja. Ostale karakteristike uzorka prikazane su u tablici 1 u Prilogu.

Nadalje, kako bi se odgovorilo na 5. problem, ujedno i najrelevantniji problem ovog istraživanja, ispitanici iz uzorka podijeljeni su u dvije skupine: studenti čiji su roditelji u braku i žive zajedno i studenti čiji roditelji ne žive zajedno. Ovaj uzorak činilo je 106 ispitanika: 53 ispitanika čiji roditelji ne žive zajedno i 53 ispitanika čiji su roditelji u braku i žive zajedno. Prosječna dob ispitanika je 23,3 godina, najmlađi ispitanik ima 20,4, a najstariji 34,9 godina. Ostali podaci navedeni su u tablici 2.

Tablica 2 Prikaz deskriptivnih podataka manjeg uzorka (N=106).

	Spol		Ljubavna veza		Kvaliteta braka roditelja	
	Muški	Ženski	Da	Ne	Dobra	Loša
N	31	75	57	48	17	83
Razdvojeni roditelji	16	37	36	17	0	49
Roditelji u braku	15	38	21	31	17	34
			Neodgovoreno=1		Neodgovoreno=6	

Ovaj uzorak ispitanika izabran je metodom ekvivalentnih parova. Svakom ispitaniku iz "eksperimentalne skupine", tj. studentu čiji roditelji ne žive zajedno, metodom ekvivalentnih parova, pridodan je ispitanik iz "kontrolne skupine", tj. student čiji su roditelji u braku i žive zajedno. Varijable po kojima su ispitanici izjednačavani, odnosno po kojima su se tvorili ekvivalentni parovi su: spol, studij i godina studija, promjena mjesta boravka dolaskom na studij, bračni status ispitanika, te materijalni status obitelji, s tim da je vođeno računa i o tome da ispitanici budu iste dobi, te da imaju i približno isti uspjeh na studiju, ukoliko je to bilo moguće. U nekim studijskim grupama zbog malog broja ispitanika nije se moglo zadovoljiti sve navedene kriterije, ali se pazilo da se zadovolji što veći broj kriterija, a ako ni to nije bilo moguće, onda se pokušao zadovoljiti barem minimum, a to je da ispitanici koji su u paru budu istog spola i da imaju isti odgovor o

promjeni mjesta boravka dolaskom na studij. Također, ukoliko je ispitanik iz eksperimentalne skupine zadovoljavao još neke kriterije koji su relevantni, kao npr. bračni status ispitanika, a općenito je mali broj ispitanika bio u braku, onda je toj varijabli dana prednost prilikom izjednačavanja parova, odnosno u tom slučaju je prvo traženo da je ispitanik iz kontrolne skupine također u braku, čak i ako nije zadovoljio prije navedene kriterije.

Zbog općenito malog broja ispitanika čiji su roditelji službeno razvedeni, a pod pretpostavkom da je i samo razdvajanje roditelja, bez zakonskog razvoda, jednako traumatično za djecu iz tih obitelji, što nadalje znači da ih se u metodološkom smislu može svrstati u istu skupinu, skupina studenata čiji roditelji ne žive zajedno bila je sastavljena od tri grupe studenata (pod zajedničkim nazivom rastavljeni) (tablica 3):

- a) studenti čiji su roditelji razvedeni
- b) studenti čiji su roditelji u braku, ali ne žive zajedno i
- c) studenti čiji roditelji nisu u braku i ne žive zajedno

Tablica 3 Prikaz triju skupina studenata čiji roditelji ne žive zajedno (N=53)

RASTAVLJENI (N=53)	N	% (uk)
Razvedeni	46	87%
U braku su, ali ne žive zajedno	6	11,3%
Nisu u braku i ne žive zajedno	1	1,7%

3.2. Mjerni instrumenti:

U istraživanju su korištene sljedeće skale:

1. *Modificirana verzija Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama*

Brennan i suradnici 1998. godine objavljuju Inventar iskustava u bliskim vezama, skalu privrženosti temeljenu na jedinstvenoj faktorskoj analizi svih dotada poznatih skala samoprocjene privrženosti primijenjenih na velikom uzorku odraslih ispitanika. Inventar se

sastoji od 36 čestica te ima dvije dimenzije: "anksioznost" i "izbjegavanje". Anksioznost se odnosi na strah od odbijanja ili napuštanja, a operacionalizirana je tvrdnjama kao što su: „Bojim se da moj otac/majka/partner neće mariti za mene koliko ja marim za njih“ ili „Jako se brinem da ću izgubiti oca/majku/partnera.“ Izbjegavanje se odnosi na doživljaj neugode zbog bliskosti i ovisnosti o drugima, a operacionalizirano je tvrdnjama: „Radije ne pokazujem ocu/majci/partneru svoje prave osjećaje“, i „Nervozan sam kada mi se otac/majka/partner previše emocionalno približi.“ (Kamenov i Jelić, 2003). Pouzdanost skala je visoka i zadovoljavajuća: Cronbach α koeficijent Skale Izbjegavanja iznosi .94, a Skale anksioznosti .91 (Brennan i sur., 1998., prema Kamenov i Jelić, 2003). Primjenom Inventara Brennana i sur. moguće je razlikovati četiri tipa privrženosti koje navodi Bartholomew.

Autorice Kamenov i Jelić 2003. godine modificirale su i skratile Inventar iskustava u bliskim vezama Brennana i suradnika. U prvom dijelu istraživanja sudjelovalo je 197, a u drugom 120 ispitanika, studenata završnih godina nekoliko studija Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a prosječna dob ispitanika bila je 21 godinu. Autorice su prvo provele postupak skraćivanja instrumenta, te skala sada ima upola manje čestica tj. 18, a daljnjom statističkom obradom dobiveno je da skraćena verzija skale ima zadovoljavajuću konstruktnu valjanost i da u potpunosti replicira dvofaktorsku strukturu originalne skale, odnosno zadržana su dva faktora: *anksioznost* i *izbjegavanje*, na koje se raspoređuje po 9 odgovarajućih čestica. Koeficijenti unutarnje pouzdanosti (Cronbach α) kreću se od .73 do .87, te se može reći da su zadovoljavajući (Kamenov i Jelić, 2003).

Autorice su i modificirale Inventar Brennana i sur. tako da se može koristiti i u ispitivanju privrženosti i u drugim vrstama bliskih odnosa, a ne samo ljubavnim. Ekstrahirana dva faktora objašnjavaju 46,6% ukupne varijance skale privrženosti partnerima, 48,1% varijance skale privrženosti prijateljima, te 43,7% ukupne varijance skale privrženosti članovima obitelji. Svaka verzija skale u potpunosti je zadržala faktorsku strukturu originalne skale. Koeficijenti unutarnje pouzdanosti pojedinih dimenzija skraćene skale izračunati Cronbachovim alfa koeficijentom kreću se od .65 do .90 i može se zaključiti da su zadovoljavajući (Kamenov i Jelić, 2003).

Rezultati na ovom Inventaru boduju se korespondentno stupnju slaganja koji je ispitanik zaokružio uz svaku česticu. Ukupan rezultat na skali privrženosti u bilo kojem odnosu nije jedinstven broj, nego se posebno zbrajaju bodovi dobiveni na parnim, a posebno na

neparnim česticama. Rezultat na neparnim česticama odnosi se na dimenziju *Izbjegavanja*, a na parnim na dimenziju *Anksioznosti*. Kategoriziranje u jedan od četiri tipa privrženosti ovisi o rezultatima na dimenziji izbjegavanja i anksioznosti (medijan = 36) što je prikazano na slici 4. u Prilogu. (Kamenov i Jelić, 2003)

Modificirana verzija Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama koristi se uz uputu da ispitanik procjeni kako se općenito osjeća u svojim vezama s ljubavnim partnerima, s prijateljima, odnosno s članovima obitelji. Također se, prilikom ispitivanja privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa, u samim tvrdnjama riječ 'partner' promjeni u 'prijatelj' ili 'član obitelji', a izmijenjen je i redoslijed tvrdnji u različitim verzijama skale.

Za potrebe ovog istraživanja korištene su dvije verzije ovog upitnika, ona za ljubavne partnere i za članove obitelji, s tim da je postojala posebna verzija za svakog roditelja, tako da su istraživanju primijenjene tri verzije skale: za ljubavnog partnera, za oca i za majku. Sukladno tome, u samim tvrdnjama riječ 'partner', zamijenjena je riječju 'majka' i 'otac', ovisno o verziji upitnika. U samom upitniku redoslijed verzija Inventara je bio sljedeći: Inventar iskustava u bliskim odnosima prema ljubavnim partnerima, pa prema ocu i naposljetku prema majci. Zbog toga što je procjena odnosa prema ljubavnom partneru stavljena kao prva i što se pretpostavlja da odgovaranje na taj upitnik nema utjecaja na procjene odnosa prema ocu i majci, koji slijede, različite verzije Inventara nisu rotirane u upitnicima.

Deskriptivni pokazatelji za Modificiranu verziju Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama dobiveni u ovom istraživanju, prikazani su u tablici 4. U ovom istraživanju dobiveni su visoki i zadovoljavajući koeficijenti unutarnje pouzdanosti (Cronbach α). Najviši koeficijenti unutarnje pouzdanosti dobiveni su na subskalama izbjegavanja prema ocu, odnosno izbjegavanja prema majci ($\alpha = .89$), a najniži koeficijent unutarnje pouzdanosti dobiven je na subskali anksioznosti prema ocu ($\alpha = .77$). Valja napomenuti kako su koeficijenti unutarnje pouzdanosti dobiveni u ovom istraživanju nešto viši nego oni koje su dobile autorice Kamenov i Jelić (2003) kada je riječ o bliskom odnosu s roditeljima (.65 za dimenziju anksioznosti i .90 za dimenziju izbjegavanja), a kada je riječ o odnosu s partnerom, koeficijenti unutarnje pouzdanosti su skoro pa isti (.82 za dimenziju anksioznosti i .86 za dimenziju izbjegavanja).

2. Upitnik o međusobnom odnosu roditelja

Upitnik o međusobnom odnosu roditelja sastavljen je od čestica iz nekoliko upitnika, preuzetih iz diplomskog rada Delač (2007). U Upitniku o međusobnom odnosu roditelja korištene su sljedeće čestice:

- a) *Zadovoljstvo roditelja njihovim međusobnim odnosom* ispitano je jednom česticom na kojoj je ispitanik trebao procijeniti zadovoljstvo svojih roditelja na skali od 1 (vrlo nezadovoljni) do 7 (vrlo zadovoljni).
- b) Kako bi se utvrdio *stupanj teškoća u braku roditelja*, korištene su tri čestice na kojima je ispitanik procjenjivao: čestinu svađa na skali od 0 (nikad) do 3 (često), koliko su roditeljske svađe bile burne na skali od 0 (uopće ne) do 3 (redovito), te čestinu nedostatka roditeljske komunikacije na skali od 0 (nikad) do 3 (vrlo često) gdje niža procjena označava češću komunikaciju (Delač, 2007).
- c) Iz Skale za procjenu prilagodbe partnera (*Dyadic Adjustment Scale*, Spanier, 1976., prema Delač, 2007) preuzete su 4 čestice koje se odnose na procjenu učestalosti zajedničkih aktivnosti partnera, te su preoblikovane u procjenu učestalosti *zajedničkih aktivnosti ispitanikovih roditelja*. Čestice se odnose na vrijeme provedeno zajedno, zabavu, razgovor i aktivnostima u dvoje, a ispitanik je odgovarao na pitanja na skali od 1 (nikad) do 5 (vrlo često).

Čestice Upitnika o međusobnom odnosu roditelja poslužile su kako bi se napravio *Indeks kvalitete braka*. Indeks kvalitete sačinjen je od sljedećih srednjih vrijednosti: M (procjena zadovoljstva roditelja svojim odnosom), M (procjena zajedničkih aktivnosti) i M (procjena teškoća u braku). Ukoliko su procjene zadovoljstva roditelja svojim odnosom bile $>M$, procjene zajedničkih aktivnosti također $>M$, a procjene teškoća u braku $<M$, odnosi među roditeljima ocijenjeni su kao dobro funkcionirajući te je ta grupa nazvana *cjelovite, dobro funkcionirajuće obitelji*. U slučaju svih drukčijih kombinacija procjena, odnos roditelja ocijenjen je kao loše funkcionirajući te je ta grupa nazvana *cjelovite, loše funkcionirajuće obitelji*.

U ovom dijelu istraživanja ispitanicima je dana uputa da pokušaju procijeniti kvalitetu braka svojih roditelja na predstojećim česticama. Za ispitanike čiji su roditelji razvedeni ili udovci, dodatno je navedeno da pokušaju procijeniti odnose njihovih roditelja dok su bili u braku. Sukladno tome, pazilo se da i u samim česticama pitanja budu postavljena i u sadašnjem i u prošlom vremenu.

Deskriptivni pokazatelji za Upitnik o međusobnom odnosu roditelja, dobiveni u ovom istraživanju prikazani su u tablici 4. Kada je riječ o ovom upitniku, dobiveni su također visoki i zadovoljavajući koeficijenti unutarnje pouzdanosti, s tim što valja napomenuti kako su u ovom slučaju dobivene nešto više korelacije među česticama unutar jedne subskale (r_{it}), što bi moglo značiti da više čestica ispituje istu stvar. Na to bi se trebala obratiti pažnja u budućim korištenjima ove skale.

3. Pitanja o sudioniku i obiteljskoj situaciji (anamnestički podaci)

U ovom dijelu upitnika od ispitanika se tražilo da odgovore na demografska pitanja (spol, dob, bračni status roditelja, broj i redoslijed djece u obitelji, ocjena materijalnog statusa obitelji), pitanja o osobnim iskustvima ljubavnih veza (jesu li trenutno u ljubavnoj vezi, ako da, koliko dugo, žive li zajedno s partnerom, te jesu li u braku), pitanja o studiju (studij, studijska grupa, godina studija, promjeni mjesta boravka dolaskom na studij, dosadašnji uspjeh na studiju, zadovoljstvo odabirom studija), te pitanja o obiteljskoj situaciji (ukoliko su djeca razvedenih ili rastavljenih roditelja, s kim su živjeli nakon razvoda roditelja, jesu li im roditelji kasnije živjeli s novim partnerima, ocjena podrške okoline nakon razvoda roditelja, promjena uvjeta života nakon razvoda roditelja).

Tablica 4 Prikaz deskriptivnih pokazatelja mjernih instrumenata dobivenih u ovom istraživanju (N=552)

Upitnik		Br. čestica	Raspon	M	SD	Cronbach α	r_{it}
<i>Modificirana verzija B. Inventara iskustava u bliskim vezama</i>							
Partner	Anksioznost	9	9-54	25,63	10,03	0,83	0,36
	Izbjegavanje	9	9-51	23,76	10,02	0,86	0,42
Otac	Anksioznost	9	9-49	19,26	8,03	0,77	0,30
	Izbjegavanje	9	9-63	29,71	11,49	0,89	0,48
Majka	Anksioznost	9	9-63	20,42	8,81	0,80	0,34
	Izbjegavanje	9	9-61	21,88	10,96	0,89	0,50
<i>Upitnik o međusobnom odnosu roditelja</i>							
Zadovoljstvo odnosom		1	1-7	5,18	1,63	-	-
Teškoće u braku		3	0-9	3,61	2,03	0,78	0,56
Zajedničke aktivnosti		4	4-20	15,10	3,38	0,87	0,64

3.3. Postupak

Ispitivanje je provedeno u predavaonicama Sveučilišta u Zadru. Ispitivanje je provedeno grupno i anonimno, a trajalo je otprilike 10 do 15 minuta. Prije samog početka ispitivanja, ispitanicima je dana uputa kako ispunjavati upitnike, ali sama svrha upitnika nije im bila rečena. Ispitanicima je rečeno kako se radi o jednom važnom istraživanju, i ukoliko mogu, da što ozbiljnije i iskrenije pristupe ispunjavanju upitnika, a da dijelove koji se na njih eventualno ne odnose, preskoče i prijeđu na sljedeći dio. Rečeno im je i to da budu slobodni pitati ukoliko imaju bilo kakve nejasnoće vezane uz sadržaj čestica, ili samo ispunjavanje upitnika. Isto tako ispitanicima je rečeno da, ukoliko iz bilo kojeg razloga ne mogu odgovoriti na neko od pitanja ili čak na cijelu skalu, mogu ostaviti prazno i prijeći na sljedeći dio upitnika.

4. OBRADA REZULTATA:

Sve statističke analize napravljene su pomoću računalnog programa STATISTICA 7, namijenjenog statističkoj obradi rezultata. Pri obradi rezultata korištena je jednosmjerna analiza varijance, dok je dvosmjernom analizom varijance provjereno postojanje interakcija između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na spol, ljubavnu vezu, tip i strukturu obitelji, ali interakcije nisu pokazale statističku značajnost. Ostali statistički postupci korišteni su ovisno o zadanim problemima u istraživanju.

4.1. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na spol ispitanika

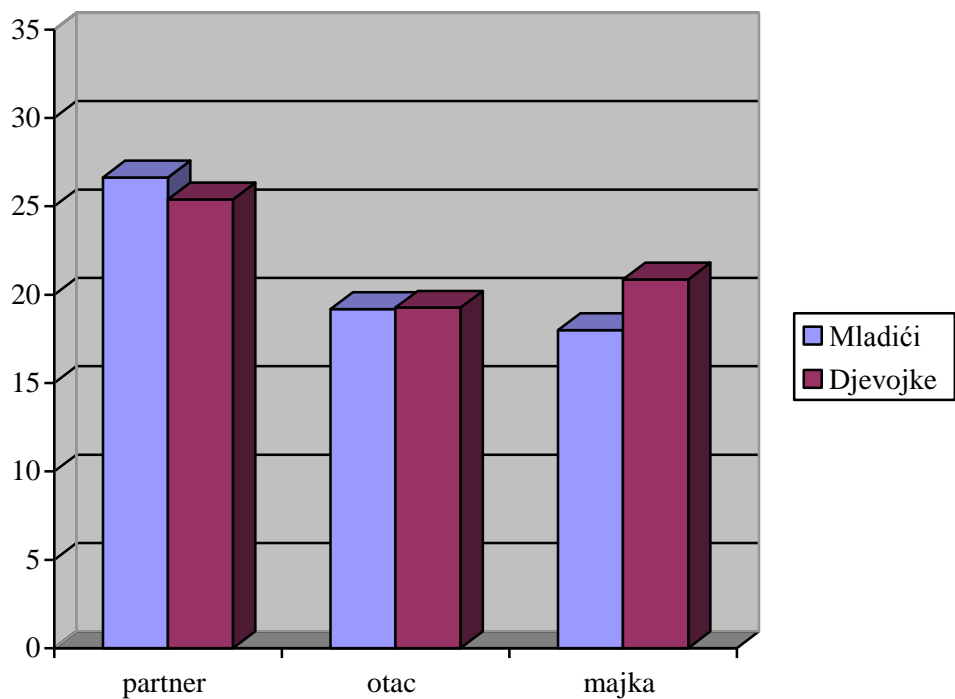
Kako bi se ispitalo postoje li razlike između muških i ženskih ispitanika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima, korištena je jednosmjerna analiza varijance. Rezultati jednosmjerne ANOVE prikazani su u tablici 5.

Tablica 5 Prikaz razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na spol ispitanika (N=552)

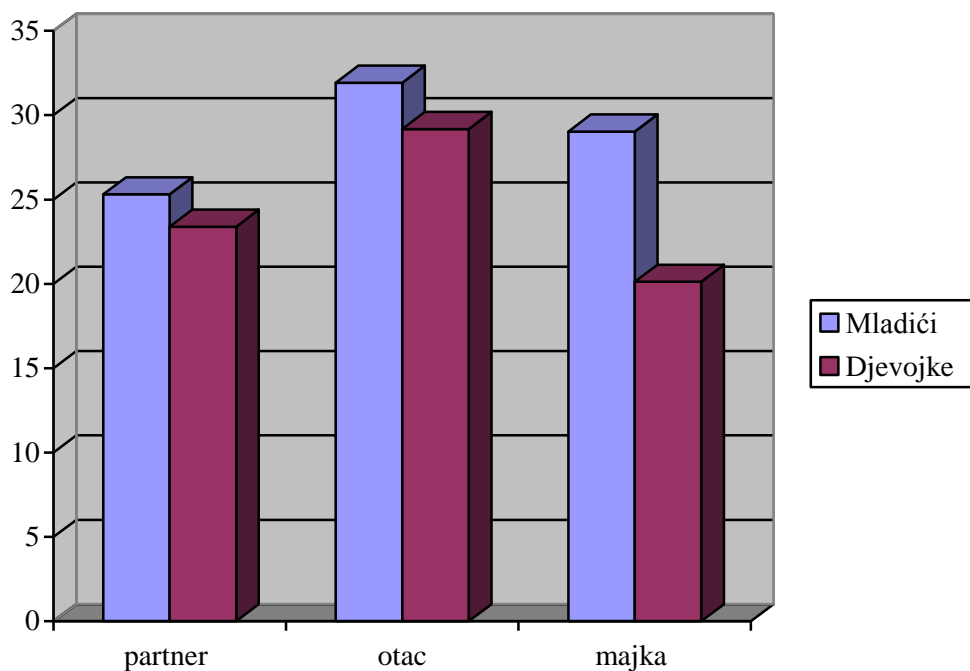
		M_M	$M_{\bar{z}}$	F (1,550)	p
Partner	Anksioznost	26,63	25,39	1,294	0,255
	Izbjegavanje	25,31	23,39	3,062	0,080
Otac	Anksioznost	19,19	19,27	0,008	0,927
	Izbjegavanje	31,92	29,18	4,724	0,030*
Majka	Anksioznost	18,00	20,86	5,618	0,018*
	Izbjegavanje	29,03	20,12	63,784	0,000*

$p < ,05$

* statistička značajnost

Slika 5. Prosječne vrijednosti dimenzije **anksioznosti** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerom kod mladića i djevojaka (N=552).

Slika 6. Prosječne vrijednosti dimenzije **izbjegavanja** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerom kod mladića i djevojaka (N=552).

Dobiveni rezultati pokazuju kako postoje razlike između studentica i studenata s obzirom na ispitivane varijable. Studentice pokazuju izražen strah od odbijanja ili napuštanja u bliskom odnosu s majkom, te nezadovoljstvo u slučaju majčinog izostanka brige i prisutnosti, kao i ekstremnu želju za bliskošću u odnosu s majkom, što je izraženo kroz visok rezultat na skali anksioznosti. Studenti pak, izražavaju viši stupanj neugode zbog zavisnosti i emocionalne bliskosti, te nervoze u slučaju emocionalnog približavanja i intimne komunikacije u odnosu s oba roditelja, izraženih kroz slaganje s tvrdnjama koje se odnose na dimenziju izbjegavanja. Razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s partnerima nije se pokazala statistički značajnom s obzirom na spol.

4.2. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu

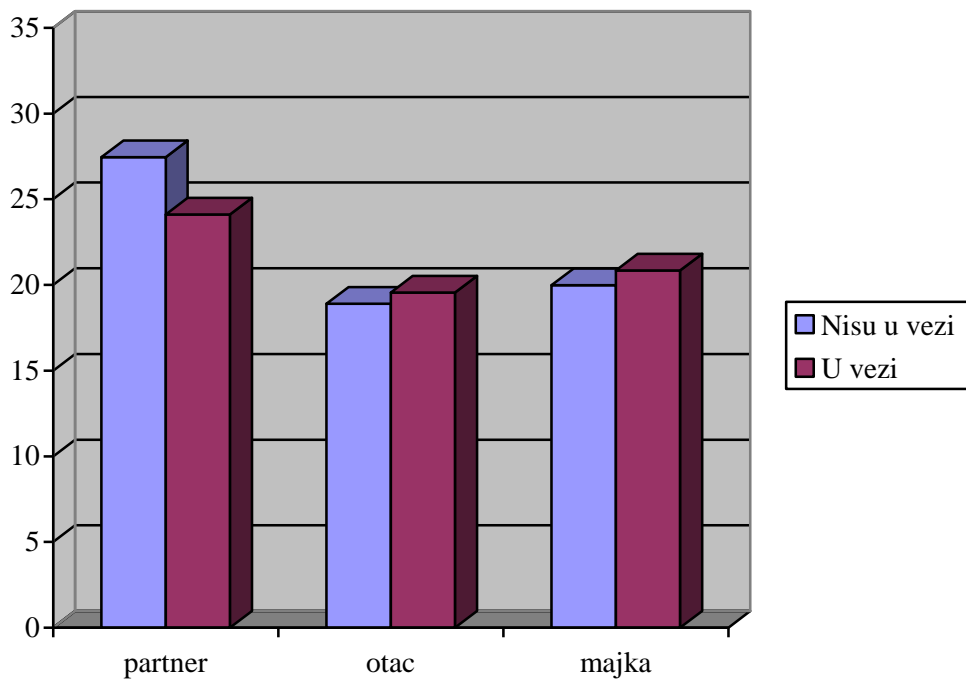
Da bi se odgovorilo na 2. problem istraživanja, korištena je jednosmjerna ANOVA, čiji su rezultati prikazani u tablici 6.

Tablica 6 Prikaz razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata koji su u vezi i onih koji nisu (N=552)

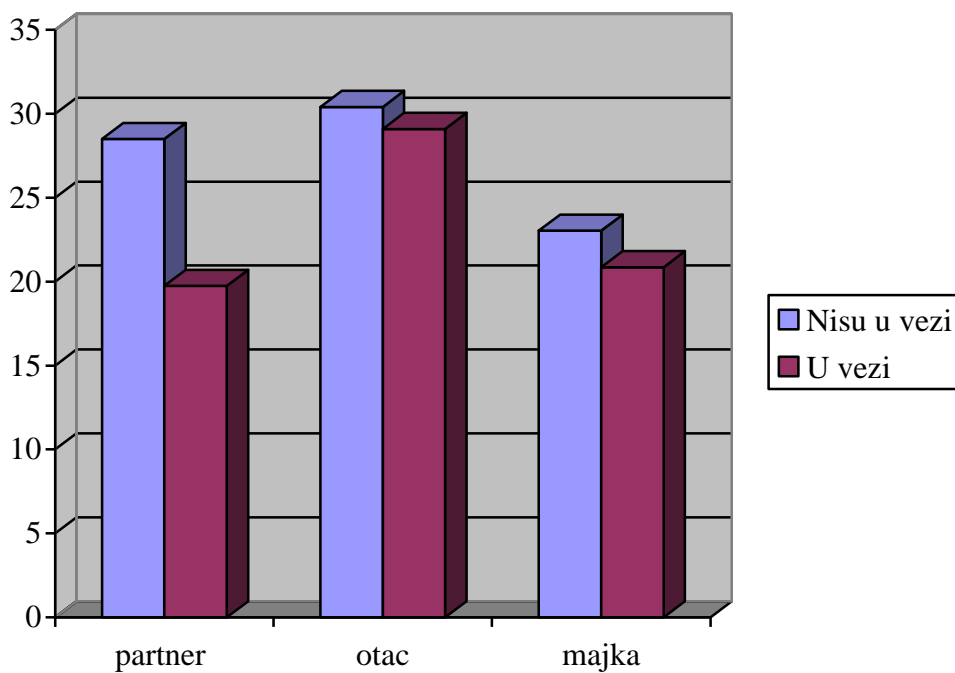
		M_{Samci}	M_{veza}	F (1,550)	p
Partner	Anksioznost	27,46	24,12	15,256	0,000*
	Izbjegavanje	28,50	19,74	125,472	0,000*
Otac	Anksioznost	18,90	19,55	0,862	0,353
	Izbjegavanje	30,41	29,10	1,704	0,192
Majka	Anksioznost	19,98	20,84	1,255	0,263
	Izbjegavanje	23,04	20,86	5,382	0,020*

$p < ,05$

*statistička značajnost

Slika 7. Prosječne vrijednosti dimenzije **anksioznosti** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima kod studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu (N=552).

Slika 8. Prosječne vrijednosti dimenzije **izbjegavanja** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima kod studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu (N=552).

Rezultati koji odgovaraju na ovaj problem istraživanja pokazuju kako postoje statistički značajne razlike u ispitivanim dimenzijama između studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu. Pokazalo se kako, u usporedbi sa studentima koji su u ljubavnoj vezi, studenti koji trenutno nisu u romantičnom odnosu pokazuju veći strah od nezainteresiranosti partnera i uznemirenost zbog mogućeg napuštanja kao i viši stupanj brige da im partner neće biti na raspolaganju, te ljutnje ukoliko partner ne pokazuje dovoljno osjećaja i obvezivanja. Također studenti koji nisu u ljubavnoj vezi, pokazuju viši stupanj neugode u slučaju intimnosti i bliskosti u odnosu s partnerom te u većoj mjeri pokušavaju izbjeći zblizavanje te dijeljenje osjećaja s partnerima općenito. Isto tako, dobiveni rezultati ukazuju na izražene osjećaje neugode zbog emocionalne bliskosti kao i viši stupanj izbjegavanja komunikacije u odnosu s majkom u skupini studenata koji trenutno nisu u vezi. Nisu dobivene statistički značajne razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s ocem između onih studenata koji su u vezi i onih koji nisu.

4.3. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na kvalitetu odnosa u obitelji u 3 skupine ispitanika: studenata čiji roditelji ne žive zajedno, studenata iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji i studenata iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji

Kako bi se odgovorilo razlikuju li se tri, prethodno navedene skupine studenata u razinama anksioznosti i izbjegavanja prema roditeljima i partnerima, korištena je ponovno jednosmjerna analiza varijance.

Tablica 7 Prikaz razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata čiji roditelji ne žive zajedno, studenata iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji i studenata iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji (N=552)

		M₁	M₂	M₃	F(2,549)	p
Partner	Anksioznost	26,21	26,49	24,10	3,035	0,048*
	Izbjegavanje	22,25	24,21	23,22	1,129	0,324
Otac	Anksioznost	18,90	19,85	18,18	2,302	0,101
	Izbjegavanje	34,88	31,57	24,78	26,212	0,000*
Majka	Anksioznost	21,00	20,88	19,41	1,558	0,211
	Izbjegavanje	23,73	22,52	20,15	3,233	0,040*

$p < ,05$

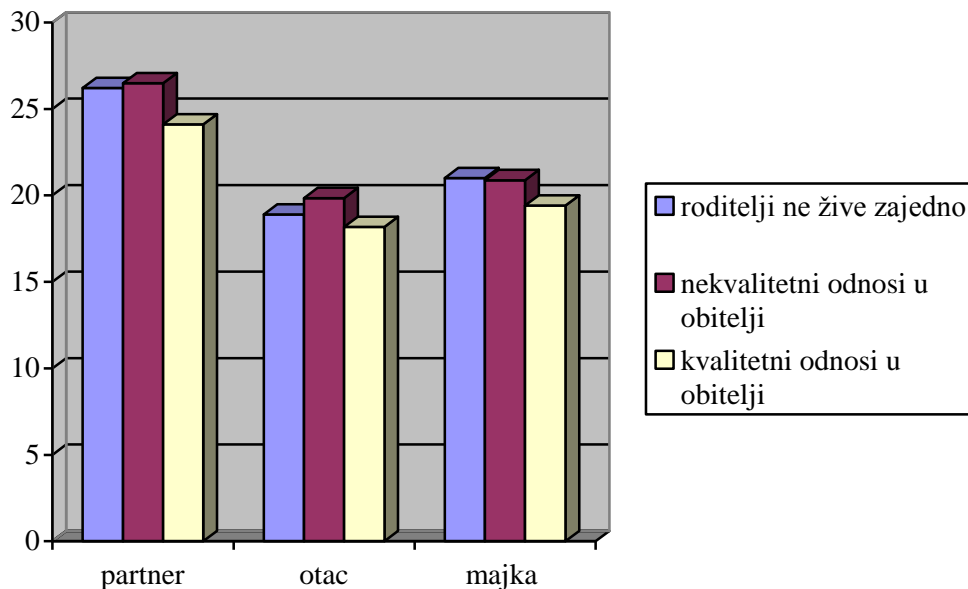
*statistička značajnost

Legenda:

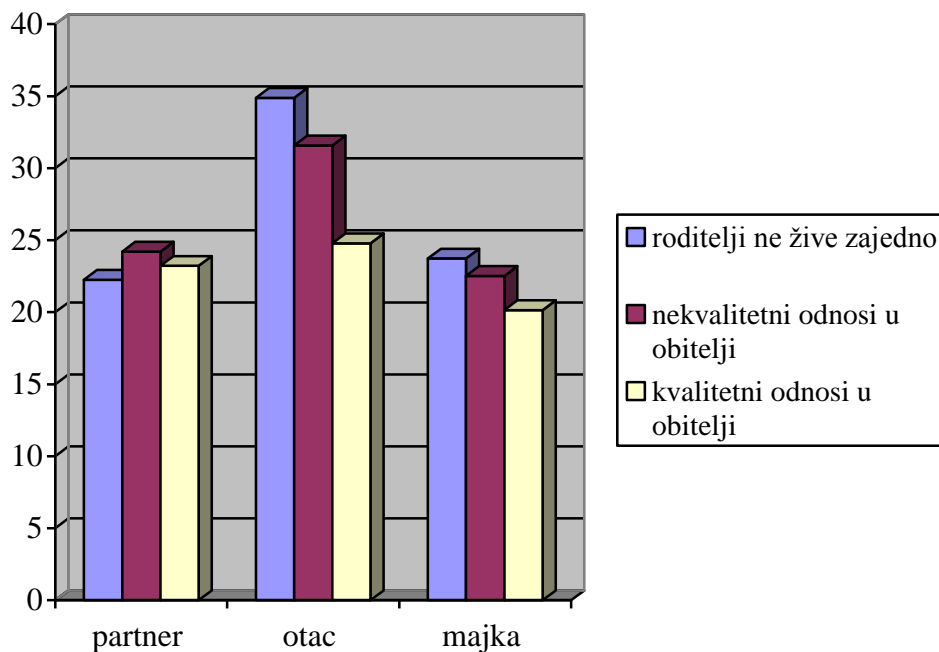
M₁ - aritmetičke sredine za uzorak studenata čiji roditelji ne žive zajedno (N=53)

M₂ - aritmetičke sredine za uzorak studenata iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji (N=307)

M₃ - aritmetičke sredine za uzorak studenata iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji (N=162)

Slika 9. Prosječne vrijednosti dimenzije **anksioznosti** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno, loše funkcionirajućih obitelji i dobro funkcionirajućih obitelji (N=552).

Slika 10. Prosječne vrijednosti dimenzije **izbjegavanja** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno, loše funkcionirajućih obitelji i dobro funkcionirajućih obitelji (N=552).

Obradom rezultata relevantnom za ovaj problem dobivene su značajne razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u tri ispitivana bliska odnosa s obzirom na tip obitelji iz kojih studenti potječu. Pokazalo se da se studenti iz triju skupina razlikuju u razini straha zbog prihvaćanja ili odbijanja u bliskom odnosu s partnerom, te osjećajima tjeskobe i nesigurnosti u slučaju da partner nije u blizini i to tako da su najviše razine straha i anksioznosti pokazali studenti iz grupe loše funkcionirajućih obitelji, nešto niže studenti koji dolaze iz obitelji u kojima roditelji ne žive zajedno, a o najnižoj razini straha izvijestili su studenti iz dobro funkcionirajućih obitelji. Strožom post hoc analizom (Scheffe test) nisu dobivene statistički značajne razlike među skupinama, no drugim post hoc testom (Fisher LSD) dobiveno je da se u razini anksioznosti u bliskom odnosu s partnerom razlikuju studenti koji dolaze iz dobro i loše funkcionirajućih obitelji (LSD test 0,015; $p < ,05$). Studenti iz loše funkcionirajućih obitelji, ali ne i studenti čiji roditelji ne žive zajedno u većoj mjeri pokazuju strah od napuštanja i odbijanja partnera, u usporedbi sa studentima iz dobro funkcionirajućih obitelji. To bi značilo da je za bliski odnos s partnerom u većoj mjeri značajna kvaliteta nego struktura primarne obitelji. Nadalje, dobiveni rezultati pokazuju kako se studenti iz triju skupina razlikuju i u razini izbjegavanja u odnosima s majkom i ocem. Fisherovom LSD post hoc analizom dobivene su značajne razlike u razini izbjegavanja u bliskom odnosu s ocem među svim grupama ispitanika (između M_1 i M_2 LSD iznosi 0,046, između M_1 i M_3 0,000, te između M_2 i M_3 također 0,000; $p < ,05$), a u razini izbjegavanja u bliskom odnosu s majkom između studenata čiji roditelji ne žive zajedno i onih iz dobro funkcionirajućih obitelji (LSD test 0,040; $p < ,05$) te između studenata iz loše i dobro funkcionirajućih obitelji (LSD test 0,028; $p < ,05$). To bi značilo da najviši stupanj neugode zbog emocionalne zavisnosti i bliskosti u odnosu s ocem osjećaju studenti čiji roditelji ne žive zajedno, pa studenti iz loše funkcionirajućih brakova, a najniži studenti iz dobro funkcionirajućih brakova. Kada je riječ o bliskom odnosu s majkom, studenti čiji roditelji ne žive zajedno i oni iz loše funkcionirajućih brakova osjećaju jednaku razinu neugodnosti zbog bliskosti i intimnosti s majkom, ali obe skupine pokazuju više razine izbjegavanja prema majci u usporedbi sa studentima koji dolaze iz dobro funkcionirajućih brakova. Zaključno, kada je riječ o bliskom odnosu s roditeljima relevantnima su se pokazale i kvaliteta i struktura primarne obitelji, s tim da su u odnosu s majkom one podjednako značajne, a u odnosu s ocem relevantnija je struktura obitelji. Za odnos s partnerom relevantnom se pokazala samo kvaliteta odnosa unutar obitelji.

4.4. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na strukturu primarne obitelji u dvije skupine ispitanika: studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno

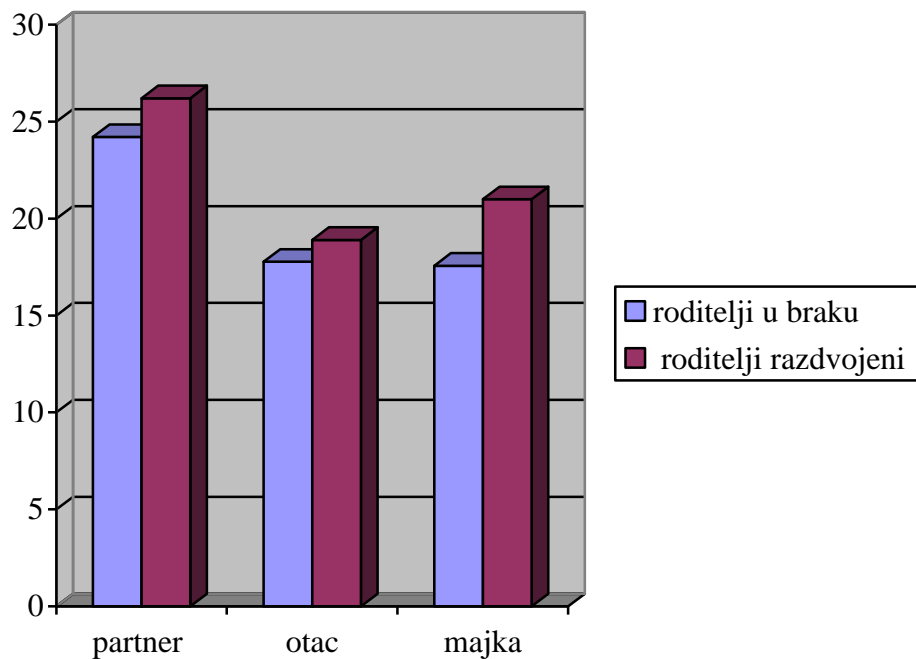
Da bi se odgovorilo na četvrti problem provjereno je postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno. U statističkoj obradi vezanoj uz ovaj problem korišten je manji uzorak ispitanika (N=106), koji je izabran iz velikog uzorka metodom ekvivalentnih parova, a čije su karakteristike prikazane u tablici 2.

Tablica 8 Prikaz razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno (N=106)

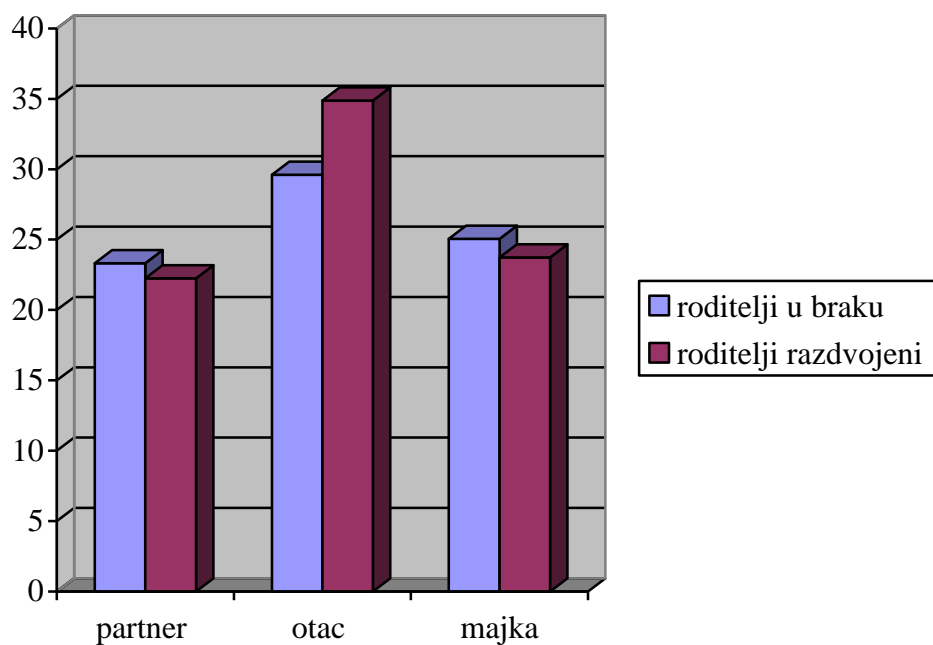
		M_{brak}	M_{razdvojeni}	F(1,550)	p
Partner	Anksioznost	24,21	26,21	0,908	0,343
	Izbjegavanje	23,32	22,25	0,282	0,596
Otac	Anksioznost	17,77	18,90	0,527	0,469
	Izbjegavanje	29,60	34,88	4,450	0,037*
Majka	Anksioznost	17,57	21,00	4,888	0,029*
	Izbjegavanje	25,06	23,73	0,254	0,615

$p < ,05$

*statistička značajnost

Slika 11. Prosječne vrijednosti dimenzije **anksioznosti** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno (N=106).

Slika 12. Prosječne vrijednosti dimenzije **izbjegavanja** u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno (N=106).

Rezultati vezani uz četvrti problem istraživanja pokazuju kako postoje razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima između ove dvije skupine ispitanika. Naime, pokazalo se kako studenti čiji roditelji ne žive zajedno u višem stupnju osjećaju neugodu zbog prevelikog zblizavanja i emocionalnog otvaranja u odnosu s ocem, te u višem stupnju izbjegavaju pokazivati osjećaje i dijeliti misli u odnosu s ocem. Isto tako, ova skupina, u usporedbi sa studentima čiji su roditelji u braku, pokazuje više razine brige i uznemirenosti zbog mogućeg gubitka naklonosti u odnosu s majkom, kao i nezadovoljstvo u slučaju majčinog izostanka interesa ili nižeg stupnja obvezivanja i pokazivanja osjećaja. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s ljubavnim partnerima nisu se pokazale značajnima.

4.5. Povezanost između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima

Da bi se ispitale povezanosti između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima u uzorku studenata, korišten je Pearsonov koeficijent korelacije.

Tablica 9 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima (N=552)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Partner anksioznost		0,34*	0,51*	0,21*	0,51*	0,13*
2. Partner izbjegavanje			0,22*	0,26*	0,23*	0,33*
3. Otac anksioznost				0,17*	0,72*	0,15*
4. Otac izbjegavanje					0,26*	0,46*
5. Majka anksioznost						0,11*
6. Majka izbjegavanje						

$p < ,05$

*statistička značajnost

Kao što se može vidjeti u tablici 9 dobiveni su pozitivni i relativno visoki koeficijenti korelacije između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima. Najviša povezanost se pokazala između razine anksioznosti u bliskom odnosu s ocem i razine anksioznosti u bliskom odnosu s majkom ($r=0,72$), dok je između razine izbjegavanja u bliskom odnosu s ocem i izbjegavanja u bliskom odnosu s majkom također dobivena pozitivna, ali nešto niža povezanost ($r=0,46$). Ove umjereno visoke i visoke povezanosti dimenzija privrženosti prema roditeljima mogu se smatrati očekivanima jer većina djece pokazuje isti obrazac privrženosti prema oba roditelja, što podrazumijeva visoku korelaciju između razina anksioznosti i izbjegavanja međusobno. Što se tiče preklapanja u domenama bliskih odnosa prema roditeljima i ljubavnim partnerima, dobiveni su umjereno visoki i pozitivni koeficijenti korelacije između razina anksioznosti u bliskom odnosu s partnerom i razina anksioznosti u bliskom odnosu s majkom ($r=0,51$) i ocem ($r=0,51$). Kada je riječ o preklapanju u dimenziji izbjegavanja u domeni bliskih odnosa prema roditeljima i ljubavnim partnerima, također su dobivene pozitivne, ali nešto niže korelacije.

Najniže korelacije su dobivene između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu s majkom ($r=0,11$) i između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu s ocem ($r=0,17$). Upravo ove zadnje dvije spomenute korelacije, iako niske, vrlo su važne za istraživanje. Prema literaturi, da bi se govorilo o *stilovima privrženosti* jedan od uvjeta koji se mora ispuniti jest da subskele koje čine neki stil privrženosti ne koreliraju tj. da je njihov odnos ortogonalan (Brennan i sur., 1998). Kao što se može vidjeti u tablici 9, subskele anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima koreliraju u sve tri vrste odnosa: za bliski odnos s partnerima $r=0,34$, za bliski odnos s majkom $r=0,11$ i za bliski odnos s ocem $r=0,17$. Iako ovo nisu visoke korelacije, ipak su značajne te se iz tog razloga ne može govoriti u terminima stilova privrženosti, već u terminima dimenzija anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima.

5. RASPRAVA

Ovaj rad bavi se pitanjem privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa, s tim da su u žarištu interesa odnosi u obiteljima koje nisu cjelovite ili loše funkcioniraju. Glavno pitanje, na koje se ovim radom pokušalo odgovoriti, bilo je utječu li i kako struktura i funkcionalnost primarne obitelji na ljubavne odnose djece u mladoj odrasloj dobi, u ovom slučaju studenata. Brojne studije pokazale su kako djeca rastavljenih roditelja u ranoj odrasloj dobi imaju veći rizik od brojnih negativnih posljedica tog događaja, od kojih su neke: nizak socioekonomski status, loš odnos s roditeljima, simptomi depresije i nestabilnost u drugim bliskim odnosima (Sobolewski i Amato, 2007). Iako ne moraju sva djeca rastavljenih roditelja osjetiti negativne posljedice razvoda svojih roditelja, prethodno navedeni nalazi su replicirani u tolikom broju studija da izgleda kako su negativne posljedice razvoda roditelja ipak pravilo, a ne iznimka. Ako se k tome doda i pretpostavka da se obrasci ponašanja u primarnoj obitelji prenose s generacije na generaciju, odnosno da međusobni odnosi roditelja mogu u velikoj mjeri utjecati na ljubavne odnose djece u odrasloj dobi, važno je postaviti pitanje kojim se bavi ovaj, ali i brojni drugi radovi.

Ukratko, cilj ovog rada bio je ispitati odnos privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa, konkretno, privrženost ocu, majci i ljubavnom partneru, kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno. Kako bi se na ovo pitanje odgovorilo, postavljeno je nekoliko problema u istraživanju.

5.1. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i partnerima između studentica i studenata

Prvi problem istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i partnerima između studentica i studenata. Uzimajući u obzir Bowlbyevu pretpostavku (Hazan i Shaver, 1994) kako bi svi ljudi trebali imati urođenu potrebu za sigurnošću u bliskim odnosima, pretpostavljeno je da neće biti razlika u ispitivanim varijablama s obzirom na spol ispitanika. Tome u prilog idu i nalazi nekih drugih istraživanja koja navode kako, bez obzira na spol, one osobe koje se ne boje intimnosti i bliskosti izvještavaju o sigurnosti u odnosima, a one koje su anksiozne i boje se napuštanja partnera izvještavaju o nesigurnosti u vezi (Feeney, 1999).

Statističkom obradom podataka dobiveni su sljedeći rezultati: studentice su pokazale veću razinu straha od odbijanja i napuštanja u odnosu s majkom, te nezadovoljstvo u slučaju majčinog izostanka brige i dostupnosti, kao i povećanu želju za bliskošću u odnosu s majkom, dok su studenti izvijestili o višoj razini neugode zbog zavisnosti i emocionalne bliskosti, te nervoze u slučaju emocionalnog približavanja i intimne komunikacije u odnosu s oba roditelja. S obzirom na ove rezultate, prva hipoteza istraživanja je odbačena. Ovi rezultati idu u prilog istraživanjima u kojima su također dobivene spolne razlike u ispitivanju privrženosti u različitim vrstama odnosa. Tako je u istraživanju autorica Ručević i Mihalj (2013) također dobiveno da mladići postižu više rezultate na dimenziji izbjegavanja u bliskim odnosima s oba roditelja, kao i da izvještavaju o izraženijem osjećaju otuđenosti u odnosima s roditeljima, za razliku od djevojaka koje su izvijestile o boljoj komunikaciji u odnosima s majkom i ocem. Rezultati tog istraživanja pokazuju i to kako su djevojke, u odnosu s roditeljima, u većoj mjeri sigurno i zaokupljeno privržene, a mladići odbijajuće i plašljivo (Ručević i Mihalj, 2013). No, u tom istraživanju nije utvrđen sustavni učinak spola kao moderatora odnosa stilova privrženosti i obilježja kvalitete privrženosti (str. 86., Ručević i Mihalj, 2013). Kamenov i Jelić (2005) pronašli su da studenti, u usporedbi sa studenticama, u većoj mjeri pokazuju izbjegavanje prema roditeljima, ali razlike u anksioznosti nisu pronađene. No, kada je riječ o privrženosti roditeljima, u većini istraživanja nisu pronađene razlike s obzirom na spol. Kako navodi Del Giudice (2011) brojna istraživanja su ispitivala spolne razlike u privrženosti roditeljima i sve su dobile da se distribucije privrženosti roditeljima kod muškaraca i žena ne razlikuju (npr. van IJzendoorn, 2000., prema Del Giudice, 2011), uz iznimku većeg broja muškaraca zastupljenog u dezorganiziranom tipu privrženosti (David i Lyons-Ruth, 2005., prema Del Giudice, 2011).

S obzirom na rezultate ovog istraživanja, moglo bi se zaključiti da su majke i kćeri mlade odrasle dobi povezanije, nego što je to slučaj između mladića i roditelja, odnosno da su djevojke povezanije s primarnom obitelji. Uostalom kada kćeri već odrastu vjerojatno se odnos majka-kćer mijenja, komunikacija postaje otvorenija i intimnija, a međusobna podrška više prijateljska pa otuda izraženiji briga od gubitka naklonosti i strah od napuštanja u odnosu s majkom. Što se tiče izbjegavanja kod mladića, ono je možda uvjetovano i promjenom u hijerarhiji privrženosti. Naime, moguće je da mladićima nije više potrebna bliskost s roditeljima, nego je ostvaruju u drugim bliskim odnosima, a roditelji postaju "objekti privrženosti u pričuvu" (Kamenov i Jelić, 2003). Također, viša

razina izbjegavanja u odnosu s roditeljima, kod mladića može izražavati veću potrebu za samostalnošću i nezavisnošću nego li je to slučaj kod djevojaka, što je potvrđeno i u brojnim drugim istraživanjima (npr. Cross, Bacon i Morris, 2000; Cross i Madson, 1997; Caldwell i Peplau, 1982; Davidson i Duberman, 1982., prema Kamenov i Jelić, 2005).

Kako navode neki autori (npr. Ručević i Mihalj, 2013), iako se naglašava da osobe bez obzira na spol imaju urođenu potrebu za sigurnošću, još uvijek nije jasno razlikuju li se muškarci i žene u strategijama i ponašanjima kojima održavaju taj osjećaj sigurnosti. Kako navodi Bartholomew (1994), ali i brojni drugi autori, djevojčice i dječaci tijekom odrastanja pod utjecajem su različitih socijalizacijskih pritisaka, pogotovo kada je riječ o regulaciji emocija i afekata u bliskim odnosima. Prema tome, ovakvi nalazi mogli bi se objasniti rodno specifičnom socijalizacijom: djevojke se kroz odrastanje potiče na brigu o osjećajima i potrebama drugih (Moretti, Holland i McKay, 2011., prema Ručević i Mihalj, 2013) dok se dječake potiče na veću kontrolu emocija, autonomnost, nezavisnost i osobnu odgovornost (Baumeister i Sommer, 1997; Block, 1983., prema Ručević i Mihalj, 2013). Kao rezultat toga, za mladiće je manje vjerojatno da će biti zaokupljeni i ovisni o bliskim odnosima, i da će pokazivati strah od napuštanja, kao što je za djevojke manje vjerojatno da će izbjegavati bliskost i intimnost u odnosima s drugima. Možda odatle potječu neke razlike koje se s vremenom očituju u zavisnosti, (a onda i anksioznosti) u bliskim odnosima kod žena i izbjegavanju u bliskim odnosima kod muškaraca.

Iako je već ranije naglašena nekonzistentnost nalaza o razlikama u privrženosti između muškaraca i žena koje proizlaze iz različitih pretpostavki unutar same teorije, neki autori su skloni istaknuti da nije dovoljno istraživana moderatorska uloga spola za odnos kvalitete i stilova privrženosti. Kako navodi Bartholomew (1994) u slučaju spolnih razlika od velike je važnosti način konceptualiziranja privrženosti: govori li se o stilovima ili dimenzijama privrženosti, koji su mjerni instrumenti korišteni za ispitivanje privrženosti i koristi li se više indikatora privrženosti ili se uzima samo jedan odnos u obzir. Na kraju, postavlja se pitanje smije li se na osnovu toga što istraživanja privrženosti u dojenačkoj dobi nisu našla spolne razlike, zaključiti da ih neće biti ni u odrasloj dobi bez obzira na sva razvojna iskustva koje je osoba do tada doživjela. To su pitanja na koje buduća istraživanja privrženosti tek trebaju odgovoriti. Smatram da buduća istraživanja, osim teorijskih postavki, trebaju uzeti u obzir i razlike u socijalizaciji djevojčica i dječaka, i to ne samo kroz djetinjstvo, nego i u adolescenciji, tj. sve do odrasle dobi.

5.2. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i partnerima između studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu

Sljedeći problem bio je ispitati postojanje razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu. S obzirom na rezultate prijašnjih istraživanja, drugom hipotezom pretpostavljeno je da će se razlike između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu prema ljubavnom partneru pokazati značajnima s obzirom na status ljubavne veze, i to takva da će ove razine biti više kod studenata koji nisu u ljubavnoj vezi. Kada je riječ o razinama anksioznosti i izbjegavanja prema roditeljima, s obzirom da se radi o studentima, tj. mladoj odrasloj dobi u kojoj se osoba ipak prirodno okreće bliskim odnosima izvan primarne obitelji, pretpostavilo se da će u ovom odnosu biti izražene razine izbjegavanja, ali ne i anksioznosti. Dobiveni rezultati pokazuju kako postoje statistički značajne razlike u ispitivanim dimenzijama između studenata koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu. Pokazalo se kako, u usporedbi sa studentima koji su u ljubavnoj vezi, studenti koji trenutno nisu u romantičnom odnosu pokazuju veći strah od nezainteresiranosti partnera i uznemirenost zbog mogućeg napuštanja kao i viši stupanj brige da traže od partnera više obvezivanja nego što je on spreman dati, te ljutnje ukoliko partner ne pokazuje dovoljno osjećaja ili nije na raspolaganju kada im zatreba. Također studenti koji nisu u ljubavnoj vezi, pokazuju viši stupanj neugode u slučaju intimnosti i bliskosti u odnosu s partnerom te u većoj mjeri pokušavaju izbjeći zbližavanje te dijeljenje osjećaja s partnerima općenito. Na pokušaj partnera da se zbliži, ova skupina studenata reagira negativno. Ovi rezultati podudaraju se s nekim prijašnjim istraživanjima (npr. Adamczyk i Bookwala, 2013). U istraživanju Adamczyke i Bookwale (2013) dobiveno je kako mladi odrasli koji nisu u ljubavnoj vezi, u usporedbi s onima koji jesu, izvješćuju o višoj razini straha i zabrinutosti da će biti ostavljeni i nevoljeni, ali i nižem stupnju ugodnosti po pitanju zavisnosti i bliskosti s drugima, odnosno pokazuju više razine i anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu. Busonera, San Martini i Zavattini (2014) na talijanskim ispitanicima, kao i Rozvadsky Gugova, Heretik i Hajduk (2014) na slovačkim ispitanicima potvrđuju ovaj nalaz. Također, rezultati istraživanja Adamczyke i Bookwale (2013) pokazali su da je dimenzija anksioznosti jači faktor diskriminacije između onih koji su u vezi i onih koji nisu: što je izražena viša razina anksioznosti, to je veća vjerojatnost da će osoba biti sama. Neki drugi autori (npr., Crowell i sur., 1999; Schachner, Shaver i

Gillath, 2008) također navode kako se, za osobe koje imaju izraženu anksioznost i izbjegavanje u bliskim odnosima s ljubavnim partnerima, pokazalo da postoji realna mogućnost da će u većoj mjeri biti sami. S jedne strane prisutni su strah od odbijanja i neuspjeha, izražena ljubomora, zaokupljenost partnerom i nezdrava ovisnost o bliskom odnosu, a s druge strane izbjegavanje bliskosti i intimnosti, emocionalne otvorenosti, ali i ranjivosti, te izraženi osjećaji neovisnosti i samodostatnosti. Znači, te osobe u ljubavnom odnosu mogu se osjećati nesigurno, nezadovoljno i nedovoljno voljeno pa kao krajnji rezultat mogu češće izbjegavati uopće biti u ljubavnom odnosu, rješavajući na taj način pitanje eventualne izloženosti da budu povrijeđeni. Mikulincer i Shaver (2007) također navode kako su osobe s izraženim izbjegavanjem u obrascima privrženosti, u većoj mjeri same, a Schachner i sur. (2008) nalaze viši stupanj anksioznosti kod osoba koje nisu u vezi. Nalaz koji je dobiven u ovom istraživanju može se usporediti s plašljivim stilom privrženosti, u čijoj su podlozi izražene ove dvije dimenzije. I neka prijašnja istraživanja pokazala su kako osobe koje nisu u ljubavnoj vezi u većoj mjeri pokazuju plašljivi stil privrženosti. Tako npr. Bookwala (2003., prema Adamczyk i Bookwala, 2013) nalazi da su osobe plašljivog stila u manjoj mjeri involvirane u dugotrajnije ljubavne odnose, a Collins (1996., prema Adamczyk i Bookwala, 2013) nalazi i to da osobe plašljivog stila privrženosti u većoj mjeri osjećaju otuđenost i emocionalnu samoću. Mikulincer i Shaver (2007) navode kako plašljive osobe imaju manje pouzdanja u druge, kao i to da u većoj mjeri imaju negativna vjerovanja u budućnost veze, a Schachner i Shaver (2004) navode kako se to očituje i kroz seksualne motive koje ova skupina izražava a koji se vezuju uz strah i nesigurnost, ali ne i dugotrajnost odnosa. Kao što je to objasnila Bartholomew (Kamenov i Jelić, 2003), plašljivi stil privrženosti motiviran je strahom od anticipiranog odbijanja od strane drugih osoba.

Relevantno je navesti da je uzorak sastavljen od studenata, koji su pod velikim pritiskom brojnih životnih pitanja na prelasku iz mlade u odraslu dob, može se zaključiti da su ovakvi rezultati opravdani. Razvojnu fazu u kojoj se mladi odrasli nalaze prate pitanja završetka studija, zaposlenja i dugoročnog situiranja, ali i stvaranja i održavanja bliskih intimnih odnosa i sve to u isto vrijeme, što u nekoj mjeri može izazvati strah od neuspjeha u različitim područjima i neostvarivanja životnih ciljeva i želja. Ako se još k tome dogode i neuspjesi u najvažnijoj domeni u ovom životnom periodu, održavanju romantičnih veza, osoba može početi izbjegavati upuštanje u bliske odnose, radije nego li opetovano doživljavati neuspjehe. Sve i da nije doživjela neuspjehe u odnosima u prošlosti, zbog

nesigurnosti i straha od neuspjeha u vezama, kao i straha da će njena ranjivost doći do izražaja, osoba može pokušati izbjeći emocionalnu involviranost. Tome u prilog ide i povezanost dobivena između anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima prema ljubavnim partnerima. S druge strane, kako navodi Depaulo (2006., prema Schachner i sur., 2008), one osobe koje nisu u romantičnom odnosu, mogu to kompenzirati kroz druge bliske odnose (s roditeljima, prijateljima, braćom i sestrama). Ipak, osobe koje dugo nisu u vezi ipak u većem stupnju izvještavaju o depresiji, anksioznosti i samoći (Schachner i sur., 2008).

Isto tako, dobiveni rezultati ukazuju na izraženu dimenziju izbjegavanja u bliskom odnosu s majkom kod studenata koji nisu u vezi. Studenti koji nisu u vezi, u usporedbi s onima koji jesu, izvještavaju o većem osjećaju neugode zbog emocionalne bliskosti kao i viši stupanj izbjegavanja komunikacije i prevelikog zbližavanja u odnosu s majkom. Ova skupina rijetko pokazuje prave osjećaje u odnosu s majkom i onemogućuje svaki pokušaj zbližavanja, pružanja utjehe i smirivanja od strane majke. U prijašnjim istraživanjima dobiveno je kako su osobe koje duže vremena nisu involvirane u romantični odnos najčešće imale problematične odnose s roditeljima u djetinjstvu. Naime, u istraživanju Schachner i sur. (2008), dobiveno je kako su osobe koje nisu bile u vezi, za razliku od onih koje jesu, u značajno višem stupnju izvještavale o lošijim odnosima s roditeljima tijekom djetinjstva i višem stupnju zanemarivanja i ravnodušnosti od strane oba roditelja. Ovi autori, neinvolveranost u romantični odnos kod ispitanika upravo objašnjavaju lošim odnosima u djetinjstvu. U ovom slučaju, eventualni loši odnosi u djetinjstvu, mogu se očitovati kroz visoku razinu izbjegavanja u odnosu s majkom kod ispitanika koji nisu u vezi. Brojna istraživanja (Fraley i Davis, 1997; Markiewicz i sur., 2006; Trinke i Bartholomew, 1997., prema Doyle i sur., 2009; Freeman 1997., prema Bretherton i Munholland, 1999) su pokazala da se bliski odnos s majkom u adolescenciji i mladoj odrasloj dobi smatra još uvijek primarnim ili barem vrlo važnim. Možda je odnos s majkom relevantniji za uspostavljanje bliskih odnosa u odrasloj dobi pa je, u tom svjetlu, izraženo izbjegavanje u bliskom odnosu s majkom važno kada je riječ o uspostavljanju i održavanju ljubavne veze u odrasloj dobi. Drugim riječima, za kvalitetu odnosa s romantičnim partnerom, možda više igraju ulogu karakteristike primarnog odnosa s majkom kao što su intimnost, bliskost, zaštita i sigurnost. Ovako gledano, možda nedostatak istih i izraženo izbjegavanje u odnosu s majkom, imaju negativnog utjecaja na bliske romantične odnose. Međutim, mora se uzeti u obzir i mogućnost da su možda

ovakvi rezultati uvjetovani nekim drugim karakteristikama ovog istraživanja, a ne stvarnom razlikom u bliskom odnosu s majkom između studenata koji su u vezi i onih koji nisu pa stoga treba napomenuti da ovi nalazi nisu čvrsti dokaz važnosti odnosa s majkom za odnos s ljubavnim partnerom kod studenata koji nisu u ljubavnoj vezi.

S obzirom na ove nalaze, druga hipoteza istraživanja je samo djelomično potvrđena. Dio hipoteze, kojim se pretpostavilo da će postojati značajna razlika između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskom odnosu prema ljubavnom partneru s obzirom na status ljubavne veze, i to takva da će ove razine biti više kod studenata koji nisu u ljubavnoj vezi, je potvrđena. Drugi dio hipoteze, kojim se pretpostavilo da će razine izbjegavanja, ali ne i anksioznosti biti izražene u bliskim odnosima prema roditeljima, nije potvrđen.

- 5.3. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između studenata čiji roditelji ne žive zajedno, studenata iz cjelovitih, loše funkcionirajućih obitelji i studenata iz cjelovitih, dobro funkcionirajućih obitelji

Treći problem istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na kvalitetu braka roditelja, tj. između studenata čiji roditelji ne žive zajedno, studenata iz cjelovitih loše funkcionirajućih obitelji i studenata iz cjelovitih dobro funkcionirajućih obitelji. Prijašnja istraživanja pokazala su negativne posljedice razvoda roditelja na bliske odnose djece, ali osim strukture relevantnom se pokazala i kvaliteta odnosa unutar obitelji. S obzirom na to, pretpostavljeno je postojanje razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima između studenata koji dolaze iz tri navedena tipa obitelji, i to takva da će najviše razine anksioznosti (prema partnerima) i izbjegavanja (prema roditeljima) pokazati studenti koji dolaze iz loše funkcionirajućih obitelji pa iz obitelji u kojima roditelji ne žive zajedno, a najmanje studenti koji dolaze iz dobro funkcionirajućih obitelji. Za očekivati je da studenti koji dolaze iz dobro funkcionirajućih obitelji, za koje se pretpostavlja da su sigurno privrženi roditeljima, neće imati problema niti u odnosima s romantičnim partnerima, odnosno da neće izraziti anksioznost i nelagodu kada su u pitanju bliski romantični odnosi. Za razliku od njih, za studente koji dolaze iz obitelji koje loše

funkcioniraju ili više uopće ne funkcioniraju kao zajednica i u kojima je brak roditelja bio ili jest loš, legitimno je očekivati da će imati problema u odnosima s roditeljima, ali i u bliskim romantičnim odnosima, uzme li se u obzir mogući prijenos obrazaca ponašanja i komuniciranja iz roditeljskog doma na intimni odnos. U istraživanju su dobivene razlike u ispitivanim dimenzijama s obzirom na tip obitelji iz kojeg student potječe. Pokazalo se da se studenti iz triju skupina razlikuju u razini straha zbog prihvaćanja ili odbijanja u bliskom odnosu s partnerom, te osjećajima tjeskobe i nesigurnosti u slučaju da partner nije u blizini, ali te razlike značajne su samo između skupine studenata iz loše funkcionirajućih brakova i skupine studenata iz dobro funkcionirajućih brakova. Srednje vrijednosti anksioznosti u bliskim odnosima s ljubavnim partnerima kod skupine loše funkcionirajućih obitelji i kod skupine studenata čiji roditelji ne žive zajedno, skoro su pa jednake, što upravo znači da su razlike dobivene samo za pojedine skupine, ali ne i za sve. Ovi rezultati ukazuju na to da studenti iz loše funkcionirajućih obitelji, ali ne i studenti čiji roditelji ne žive zajedno u većoj mjeri pokazuju strah i tjeskobu od napuštanja i odbijanja partnera, u usporedbi sa studentima iz dobro funkcionirajućih obitelji. To bi značilo da je za bliski odnos s partnerom u većoj mjeri značajna kvaliteta nego struktura primarne obitelji. To ide u prilog nekim prijašnjim istraživanjima koja posljedice bračne nesloge, koju su iskusila djeca iz loše funkcionirajućih brakova, smatraju negativnijima od posljedica koje razvod braka ostavlja na djecu. Tako Kamenov i sur. (2010) na hrvatskim studentima i učenicima srednjih škola nalaze da je kvaliteta odnosa među roditeljima važnija od strukture primarne obitelji i da i mladići i djevojke iz loše funkcionirajućih obitelji u odrasloj dobi pokazuju veći stupanj anksioznosti u ljubavnim vezama, ali i veći stupanj izbjegavanja bliskosti s članovima obitelji, te da općenito imaju više problema u bliskim odnosima, nego djeca rastavljenih roditelja. Neki dugi autori kao npr. Sprujit i sur. (2001., prema Kamenov i sur., 2010) navode da, iako djeca razvedenih roditelja imaju više problema od djece iz cjelovitih i dobro funkcionirajućih obitelji, njihova razina problema je tek malo viša nego kod djece iz obitelji koje loše funkcioniraju. Danas se zapravo pretpostavlja kako i djeca razvedenih roditelja i djeca koja dolaze iz loše funkcionirajućih obitelji pate jednako i imaju jednake negativne posljedice koju (ne)kvaliteta roditeljskog braka može ostaviti na jednu obitelj (Henry i Holmes, 1998). No, djeca rastavljenih roditelja, ipak su do neke mjere pošteđena roditeljskih konflikata i problema, u usporedbi s djecom iz loše funkcionirajućih brakova, kojima je to često svakodnevnica. Brojni teoretičari smatraju da prolongirana izloženost bračnim konfliktima roditelja može u većoj mjeri determinirati funkcioniranje u budućim vezama nego li sama rastava roditelja (Booth, Brinkerhoff i White, 1984; Emery, 1982;

Enos i Handal, 1986., prema Henry i Holmes, 1998). S obzirom da se razlike između studenata koji ne žive zajedno i onih iz dobro funkcionirajućih obitelji nisu pokazale značajnima, očito je *konflikt*, a ne *razlaz* ključan kada je riječ o bliskim romantičnim odnosima. Prema tome, to možda objašnjava ovakav nalaz.

Nadalje, dobiveni rezultati pokazuju kako se studenti iz triju skupina razlikuju i u razini izbjegavanja u odnosima s majkom i ocem. Fisherovom LSD post hoc analizom dobivene su značajne razlike u razini izbjegavanja u bliskom odnosu s ocem među svim grupama ispitanika, a razine izbjegavanja u bliskom odnosu s majkom statistički se značajno razlikuju između studenata čiji roditelji ne žive zajedno i onih iz dobro funkcionirajućih obitelji te između studenata iz loše i dobro funkcionirajućih obitelji. Treba napomenuti i to kako su razine izbjegavanja u odnosu s ocem više nego u odnosu s majkom. Rezultati pokazuju da najviši stupanj neugode zbog emocionalne zavisnosti te nervoze u slučaju zbližavanja i bliske komunikacije u odnosu s ocem osjećaju studenti čiji roditelji ne žive zajedno, o nešto nižem stupnju izvješćuju studenti iz loše funkcionirajućih obitelji, a najnižu neugodu pokazuju studenti koji dolaze iz dobro funkcionirajućih obitelji. Izbjegavanje u bliskom odnosu s ocem može se objasniti time da uslijed konflikata i problema u obitelji, djeca za loše odnose i raspad braka roditelja, možda u većoj mjeri smatraju odgovornim oca, s kojim onda imaju više problema u komunikaciji i izraženiji osjećaj otuđenosti, kao i izbjegavanje bliskosti i zavisnosti. I u nekim prijašnjim istraživanjima (npr. Henry i Holmes, 1998.) pokazalo se kako djeca razvedenih roditelja u većoj mjeri krive oca za raspad braka. Uz to, u većini rastavljenih obitelji, otac je taj koji je napustio dom i obitelj i djeca iz ovih obitelji općenito imaju manje kontakta s očevima (Henry i Holmes, 1998). Možda je zbog toga izbjegavanje u bliskom odnosu s ocem kod ove skupine najizraženije. U istraživanju Henryeve i Holmesa (1998) u kojem su također ispitivane ove tri skupine studenata, dobiveno je kako djeca rastavljenih roditelja izvješćuju o lošijim odnosima s roditeljima, u prvom redu s ocem, što se dalje manifestira kao izbjegavanje odnosa. Nalazi ovog istraživanja nisu u skladu s nekim prijašnjim istraživanjima koja kvalitetu braka roditelja smatraju relevantnijom od strukture primarne obitelji, kada je riječ o bliskim odnosima s roditeljima (npr. Sobolewski i Amato, 2007; Kamenov i sur., 2010). Kada je riječ o bliskom odnosu s majkom, u ovom istraživanju je dobiveno da studenti čiji roditelji ne žive zajedno i oni iz loše funkcionirajućih brakova osjećaju jednaku razinu neugodnosti zbog bliskosti i intimnosti s majkom, ali obe skupine pokazuju više razine izbjegavanja prema majci u usporedbi sa studentima koji dolaze iz

dobro funkcionirajućih brakova. Kada je riječ o konfliktnim obiteljima, prijašnja istraživanja pokazala su da djeca iz tih obitelji uglavnom ne osjećaju povezanost ni s jednim roditeljem, već emocionalnu distanciranost i izbjegavanje bliskosti (Sobolewski i Amato, 2007), što je ovdje i potvrđeno. No, za razliku od njih, za djecu iz rastavljenih obitelji u prijašnjim istraživanjima dobiveno je kako imaju bliske odnose s majkom (Henry i Holmes, 1998; Buchanan i sur., 1996., prema Sobolewski i Amato, 2007). S obzirom da se razina izbjegavanja u odnosu s majkom između ove dvije skupine ne razlikuje, prethodni nalaz nije potvrđen. Iz ovih rezultata može se zaključiti da su, kada je riječ o bliskom odnosu s majkom, relevantne i kvaliteta i struktura primarne obitelji, a kada je riječ o odnosu s ocem važnija je struktura obitelji, jer su djeca rastavljenih roditelja pokazala najviši stupanj izbjegavanja u ovom odnosu.

Ovi rezultati nisu u skladu s trećom hipotezom istraživanja te se ona odbacuje. Iako su studenti iz dobro funkcionirajućih obitelji izvijestili o najnižim razinama anksioznosti prema partnerima i izbjegavanja prema roditeljima, što je sukladno hipotezi, razlike u razinama anksioznosti prema partnerima i izbjegavanja prema roditeljima nisu dobivene među svim skupinama, čime je hipoteza odbačena.

5.4. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na strukturu primarne obitelji, tj. između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno

Četvrti problem istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na strukturu primarne obitelji, odnosno između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno. Prijašnja istraživanja potvrdila su pretpostavku kako djeca rastavljenih i razvedenih roditelja, zbog traume koju su doživjeli, nedostatka bliskosti i podrške jednog ili oba roditelja, a i disfunkcionalnog modela roditeljskog ponašanja, imaju problema s intimnošću i privrženošću u svojim ljubavnim vezama, u usporedbi s onima koji dolaze iz cjelovitih i dobro funkcionirajućih obitelji. Tako su npr. Amato, (1996., prema Cui i Fincham, 2010) i Amato i Booth, (1997., prema Cui i Fincham, 2010) dobili da djeca čiji su se roditelji razveli i sama imaju veći rizik od razvoda i bračnih konflikata. Jedna od osnovnih pretpostavki teorije obiteljskih sistema (Minuchin, 1974., prema

Sobolewski i Amato, 2007) jest da su svi dijelovi obiteljskog sistema međusobno zavisni i povezani. Prema tome, problem u jednom sub-sistemu, kao što je odnos majke i oca, nije ograničen samo na taj odnos i može utjecati na druge sub-sisteme kao što su odnosi između roditelja i djeteta. Kvaliteta odnosa roditelj-dijete povezana je s brojnim segmentima djetetova života, kao što su problemi u ponašanju djeteta, psihološka prilagodba, subjektivna dobrobit, akademski uspjesi, kao i s djetetovim drugim bliskim odnosima (Amato, 1998; Belsky i sur., 1991; Fagen i sur., 1996; Marsiglio, Amato, Day i Lamb, 2000; Peterson i Zill, 1986., prema Sobolewski i Amato, 2007). Veza roditelj-dijete ostaje važna u životima djece sve dok ne uđu u odraslu dob (Amato i Booth, 1997; Rossi i Rossi, 1990., prema Sobolewski i Amato, 2007). Štoviše, u današnje vrijeme mladi odrasli sve duže žive s roditeljima i ostaju emocionalno i ekonomski ovisni o njima, što pokazuje da roditelji možda ostaju primarnim objektima privrženosti ponekad i nakon perioda adolescencije.

S obzirom na ovakve nalaze, u istraživanju se pretpostavilo postojanje razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom na strukturu primarne obitelji, i to takve da će studenti čiji roditelji ne žive zajedno, u usporedbi s onima koji dolaze iz cjelovitih obitelji, pokazivati više razine anksioznosti u bliskim odnosima s partnerima i više razine izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima. Iz dobivenih rezultata može se zaključiti kako studenti čiji roditelji ne žive zajedno, u višem stupnju osjećaju neugodu zbog prevelikog zbližavanja i emocionalnog otvaranja u odnosu s ocem, te u višem stupnju izbjegavaju pokazivati osjećaje i dijeliti misli u odnosu s ocem. Isto tako, ova skupina, u usporedbi sa studentima čiji su roditelji u braku, pokazuje više razine brige i uznemirenosti zbog mogućeg gubitka naklonosti u odnosu s majkom, kao i nezadovoljstvo u slučaju majčinog izostanka interesa, ili nižeg stupnja obvezivanja i pokazivanja osjećaja. Ovi rezultati nisu u skladu s četvrtom hipotezom istraživanja te se ona odbacuje. Naime, struktura odnosa unutar primarne obitelji pokazala se značajnom za bliske odnose roditelj-dijete (konkretno u bliskom odnosu s ocem), no nije se pokazala značajnom za bliske partnerske odnose, kao što je bilo pretpostavljeno. Iako ovakvi nalazi nisu očekivani, oni se mogu objasniti time što u većini slučajeva razvoda majka dobiva skrbništvo nad djetetom i shodno tome, većina djece ostaje živjeti s majkom (u ovom istraživanju od 53 studenata tek je dvoje živjelo s ocem nakon razvoda roditelja). Buchanan i suradnici (1996., prema Sobolewski i Amato, 2007) nalaze da su adolescenti iz rastavljenih brakova privrženi samo jednom roditelju, uglavnom

majci. Obitelji u kojima su se roditelji rastavili ili razveli, zbog toga su primjer nekongruentnih stilova privrženosti prema roditeljima. Neka istraživanja pokazala su da razvod ostavlja puno veće posljedice na odnos oca i djeteta, pogotovo ako su u pitanju djevojčice (Amato i Booth, 1997., prema Sobolewski i Amato, 2007) (u ovom istraživanju od studenata čiji su se roditelji razveli bilo je 71% djevojaka). Izgleda da su odnosi majka-dijete generalno bliskiji i intimniji, nego odnosi otac-dijete (Rossi i Rossi, 1990., prema Sobolewski i Amato, 2007), jer čak i u obiteljima koje su dobro funkcionirajuće i u kojima je razina konflikata minimalna, djeca izvješćuju o višoj razini povezanosti s majkom, nego s ocem (Sobolewski i Amato, 2007). S obzirom da djeca rastavljenih roditelja žive s jednim roditeljem, u ovom slučaju s majkom, i što nerijetko nemaju kontakt s drugim roditeljem, očekivano se puno više vezuju za tog roditelja i za taj odnos. Poznato je da su veze roditelj-dijete u jednoroditeljskim obiteljima puno čvršće pa i drukčije nego odnosi u cjelovitim obiteljima. Radi se o tome da u takvom odnosu dijete ima samo jedan primaran odnos i nauči da se može osloniti samo na jednog roditelja, u njemu nalazi pomoć, podršku i utjehu, pa su izražena anksioznost i strah od gubitka takvog odnosa dodatno pojačani. S druge strane, kontakti s roditeljem s kojim ne žive, a pokazalo se da je to u većini slučajeva otac, su minimalni ili ih uopće nema, pa je i vjerojatnost bliske komunikacije manja. Možda je to razlog zašto su u ovom istraživanju dobivene više razine anksioznosti u bliskom odnosu s majkom i više razine izbjegavanja u bliskom odnosu s ocem kod djece čiji roditelji ne žive zajedno. S druge strane, djeca iz cjelovitih obitelji naučila su da mogu računati na podršku i pomoć obaju roditelja, ako im ona zatreba, pa prema tome nemaju potrebe dodatno strahovati i iskazivati brigu u odnosima s roditeljima.

4.5. Povezanost između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima

Posljednji problem istraživanja bio je ispitati povezanosti između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima. Kada je riječ o odnosu privrženosti u djetinjstvu i privrženosti u odrasloj dobi, može se zaključiti da su nalazi prijašnjih istraživanja nekonzistentni i da nema konačnog odgovora na to pitanje. No, s obzirom da su neka istraživanja pokazala pozitivnu povezanost između privrženosti roditelju i ljubavnom partneru i pod pretpostavkom da bi funkcija svakog bliskog odnosa generalno trebala biti ista, u istraživanju je pretpostavljeno postojanje

pozitivne povezanosti u privrženosti između dviju, prije spomenutih domena. Gledajući s obzirom na dimenzije, pretpostavlja se da će anksioznost u bliskom odnosu s ljubavnim partnerom, ocem i majkom biti pozitivno povezana, kao i izbjegavanje u bliskom odnosu s ljubavnim partnerom, ocem i majkom. Dobiveni su pozitivni i relativno visoki koeficijenti korelacije između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima, odnosno sve korelacije su međusobno značajne. Time je posljednja hipoteza istraživanja samo djelomično potvrđena. S obzirom na dobivene rezultate, može se zaključiti da postoji povezanost između domena bliskih odnosa, koji se razvijaju tijekom djetinjstva i onih u nadolazećoj odrasloj dobi. Ovi rezultati idu u prilog istraživanjima čiji nalazi upućuju na preklapanje u ove dvije domene (Fraley i Davis, 1997; Fraley i Shaver, 2000; Fraley, 2002). Tako npr. Fraley i Davis (1997) nalaze da faktori koji karakteriziraju privrženost u dojenačkoj dobi (briga, povjerenje, podrška zavisnost) igraju važnu ulogu u stvaranju bliskih odnosa i u odrasloj dobi, a Hazan i Zeifman (1994) spominju i intimni fizički kontakt kao važnu komponentu obaju bliskih odnosa. Mikulincer i Shaver (2012) navode kako su brojne studije pronašle da su percepcija roditeljske osjetljivosti i kvaliteta odnosa roditelj-dijete, važni prediktori djetetove privrženosti u budućim romantičnim odnosima. Sažeto, ovi nalazi upućuju na zaključak da se privrženost romantičnom partneru, u nekoj mjeri, može predvidjeti s obzirom na prirodu ranih odnosa. Iako se u ovom istraživanju radi o relativno niskim korelacijama da bi se donosili ozbiljni zaključci o stabilnosti privrženosti, moglo bi se reći da ovi rezultati idu u prilog tzv. prototipnoj perspektivi o stabilnosti obrazaca privrženosti, a ta je da rani prototipi odnosa ostaju nezavisni i igraju trajnu ulogu u oblikovanju budućih odnosa.

Iako nisu očekivane, dobivene su značajne i niske povezanosti između anksioznosti i izbjegavanja u pojedinom bliskom odnosu. Naime, kako je već navedeno u rezultatima Brennan i suradnici (1998) pretpostavili su da je odnos ovih dviju dimenzija ortogonalan. Sukladno tome, korelacije među njima ne bi smjelo biti. Brojna istraživanja replicirala su nalaze Brennana i suradnika i tako potvrdila pouzdanost i valjanost upitnika (Fraley, Waller i Brennan, 2000; Wei, Russell, Mallinckrodt i Vogel, 2007). Istraživanja provedena na hrvatskim ispitanicima također su potvrdila ortogonalnost i nezavisnost ovih dviju dimenzija (Kamenov i Jelić, 2003; Kamenov i Jelić, 2005; Marušić, Kamenov i Jelić, 2006). Možda se odgovor na pitanje zašto dimenzije anksioznosti i izbjegavanja u pojedinom bliskom odnosu koreliraju, nalazi u činjenici da se radi o skraćenoj i modificiranoj verziji skale. Naime, *Inventar iskustava u bliskim vezama* jedan je od

najkorištenijih upitnika privrženosti (Kooiman, Klaassens, van Heloma Lugt i Kamperman, 2013) i samim time preveden je i modificiran za brojna govorna područja. Nalazi studija, koje su provjeravale psihometrijske karakteristike skraćenih verzija Brennanovog inventara, pokazuju rezultate slične dobivenima u ovome istraživanju. Brojni autori naglašavaju da, za razliku od originalnog upitnika, u skraćenim verzijama, dimenzije anksioznosti i izbjegavanja međusobno koreliraju (Ehrenthal i sur., 2009; Sibley i sur., 2005; Sibley i Liu, 2004; Tsagarakis i sur., 2007., prema Kooiman i sur., 2013). U istraživanju Kooimana i sur. (2013) dobiveno je kako anksioznost i izbjegavanje u bliskim odnosima značajno koreliraju, što je, kako autori navode, dokaz da dvije dimenzije nisu neovisne jedna o drugoj. A u prilog tome ide i koncept plašljivog stila privrženosti u čijoj su podlozi izražena anksioznost i izbjegavanje (Bartholomew i Horowitz, 1991). Dalje, Busonera i sur. (2014) na talijanskim ispitanicima također ne uspijevaju replicirati nalaze Brennana i suradnika, te navode kako nema teorijskih ni empirijskih podloga na osnovu kojih bi se dimenzije smatrale nepovezanim pa je, prema ovim autorima, i pretpostavka o njihovoj ortogonalnosti netočna. Rozvadsky Gugova i sur. (2014) su u skraćenoj i modificiranoj verziji Inventara za slovačko govorno područje također dobili da dimenzije anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima međusobno umjereno koreliraju.

Na osnovu prethodno spomenutih nalaza može se pretpostaviti da dimenzije privrženosti nisu nepovezane. S druge strane, hoće li se korelacije pokazati značajnima ili ne možda ovisi i o karakteristikama skupine na kojoj je istraživanje provedeno. S obzirom na to, ponovno treba obratiti pažnju da uzorak ovog istraživanja čine studenti. Prema literaturi, općenito se smatra da bi mladi ljudi u ovoj dobi trebali imati više izraženo izbjegavanje u bliskim odnosima s roditeljima, jer se fokus s primarne obitelji sve više premješta na stvaranje novih bliskih odnosa s prijateljima i ljubavnim partnerima, ali da bi trebali imati i više izraženu anksioznost u bliskim odnosima s ljubavnim partnerima jer je izražen i strah da će u stvaranju novih bliskih odnosa možda podbaciti i da neće biti prihvaćeni. No, za razvojni fazu u kojoj se studenti kao mladi u nadolazećoj odrasloj dobi nalaze, i u kojoj napuštaju mladenački i neopterećen stil života kako bi ušli u svijet odraslih, povezanost između anksioznosti i izbjegavanja u pojedinom bliskom odnosu možda se može smatrati opravdanom. Ako se za primjer uzme bliski odnos s ljubavnim partnerima, zašto se ne bi pretpostavilo da se uz visoku razinu anksioznosti, odnosno straha od odbacivanja od strane partnera, javlja i određena razina izbjegavanja bliskog partnerskog odnosa, upravo da bi se izbjeglo odbijanje i neuspjeh kao krajnji rezultat. S

obzirom na ovo, može se povući paralela i na bliske odnose s roditeljima: iako se u ovoj dobi očekuje visoka razina izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima, može li se potpuno isključiti pretpostavka da se uz to vezuje i određena razina anksioznosti, odnosno straha da roditelji više neće imati ulogu koju su imali do tad i da se priroda tog odnosa zapravo mijenja. Ovo, nerijetko problematično i stresno, tranzicijsko razdoblje u kojem se ispitanici nalaze, možda traži blizinu i podršku barem jednog roditelja, ako ne i oba. Iako je u istraživanju postavljena donja granica dobi od 20 godina, ispod koje studenti nisu mogli sudjelovati u istraživanju, možda ipak kronološka dob sama po sebi ne podrazumijeva da se spomenuti procesi u bliskim odnosima tako i odvijaju i da ispitanici imaju izraženo izbjegavanje samo prema roditeljima ili izraženu anksioznost samo prema ljubavnim partnerima. Odnosno, s obzirom da je riječ o jednom tranzicijskim razdoblju u kojem će mladi tek postati odrasli u punom smislu te riječi, može se pretpostaviti da zrelost u bliskim odnosima, kao i završetak procesa separacije-individuacije nastupaju individualno, kod nekih studenata prije, a kod nekih kasnije. Sukladno tome treba gledati na dobivene rezultate.

6. OGRANIČENJA I PRIJEDLOZI ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Na kraju, navest će se nekoliko metodoloških zamjerki i nedostataka u istraživanju. Kao prvo, iako je uzorak u istraživanju bio velik, ujedno je bio prigodan. Istraživanje je provedeno na studentima koji su u nekoj mjeri selekcionirana skupina pa bi u budućim istraživanjima bilo zanimljivo provjeriti odnose ovih konstrukata na mladima koji su u razdoblju nadolazeće odrasle dobi, a koji nisu studenti. No, bez obzira na to što je uzorak bio prigodan, pazilo se da u svakoj skupini bude barem 50 studenata, kao i to da oba spola budu u dovoljnoj mjeri zastupljena. Nadalje, s obzirom na temu istraživanja, neki ispitanici nisu mogli ili znali odgovoriti na sve upitnike (npr. djeca čiji su se roditelji razveli dok su ona bila jako mala nisu mogli odgovoriti na upitnik o kvaliteti braka roditelja prije razvoda, ili pak nisu mogli odgovoriti na upitnik o privrženosti jednom roditelju, najčešće ocu, jer nemaju nikakav kontakt s njim). Također brojne varijable koje su prvotno bile uključene u istraživanje, na kraju se nisu mogle koristiti jer je broj sudionika čiji su roditelji rastavljeni ili razvedeni bio nedovoljno velik za neke statističke analize (npr. zbog nedovoljnog broja ispitanika nisu se radile analize koje bi uključivale dob djeteta u vrijeme razvoda, kao ni analize koje bi uključivale s kim su djeca živjela nakon razvoda braka roditelja, jesu li jedinci ili imaju braću i sestre, smatraju li da su se uvjeti života u njihovoj obitelji nakon razvoda braka roditelja poboljšali ili pogoršali i ocjenjuju li podršku okoline tijekom i nakon razvoda braka roditelja zadovoljavajućom ili ne) zbog čega nije bilo moguće provjeriti njihovu povezanost s dimenzijama privrženosti. Isto tako, neke varijable koje bi možda također bile relevantne, kao npr. odnosi u novim obiteljima, ukoliko su roditelji poslije živjeli s novim partnerima (u braku ili izvanbračnoj zajednici), i odnosi s biološkim roditeljem s kojim ne žive, ukoliko kontakta uopće ima, također nisu ispitane u ovom istraživanju pa je to ujedno i prijedlog za buduća istraživanja. Kada je riječ o primijenjenim upitnicima, nisu ispitani stavovi djece rastavljenih roditelja prema braku i razvodu, za koje je već rečeno da mogu utjecati na romantične odnose u odrasloj dobi, preko predanosti vezi pa bi i to bilo vrijedno ispitati u budućim istraživanjima.

Nadalje, u ovom istraživanju su se uspoređivali odnosi u primarnoj obitelji i odnosi djece s romantičnim partnerima, pod pretpostavkom da je odnos s ljubavnim partnerom sada primaran, a da su odnosi s roditeljima u drugom planu. Shodno tome, govorilo se i o eventualnoj transmisiji nekih obrazaca privrženosti s odnosa s primarnim skrbnikom na odnose s romantičnim partnerom. Pitanje koje se ovdje javlja, a koje je od neizmjerne

važnosti za objašnjenje rezultata jest koji je odnos primaran za privrženost u ovoj dobi. Je li dobro pretpostavljeno da je to odnos s ljubavnim partnerom? Neka istraživanja (npr. Fraley i Davis, 1997; Hazan i Zeifman, 1999) su pokazala da su osobe u ranoj odrasloj dobi, čak i ako su involvirani u romantični odnos, još uvijek privržene u prvom redu roditeljima, tj. uglavnom majci. Tako npr. Freeman (1997., prema Bretherton i Munholland, 1999) nalazi da čak 80% starijih adolescenata navodi majku kao primarni objekt privrženosti. Isto tako Hazan i Zeifman (1999) navode kako je potrebno između 8 i 14 mjeseci da bi neki romantični odnos postao privržen, što se u ovom istraživanju, ponovno zbog nedovoljnog broja ispitanika u pojedinoj skupini, nije uzelo u obzir. Prema tome, nije potpuno jasno kome bi ispitanici u ovom razvojnem periodu mogli ili trebali biti privrženi. Međutim, ispitanici u ovom istraživanju su bili studenti viših godina i prosječna dob ispitanika je bila 23 godine, što možda ipak opravdava pretpostavku da su studenti do sada razvili privrženi odnos s romantičnim partnerom. Isto tako, u budućim istraživanjima bi trebalo uključiti odnose s prijateljima za koje se smatra da utiru put privrženosti u odrasloj dobi.

Nadalje, treba napomenuti i nešto o mjernom instrumentu korištenom u istraživanju. Modificirana verzija Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama je skala samoprocjene i samim time njeno korištenje ima nedostataka. Glavna odlika samoprocjene je njena subjektivnost, a upitno je i koliko se osoba sjeća da bi zaključivala o odnosima u ranoj dobi, tim više što postoji tendencija kod ljudi da svoje djetinjstvo (sebi i drugima) prikažu boljim i sretnijim nego što je ono zaista bilo. Osim pristranosti, istraživač mora biti svjestan da se oslanja na iskrenost ispitanika i uopće njegovu sposobnost samoopažanja ("pogled unutra"). Prema tome, čak se i autori ovog upitnika slažu da je korištenje nekih drugih mjernih instrumenata, npr. intervjua puno bolje za ispitivanje privrženosti. Možda bi zapravo bilo najbolje kada bi se koristile i skale samoprocjene i intervjua, što bi istraživaču dalo mogućnost da sagleda povezanost odnosa na jednoj drugoj razini. Još jednu važnu karakteristiku Inventara navode Brennan i sur. (1998), a to je da njegovom primjenom postoji tendencija da se ispitanici svrstaju u većoj mjeri kao nesigurno privrženi, odnosno manje je vjerojatna kategorizacija ispitanika kao sigurno privrženih. U usporedbi s upitnikom autorice Bartholomew, navode ovi autori, ova mjera je više "konzervativna" u klasificiranju osobe kao sigurno privržene. Nadalje, zbog korelacija koje su značajne nije se moglo govoriti u terminima stilova privrženosti, no neki autori (npr. Fraley i Waller, 1998., prema Kamenov i Jelić, 2003) navode da je privrženost

u odrasloj dobi bolje mjeriti u terminima dimenzija, a ne kategorija, kao što je na kraju napravljeno i u ovom istraživanju. Također, dobro je da je korištena verzija skale autorica Kamenov i Jelić (2003) koja je modificirana i validirana na hrvatskim ispitanicima, a metrijske karakteristike skale potvrđene su i u ovom istraživanju.

Buduća istraživanja privrženosti kroz životni vijek trebaju uzeti u obzir odnose sa svim važnim osobama u pojedinom periodu života: roditeljima u djetinjstvu, prijateljima u adolescenciji i ljubavnim partnerima u odrasloj dobi. Neka prijašnja istraživanja pokazala su kako je odnos privrženosti roditeljima i partnerima povezan indirektno, preko bliskih odnosa s prijateljima. U jednom takvom istraživanju (Doyle, Lawford i Markiewicz, 2009) dobiveno je kako je nesigurnost u odnosu s ocem povezana s nesigurnošću u odnosima s prijateljima, a nesigurnost u odnosu s majkom s nesigurnošću u odnosima s ljubavnim partnerima. Neka, pak istraživanja (npr. Furman i sur., 2002., prema Doyle i sur., 2009), navode kako je kvaliteta odnosa s roditeljima važna za odnose s prijateljima, ali ne i za odnose s ljubavnim partnerima. Bliski odnos s prijateljima je izostavljen u ovom istraživanju, a krucijalan je jer utire put privrženosti u odrasloj dobi. Stoga, buduća istraživanja, za bolje razumijevanje prijenosa privrženosti u različitim odnosima, trebaju uključiti i bliske odnose s prijateljima.

S obzirom da broj necjelovitih obitelji nije zanemariv, važno je i dalje istraživati odnos privrženosti ljubavnim partnerima kod osoba koje su u najosjetljivijem periodu života bili izloženi neprijateljskoj atmosferi u roditeljskom domu, kako bi se mogli utvrditi zaštitnički faktori, i karakteristike osobe i okoline koje pozitivno utječu na zdrav razvoj i subjektivnu dobrobit osobe. No, na odnose u odrasloj dobi možda ne treba striktno gledati kao na inačice odnosa roditelj-dijete. Uostalom, kako je već i navedeno, ne moraju, niti će, sva djeca rastavljenih i razdvojenih roditelja na isti način doživjeti raspad braka roditelja, niti iskusiti probleme u odnosima poslije u životu. Svaki novi stadij u životu zahtjeva drukčiju prirodu odnosa pa se smatra normalnim da odnos s prijateljem ili ljubavnim partnerom nikada neće biti isti kao onaj s roditeljem. Sukladno tome, možda se problemi iz roditeljskog doma neće prenositi i na djecu.

7. ZAKLJUČCI

- 7.1. U istraživanju su dobivene statistički značajne razlike između djevojaka i mladića u razini anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima, i to takve da je anksioznost u bliskom odnosu s majkom viša kod djevojaka nego kod mladića, dok mladići, u usporedbi s djevojkama pokazuju višu razinu izbjegavanja u bliskim odnosima i s majkom i s ocem. Razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s partnerima nije se pokazala statistički značajnom s obzirom na spol.
- 7.2. Dobivene su razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima između ispitanika koji su u ljubavnoj vezi i onih koji nisu. Oni studenti koji nisu u vezi pokazuju ujedno višu razinu i anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s partnerima, ali i višu razinu izbjegavanja u bliskom odnosu s majkom. Nisu dobivene statistički značajne razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s ocem između onih studenata koji su u vezi i onih koji nisu.
- 7.3. U istraživanju je dobiveno da postoje razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima s obzirom tip obitelji iz koje student potječe. Kada je riječ o bliskom partnerskom odnosu statistički značajne razlike dobivene su u stupnju anksioznosti i to između studenata iz dobro i loše funkcionirajućih obitelji. Kada je riječ o bliskom odnosu s ocem dobivene su razlike među svim skupinama, s tim da je izbjegavanje najizraženije kod studenata čiji roditelji ne žive zajedno pa studenata koji su iz cjelovitih loše funkcionirajućih obitelji, a najniže kod studenata koji su iz cjelovitih dobro funkcionirajućih obitelji. Izbjegavanje u bliskom odnosu s majkom dobiveno je između studenata čiji roditelji ne žive zajedno i onih iz dobro funkcionirajućih obitelji te između studenata iz loše i dobro funkcionirajućih obitelji

- 7.4. Dobivena je statistički značajna razlika u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima između studenata čiji su roditelji u braku i studenata čiji roditelji ne žive zajedno, i to takva da studenti čiji roditelji ne žive zajedno pokazuju značajno višu razinu anksioznosti u bliskom odnosu s majkom i značajno višu razinu izbjegavanja u bliskom odnosu s ocem, u usporedbi sa studentima čiji su roditelji u braku. Razlike u razinama anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s ljubavnim partnerima nisu se pokazale značajnima.
- 7.5. Dobiveni su pozitivni i relativno visoki koeficijenti korelacije između razina anksioznosti i izbjegavanja u bliskim odnosima s roditeljima i ljubavnim partnerima.

8. LITERATURA:

- Adamczyk K. i Bookwala J. (2013). Adult attachment and single vs. partnered relationship status in Polish university students. *Psihologijske teme* 22, 3, 481-500.
- Allen J. P. i Land D. (1999). Attachment in adolescence. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 319-335.
- Balent B. (2006). *Povezanost dimenzija privrženosti u odrasloj dobi, emocionalne empatije i povrijeđenosti u djetinjstvu*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Bartholomew K. (1994). Assessment of individual differences in adult attachment. *Psychological Inquiry*, Vol 5, No. 1, 23-67.
- Bartholomew K. i Horowitz L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 61, 226-244.
- Blazina C., Watkins, Jr C. E. (2000). Separation/individuation, parental attachment, and male gender role conflict: Attitudes toward the feminine and the fragile masculine self. *Psychology of Men and Masculinity*. Vol 1. 2, 126-132.
- Blažeka Kokorić S. i Gabrić M. (2009). Razlike u ljubavnim vezama studenata sa sigurnim i nesigurnim stilovima privrženosti. Zagreb: *Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada*.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. i Shaver, P. R. (1998). Self-report measures of adult romantic attachment. An integrative overview. U J. A. Simpson i W. S. Rholes (ur.), *Attachment theory and close relationships*. New York: The Guilford Press, 46-76.
- Bretherton I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775.
- Bretherton I. i Munholland K. A. (1999). Internal working models in attachment relationships: A construct revised. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 89-111.
- Busonera A., San Martini P. i Zavattini G. C. (2014). Psychometric properties of an Italian version of the Experience in close relationships – revised (ECR-r) scale. *Psychological Reports: Measures & Statistics*, 114, 3, 785-801.

- Caron A., Lafontaine M. F., Bureau J. F. Levesque C. i Johnson S. M. (2012). Comparisons of close relationships: An evaluation of relationship quality and patterns of attachment to parents, friends and romantic partners in young adults. *Canadian Journal of Behavioural Science*, Vol. 44, No. 4, 245-256.
- Carranza L. V., Kilman P. R. i Vendemia J. M. C. (2009). Links between parent characteristics and attachment variables for college students of parental divorce. *Adolescence*, Vol. 44, No. 174.
- Cassidy, J. (1999). The nature of the child's ties. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 3-20.
- Crowell J. A., Fraley R. C. i Shaver P. R. (1999). Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment. U J. Cassidy, P.R. Shaver (ur.) *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 434-465.
- Crowell J. A., Treboux D. i Brockmeyer S. (2009). Parental divorce and adult children's attachment representations and marital status. *Attachment & Human Development*. Vol. 11, No. 1, 87-101.
- Čudina-Obradović M. i Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
- Del Giudice M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(2), 193-214.
- Delač I. (2007). *Stavovi srednjoškolaca prema braku i razvodu s obzirom na cjelovitost obitelji i kvalitetu odnosa među roditeljima*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Doyle A. B., Lawford H. i Markiewicz D. (2009). Attachment styles with mother, father, best friend, and romantic partner during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*. 19(4), 690-714.
- Feeney J. A. (1999). Adult romantic attachment and couple relationships. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford press, 335-377.
- Fraley R. C. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms. *Personal and Social Psychology Review*, 6, 123-151.

- Fraley R. C. i Davis K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romantic relationships. *Personal Relationships*, 4, 131-144.
- Fraley R. C., Roisman G. I., Booth-Laforce C., Tresh Owen M. i Holland A. S. (2013). Interpersonal and genetic origins of adult attachment styles: A longitudinal study from infancy to early adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Fraley, R. C. i Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132-154.
- Fraley R. C., Waller N. G. i Brennan K. A. (2000). An item response theory analysis of self-reports measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 78, No. 2, 350-365.
- Hazan C. i Zeifman D. (1999). Pair bonds as attachment. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford press, 336-354.
- Hazan C. i Shaver P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, Vol.5, No.1, 1-22.
- Henry K. i Holmes J. G. (1998). The intimate relationships of individuals from divorced and conflict-ridden families. U Simpson J. A., Rholes W. S., (ur). *Attachment Theory and Close Relationships*. New York: The Guilford press, 280-316.
- Kamenov Ž. i Jelić M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija* 6, 1, 73-92.
- Kamenov Ž. i Jelić M. (2005). Stability of attachment styles across students' romantic relationships, friendships and family relations. *Review of Psychology*, Vol. 12, No. 2, 115-123.
- Kamenov, Ž., Jelić, M., Delač Horvatinčić, I., Ivanković, P. i Rajić Stojanović, I. (2010). Privrženost obitelji i ljubavnim partnerima u odnosu na strukturu i kvalitetu primarne obitelji. Zadar: *XVII Dani psihologije* (Sažeci str. 63).
- Kobak, R. (1999). The emotional dynamics of disruptions in attachment relationships. U J. Cassidy, P. R. Shaver (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 21-43.
- Kooiman C. G., Klaassens E. R., van Heloma Lugt J. Q. i Kamperman A. M. (2013). Psychometrics and validity of the dutch Experience in close relationships – revised

- (ECR-r) in an outpatient mental health sample. *Journal of Personality Assessment*, 95(2), 217-224.
- Jerković V. (2005). *Privrženost i psihološka prilagodba studenata*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Marušić I., Kamenov Ž. i Jelić M. (2006). Personality and attachment to romantic partners. *Review of Psychology*. Vol.13, No.1, 9-18.
- Marušić I., Kamenov Ž. i Jelić M. (2011). Personality and attachment to friends. *Društvena istraživanja*. God 20, Br. 4 (114), 1119-1137.
- Marvin, R. S. i Britner, P. A. (1999). Normative development: The ontogeny of attachment. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 44-67.
- Mikulincer M. i Shaver P. R. (2007). *Attachment in Adulthood*. New York: The Guilford Press.
- Mikulincer M. i Shaver P. R. (2012). Adult attachment orientations and relationships processes. *Journal of Family Theory and Review*. 4, 259-247.
- Ottaway A. J. (2010). The impact of parental divorce on the intimate relationship of adult offspring: A review of literature. *Graduate Journal of Psychology*. Vol. 2, 1, 5.
- Rozvadsky Gugova G., Heretik A. i Hajduk M. (2014). Psychometrics properties of the slovak version of Experience in close relationships – revised (ECR-r) on the general adult sample. *Studia psychologica*, 56, 1, 37-53.
- Ručević S. i Mihalj I. (2013). Privrženost u adolescenciji–odnos kvalitete, stilova i dimenzija privrženosti: Usporedba djevojaka i mladića. *Psihologijske teme* 22, 1, 69-91.
- Sanković K. (2005). *Ispitivanje razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja i odbijanja kod studenata različite privrženosti u ljubavnim vezama*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Schachner D. A. i Shaver P. R. (2004). Attachment dimensions and sexual motives. *Personal Relationships*, 11, 179-195.
- Schachner D. A., Shaver P. R. i Gillath O. (2008). Attachment style and long-term singlehood. *Personal Relationships*, 15, 479-491.
- Scharfe E. i Cole V. (2006). Stability and change of attachment representations during emerging adulthood: An examination of mediators and moderators of change. *Personal Relationships*, 13, 363-374.

- Simard V., Moss E. i Pascuzzo K. (2011). Early maladaptive schemas and child and adult attachment: A 15-year longitudinal study. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practise*, 84, 349-366.
- Simpson J. A. i Rhodes W. S. (1998). Attachment in adulthood. U J. A. Simpson i W. S. Rholes (ur.), *Attachment Theory and Close Relationships*. New York: The Guilford Press, 3-24.
- Smojver-Ažić S. i Jakovčić I. (2006). Percepcija prošlih odnosa i privrženosti adolescenata i njihovih majki. *Psihologijske teme*, 15. 1, 59-80.
- Sobolewski J. M. i Amato P. R. (2007). Parents' discord and divorce, parent-child relationships and subjective well-being in early adulthood: Is feeling close to two parents always better than feeling close to one? *Social Forces*, Vol. 85, No. 3.
- Sroufe A. L. (2005). Attachment and development: a prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment and Human development* 7(4), 349-367.
- Wei M., Russell D. W., Mallinckrodt B. i Vogel D. L. (2007). The experience in close relationships scale (ECR) – short form: Reliability, validity and factor structure. *Journal of Personality Assessment*, 88 (2), 187-204.
- Weinfield N. S., Sroufe L. A., Egeland B. i Carlson E. A. (1999). The nature of individual differences in infant-caregiver attachment. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (ur). *Handbook of attachment: Theory, Research and Clinical Applications*. New York: The Guilford press, 68-88.

Internetski izvori:

<http://www.dzs.hr/>

9. PRILOZI:

9.1. *Tablica 1* Prikaz raspodjele ispitanika s obzirom na spol i studijski program (N=552)

Odjel	Mladići	Djevojke	N	% (uk)
Geografija	18	26	44	7,9
Psihologija	9	42	51	9,3
Filozofija	6	21	27	4,8
Francuski jezik	2	18	20	3,6
Sociologija	9	30	39	7,1
Hrvatski jezik i književnost	3	18	21	3,8
Kultura i turizam	7	14	21	3,8
Talijanistika	0	13	13	2,4
Germanistika	1	4	5	0,9
Anglistika	7	60	67	12,2
Pedagogija	2	52	54	9,8
Informacijske znanosti	6	19	25	4,5
Pomorski odjel	6	1	7	1,3
Ruski jezik i književnost	1	4	5	0,9
Klasična filologija	1	2	3	0,5
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja	7	111	118	21,4
Povijest	24	8	32	5,8

9.2.

Sigurna privrženost	Anksioznost < 36
	Izbjegavanje < 36
Zaokupljena privrženost	Anksioznost > 36
	Izbjegavanje < 36
Plašljiva privrženost	Anksioznost > 36
	Izbjegavanje > 36
Odbijajuća privrženost	Anksioznost < 36
	Izbjegavanje > 36

Slika 4. Kategorizacija u stilove privrženosti s obzirom na dimenzije anksioznosti i izbjegavanja (Kamenov i Jelić, 2003).